

Ο ΠΑΤΡΙΝΟΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΚΑΙ Η
ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΗΣ ΠΑΤΡΑΣ

Πτυχιακή Εργασία των:
ΓΑΣΠΑΡΑΤΟΥ ΑΓΓΕΛΙΚΗ
ΜΩΡΑΪΤΟΥ ΜΑΡΙΑ

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:
ΛΑΓΟΓΙΑΝΝΗ ΔΕΣΠΟΙΝΑ

ΠΑΤΡΑ, ΜΑΡΤΙΟΣ, 2015

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΤΕ
(ΠΡΩΗΝ ΑΝΑΚΑΙΝΙΣΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΤΗΡΙΩΝ)

**Ο ΠΑΤΡΙΝΟΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΚΑΙ Η ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΗΣ ΠΑΤΡΑΣ**

Πτυχιακή εργασία των
ΓΑΣΠΑΡΑΤΟΥ ΑΓΓΕΛΙΚΗ
ΜΩΡΑΪΤΟΥ ΜΑΡΙΑ

Επιβλέπουσα καθηγήτρια
ΛΑΓΟΓΙΑΝΝΗ ΔΕΣΠΟΙΝΑ

ΠΑΤΡΑ, ΜΑΡΤΙΟΣ 2015

εικ. 1. Υπογραφή Ιωάννη Βασιλείου

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	vii
1. <u>ΕΙΣΑΓΩΓΗ</u>	
1.1 Ευρώπη	2
1.2 Ελλάδα	3
1.3 Πάτρα	5
1.3.1 Μέσα 19 ^{ου} αιώνα με αρχές 20 ^{ου} (Κοινωνία - Οικονομία - Αρχιτεκτονική)	
1.3.2 20 ^{ος} αιώνας (1900 - 1936)	10
1.3.2.1 Οικονομία - Κοινωνία	10
1.3.3.2 Μεσοπολεμική Αρχιτεκτονική	12
2. <u>Ο ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ</u>	
2.1 Η αναστήλωση του Αρχαίου Ρωμαϊκού Ωδείου	27
2.2 Οι αρχιτεκτονικές φάσεις	29
2.2.1 Α' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΦΑΣΗ (1925-1930)	33
α. Ματζέστικ (1925 - 27)	33
β. Κατοικίες Διον. Τσαμαδού και Βέτσου (1926 - 27)	39
γ. Κτήριο Β. Η. Ηλιόπουλου (1928 - 29)	47
δ. Ξενοδοχείο Γεράνιο (1929)	55
ε. Κτήριο Πραπόπουλου (1929 - 30)	57
στ. Κτήριο Πραπόπουλου (1930)	
2.2.2 Β' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΦΑΣΗ (1930-1936)	63
α. Κτήριο Παπανικολάου (1930 - 31)	63
β. Εξοχική Κατοικία Ιωάννη Βασιλείου (1933)	67
γ. Κτήριο Ασημακόπουλου (1934 - 35)	77
δ. Κατοικία Ζούλα (1935 - 1936)	79
ε. Ξενοδοχείο Αρήνη (1936)	83
στ. Πενταώροφη οικοδομή, Αθήνα (1936)	84
2.2.3 Γ' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΦΑΣΗ (1952- 1966)	85

3. ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ

3.1 Διαγραμματική ανάλυση όψεων	95
3.2 Διαγραμματική ανάλυση κατόψεων	98
3.3 Φωτογραφικός κατάλογος λεπτομερειών	100
3.4 Συμπεράσματα	105

4. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

4.1 Η Λαϊκή Κατοικία, 1944, Κοινωνικές τεχνικές και οικονομικές απόψεις - Η λαϊκή κατοικία σε διάφορες ξένες χώρες και στην Ελλάδα	109
4.2 Απήχησηση του βιβλίου εκείνη την εποχή	117
4.3 Αρχειακό υλικό από σχέδια κτηρίων	119

Ευχαριστίες	125
Βιβλιογραφία	126
Πηγές Εικόνων	130

Προστίθεται έξτρα υλικό στο οπισθόφυλλο του βιβλίου με:

- Χρονοδιάγραμμα της ζωής του αρχιτέκτονα
- Χάρτες Πάτρας και Αθήνας με κτήρια Ι. Βασιλείου
- Φωτογραφικό κατάλογο κτηρίων

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η εργασία αυτή παρουσιάζει τη ζωή και το έργο του Πατρινού αρχιτέκτονα Ιωάννη Βασιλείου, ενώ μέσα από το έργο του προσεγγίζεται η εξέλιξη της αρχιτεκτονικής του Μεσοπολέμου στην Πάτρα. Κυρίως, όμως, είναι ένας φόρος τιμής στον αρχιτέκτονα ο οποίος είναι σχεδόν άγνωστος στους σημερινούς αρχιτεκτονικούς κύκλους, εφόσον δεν υπάρχει συνολική έντυπη αποτύπωση και μελέτη του έργου του.

Γνωστοί αρχιτέκτονες του μεσοπολέμου, όπως οι Πάτροκλος Καραντινός, Κυριακούλης Παναγιωτάκος, Νικόλαος Μητσάκης, Γιάννης Δεσποτόπουλος, Κώστας Μπίρης έχουν μελετηθεί εκτενέστερα για το σημαντικό αρχιτεκτονικό έργο που έχουν αφήσει. Όμως, πολλοί άλλοι παραμένουν άγνωστοι, καθώς επίσης, αξιόλογα κτήρια έχουν κατεδαφιστεί. (στην δική μας περίπτωση, οι οικίες Ρούσση, απέναντι από το Αρσάκειο, και Ζούλα, στην Παραλία Πατρών)

Γι' αυτό το λόγο, η συγκέντρωση στοιχείων για το έργο του Ιωάννη Βασιλείου κατέστη δύσκολη, όπως επίσης, μεγάλος όγκος αρχείων έχει κατεστραφεί. Εντούτοις, όσα εντοπίσαμε μας επιτρέπουν σε μια, πρώτη ίσως, ολοκληρωμένη καταγραφή, μελέτη και εκτίμηση του έργου του Βασιλείου από το 1925 μέχρι και την μεταπολεμική περίοδο.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Ευρώπη

Κάθε φορά που διαδραματίζεται μια ιστορική και κοινωνική αλλαγή, ο χώρος της Αρχιτεκτονικής επηρεάζεται άμεσα, αφού αναγκάζεται να δώσει λύσεις σε καινούρια προβλήματα. Αρχιτέκτονες, αλλά και κάθε λογής δημιουργοί, εικαστικοί, λογοτέχνες, ποιητές, σκηνοθέτες κ.ά, αφυπνίζονται, αλληλοεπηρεάζονται, συσπειρώνονται σε ομάδες ή δρουν ατομικά, στην προσπάθειά τους, αρχικά, να παρατηρήσουν τα καινούρια δεδομένα και στη συνέχεια, να θέσουν τις θεωρητικές και πρακτικές βάσεις για την οργάνωση της νέας τάξης πραγμάτων.

Η περίοδος του Μεσοπολέμου, λοιπόν, ξεκινάει με τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1918) και λήγει με την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1936). Στην ευρωπαϊκή μεσοπολεμική αρχιτεκτονική γεννιέται το «Μοντέρνο Κίνημα» ή αλλιώς Διεθνής Ρυθμός (International Style). Είναι ένα κίνημα που προκύπτει από την ανάγκη για ολοκληρωτική αλλαγή, οικοδομική, ηθική, κοινωνική και οικονομική και «...το οποίο χαρακτηρίζεται από δυναμισμό, αντιθέσεις και αντιφάσεις αφού κινείται σ' ένα πλαίσιο που παρουσιάζει ποικιλία λύσεων και προθέσεων, όσον αφορά στην αρχιτεκτονική σύνθεση, σκοπιμότητα και ποιότητα των έργων».¹

Από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα έως το τέλος του Μεσοπολέμου οι Ευρωπαίοι αρχιτέκτονες συνειδητοποιούν την ευθύνη τους να επιλύσουν ζητήματα πολεοδομικά, στεγαστικά, εκπαιδευτικής και κοινωνικής υποδομής και συγχρόνως, αναζητούν νέες λύσεις στο ζήτημα της μορφής μέσω της λειτουργίας και της κατασκευής². Την εποχή αυτή διατυπώνεται και η γνωστή φράση του L. Sullivan: “**Form follows function**”, που αποδίδει εύστοχα τη νέα θεωρητική κατεύθυνση των αρχιτεκτόνων. Το μοντέρνο κίνημα αποτυπώνεται, επίσης, σε πληθώρα καλλιτεχνικών πρωτοποριακών ρευμάτων όπως, η Art Nouveau, ο γερμανικός εξπρεσιονισμός, ο κυβισμός, ο ντανταϊσμός, η αφηρημένη νέα πλαστικότητα του Piet Mondrian, η γερμανική νέα αντικειμενικότητα, ο κοστρουκτιβισμός, ο υπερρεαλισμός, αλλά και σε μεμονωμένες αναζητήσεις, όπως η μεταφυσική ζωγραφική του Giorgio de Chirico. Παράλληλα, βέβαια, ευδοκιμεί η συντηρητική ακαδημαϊκή τέχνη, η οποία αντιδρά στα πρωτοποριακά ρεύματα. Διαμορφώνεται, έτσι, ένας εκσυγχρονισμένος εκλεκτικισμός και ένας κλασικισμός, που κυριαρχεί στα επίσημα κτήρια του Μεσοπολέμου³, αφού σύμφωνα με τους υποστηρικτές αυτής της τάσης, εκφράζει μία μνημειακότητα η οποία είναι αναγκαία για να μπορέσουν να «νικήσουν τη λήθη και το χρόνο».⁴

¹ Γεώργιος Π. Λάββας, *19^{ος}-20^{ος} αιώνας- Σύνομη Ιστορία της Αρχιτεκτονικής*, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 1986, Ανατύπωση 1996, σ. 140

² Ελένη Φεσσά - Εμμανουήλ, Εμμανουήλ Β. Μαρμαράς, *12 Έλληνες αρχιτέκτονες του μεσοπολέμου*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2005, [εισαγωγή]

³ στο ίδιο, [εισαγωγή]

⁴ Γεώργιος Π. Λάββας, *ό.π.*, σ.167

1.2 Ελλάδα

Στις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, ενώ η Ευρώπη αφομοιώνει τα πρωτοποριακά ρεύματα και τα εξελίσσει, στην Ελλάδα σημειώνονται διστακτικές και περιορισμένες κινήσεις, λόγω των ιστορικών εξελίξεων (απελευθερωτικοί πόλεμοι). Οι κύριες κατευθύνσεις, εδώ, είναι ο κλασικισμός, ο εκλεκτικισμός και ο ιστορισμός και σε πολύ περιορισμένη κλίμακα η Art Nouveau.⁵ Οι αρχιτέκτονες ακολουθούν δύο κατευθύνσεις, την ελληνοκεντρική και την δυτικότροπη, οι οποίες είτε αντιτίθενται είτε προσπαθούν να συνταιριαστούν.⁶

Αυτή την εποχή, τίθεται το πρόβλημα της *ελληνικότητας*, δηλαδή το ζήτημα της αυτογνωσίας και του αυτοκαθορισμού⁷, που απασχολεί τους Έλληνες αρχιτέκτονες από τον Λ. Καυτατζόγλου μέχρι τον Άρη Κωνσταντινίδη.⁸ Ήδη το 1906, ο Αριστοτέλης Ζάχος δημοσιεύει μια μελέτη στη Γερμανία, όπου αναλύει θέματα της ελληνικής αρχιτεκτονικής, στηριζόμενος στη βυζαντινή κληρονομιά και την λαϊκή αρχιτεκτονική, δίνοντας συγχρόνως μια προοπτική για τις νέες αρχιτεκτονικές κατευθύνσεις.⁹

Αργότερα, το 1921, δημοσιεύεται ένα κείμενο του αρχιτέκτονα Δ. Τσιπούρα, Καθηγητή της Ρυθμολογίας στην Α.Σ. Καλών Τεχνών, με τον τίτλο: «Αρχιτεκτονικά Βάσεις προς δημιουργία Νέου Ελληνικού Ρυθμού», όπου ο αρχιτέκτονας εντοπίζει τη χρεωκοπία του ιστορισμού και την ανάγκη δημιουργίας ενός νέου ελληνικού ρυθμού. Παρ' όλα αυτά, ο Χολέβας κρίνει ότι ο Τσιπούρας δεν καταφέρνει τελικά, να θέσει νέες βάσεις αφού δεν αποδεσμεύεται τους ιστορικούς ρυθμούς. Εν αντιθέσει με τον Χολέβα, ο Λάββας επιγραμματίζει την επιδίωξη του Τσιπούρα, η οποία είναι η «προσαρμογή της σύγχρονης αρχιτεκτονικής στις ανάγκες του σημερινού ανθρώπου με οδηγό την πείρα του παρελθόντος...χωρίς να εγκαταλείπεται η ιστορική μορφολογική γραμματική, εφόσον, αυτή κατά βούληση του αρχιτέκτονα, εξυπηρετεί το σκοπό του».¹⁰

5 Γεώργιος Π. Λάββας, ό.π., σ. 176

6 Ελένη Φεσσά - Εμμανουήλ, Εμμανουήλ Β. Μαρμαράς, ό.π., [εισαγωγή]

7 στο ίδιο, [εισαγωγή], και Νίκος Χολέβας, *Αρχιτεκτονική του Μεσοπολέμου στα Βαλκάνια*, Αθήνα, εκδ. Φιλιππότης, 1994, σ. 173

8 Νίκος Χολέβας, ό.π., σ.173

9 Ελένη Φεσσά - Εμμανουήλ, Εμμανουήλ Β. Μαρμαράς, [εισαγωγή], Νίκος Χολέβας, σ.179

10 Γεώργιος Π. Λάββας, ό.π., σ.176

Η εισαγωγή του μοντέρνου στην ελληνική μεσοπολεμική αρχιτεκτονική αφορά κυρίως τη λειτουργικότητα και τη μορφή των κτηρίων. Οι αρχές του μοντέρνου λεξιλογίου αποτυπώνονται, κατά κύριο λόγο, στο πρόγραμμα των Νέων Σχολικών Κτηρίων, με την κατασκευή 4.000 σχολείων στην επικράτεια με διευθυντές τους Αρ. Ζάχο, Ν. Μητσάκη και Πάτρ. Καραντινό. Είναι ένα μεγαλόπνοο και μοναδικό εκείνη την εποχή πρόγραμμα, που καταξιώνει την νεοελληνική αρχιτεκτονική. Ακόμα, σημαντικό γεγονός για την εποχή, αποτελεί η διάδοση της κατακόρυφης ανάπτυξης, δηλαδή της πολυκατοικίας. Η εκκλησιαστική αρχιτεκτονική είναι ένα άλλο ζήτημα που προβληματίζει τους αρχιτέκτονες, οι οποίοι συνεχίζουν και τηρούν τα πρότυπα της παραδοσιακής βυζαντινής κληρονομιάς.¹¹

Οι Έλληνες αρχιτέκτονες έχουν σπουδάσει σε σχολές της Ευρώπης και της Κωνσταντινούπολης (Ecole Nationale Supérieure des Beaux Arts και η Ecole Speciale d' Architecture του Παρισιού ή τα πολυτεχνεία του Μονάχου, της Δρέσδης, της Καρλσρούης και του Βερολίνου), αφού η σχολή του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου ιδρύεται το 1917. Επομένως, έχουν άμεση πρόσβαση στα πρωτοποριακά ρεύματα, τα οποία μεταφέρουν και στη χώρα μας. Το 1933, μάλιστα, εκθέτουν κτισμένα έργα τους, μοντέρνας τεχνοτροπίας, και εντυπωσιάζουν τους διάσημους ξένους συναδέλφους τους (IV CIAM στην Αθήνα). Γενικά, αυτή την εποχή το έργο των Ελλήνων αρχιτεκτόνων ανταποκρίνεται με ποιότητα στις ανησυχίες των καιρών και έχει διεθνής αναγνώριση.¹²

εικ. 2 Αθήνα δεκαετία 1920

εικ. 3 Θεσσαλονίκη δεκαετία 1920

11 Νίκος Χολέβας, ό.π., σ.191

12 στο ίδιο, σ. 194 και Ελένη Φεσσά - Εμμανουήλ, Εμμανουήλ Β. Μαρμαράς, Κρήτη, [εισαγωγή]

1.3 Πάτρα

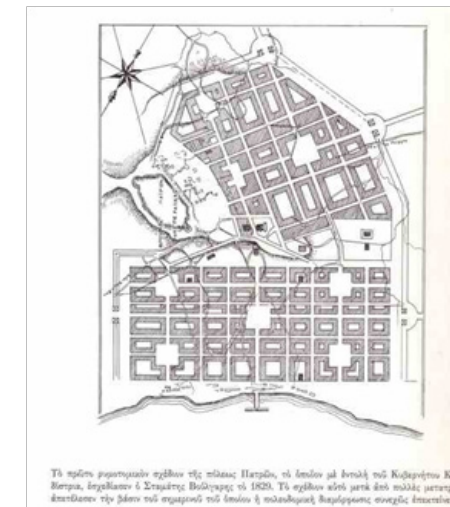
Η Πάτρα είναι μια πόλη που στην περιήγησή της ο επισκέπτης μπορεί να διακρίνει μια ιστορική και κοινωνική εξέλιξη, η οποία αποτυπώνεται κατά κύριο λόγο στα κτηριακά της αντικείμενα. Ο επισκέπτης οδηγείται από τα αρχαία μνημεία σε εκκλησίες, σε πρώιμα νεοκλασσικά, σε μεταγενέστερα πιο περίτεχνα νεοκλασσικά, κατόπιν σε εκλεκτικιστικά που φτάνουν το πολύ τους τέσσερις ορόφους, αργότερα σε πιο μοντέρνα και τέλος στις σημερινές πολυκατοικίες που μπορεί να φτάνουν και τους οχτώ ορόφους. Το φυσικό τοπίο και τη γεωγραφική θέση της πόλης, με το Παναχαϊκό όρος στα νοτιοανατολικά και τη θάλασσα απέναντι, συμβάλλουν στην ιδιαίτερη εικόνα και ατμόσφαιρα της πόλης των Πατρών.

Στο χώρο της πόλης θα έλεγε κανείς ότι δημιουργούνται πολλά δίπολα ανάμεσα στο κενό και το πλήρες, το φως και τη σκιά, τα χαμηλά παλαιάς εποχής κτήρια με τα ψηλά σύγχρονα τσιμεντένια κτήρια, τα εγκαταλελειμμένα φθαρμένα μνημεία με τα καινούρια σε χρήση κτήρια. Παρόλες τις αλλαγές της Πάτρας στο διάβα του χρόνου, σταθερό σημείο αναφοράς καθίσταται το πολεοδομικό σχέδιο του λοχαγού του γαλλικού στρατού Σταμάτη Βούλγαρη το 1829 (βλ. εικ. 6), αμέσως δηλαδή, μετά την απελευθέρωση της πόλης από τον τουρκικό ζυγό το 1828. Ο ίδιος κάτω από τη φροντίδα τού τότε Κυβερνήτη της Ελλάδας, Ιωάννη Καποδίστρια, επεκτείνει την πόλη προς τη θάλασσα, δηλαδή προς το λιμάνι, το οποίο μετατρέπεται σε κέντρο της οικονομικής και κοινωνικής ζωής της πόλης. Δημιουργείται, έτσι, η Κάτω Πόλη που επικοινωνεί αρχικά με την Άνω με δύο μεγάλες σκάλες στην οδό Γερωκοστοπούλου και στην οδό Πατρέως. Αργότερα, χτίζονται οι σκάλες στην Αγίου Νικολάου και οι σκάλες στο επάνω μέρος της Τριών Ναυάρχων.¹³

13 Ευγενία Γατοπούλου, Συλλογικός τόμος, Πάτρα, από την αρχαιότητα έως σήμερα, Υπό την αιγίδα της πολιτιστικής πρωτεύουσας της Ευρώπης “Πάτρα 2006”, Εκδ. Κότινος Α.Ε, Αθήνα 2005, σ.293

εικ. 4. Σχέδιο του αρχιτέκτονα Σπ. Τζέτζου (1885)

εικ. 5. Σχέδιο Σταμάτη Βούλγαρη

εικ. 6. Σχέδιο Σταμάτη Βούλγαρη 1829

Φωτογραφίες Πάτρας από τον 19ο αιώνα

εικ. 7. Σκάλες Αγίου Νικολάου

εικ. 8. Ο μώλος της Αγίου Νικολάου

εικ.9. Οδός Μαιζώνος

εικ. 10. Άποψη της οδού Ερμού από την Μαιζώνος

1.3.1 Μέσα 19^{ου} αιώνα με αρχές 20^{ου} (Κοινωνία - Οικονομία - Αρχιτεκτονική)

Από την εικόνα ερήμωσης, οικιστικής και κοινωνικής, και με πληθυσμό 4.000 κατοίκων, η Πάτρα αρχίζει σιγά-σιγά, από το 1834 και μετά, να αναπτύσσεται οικοδομικά, να ανοίγονται δρόμοι και να διαμορφώνονται πλατείες.¹⁴ Ο πληθυσμός της Πάτρας το 1829 καταγράφεται σε 13.572 κατοίκους. Σημεία αναφοράς της Άνω Πόλης αποτελούν το Κάστρο, η πλατεία των Υψηλών Αλωνίων, ο Ιερός Ναός του Παντοκράτορος, η πλατεία Αγ. Γεωργίου και το Ρωμαϊκού Ωδείο. Για την Κάτω Πόλη σημεία αναφοράς αποτελούν το λιμάνι, οι πλατείες και ο ναός του πολιούχου της Αγ. Ανδρέα. Γύρω από τις πλατείες και κατά μήκος των δρόμων, που είναι χαραγμένοι οριζοντίως και καθέτως και οι περισσότεροι είναι ευρύχωροι, οικοδομούνται κατοικίες, εργαστήρια, καταστήματα, ξενοδοχεία, τράπεζες και ό,τι απαιτεί η οικονομική και κοινωνική ζωή της πόλης.¹⁵

Από το **1834** μέχρι και το **1880** η Πάτρα γνωρίζει μεγάλη άνθηση σε όλους τους τομείς: οικονομία, κοινωνία, πολιτική, πολιτισμός και αναδεικνύεται ως ένα από τα τρία μεγαλύτερα εμπορικά κέντρα της τότε Ελληνικής Επικράτειας (Σύρος, Πειραιάς, Πάτρα).¹⁶ Τα κύρια στοιχεία που συντελούν στην ανοδική πορεία της πόλης είναι το εμπόριο της σταφίδας, το λιμάνι, ο σιδηρόδρομος, η διάνοιξη του Ισθμού της Κορίνθου (1894), η ανάπτυξη του χερσαίου οδικού δικτύου, η βιομηχανία της, οι έντονες αυξητικές τάσεις μετανάστευσης, κυρίως προς Β. Αμερική, η διευρυνόμενη καθημερινά παιδεία κ. ά.¹⁷ Αυτή την εποχή, συρρέουν στην πόλη Επτανήσιοι, Ηπειρώτες, Στερεοελλαδίτες, Μακεδόνες, Κρητικοί, αλλά και πολλοί Μωραίτες από την ενδοχώρα, για εργασία και μόνιμη εγκατάσταση.¹⁸

Όσον αφορά στην **αρχιτεκτονική**, τα περισσότερα κτήρια μέχρι και το 1880 ακολουθούν το ρυθμό του νεοκλασικισμού, με καθυστέρηση 40 χρόνων από την εμφάνιση του στην Ευρώπη. Η εισαγωγή αυτού του ρυθμού γίνεται άμεσα αποδεκτή, πρώτον, χάρις στη συχνή επαφή με την Δυτική Ευρώπη μέσω του λιμανιού, αλλά και της εγκατάστασης ξένων παροικιών στην Πάτρα, και δεύτερον, λόγω του έντονου προβληματισμού και αναζήτησης, τότε, για ελληνική ταυτότητα, οπότε ο νεοκλασικισμός σαν αναβίωση της αρχαίας Ελλάδας, βρίσκει πρόσφορο έδαφος. Αυτή την εποχή έρχονται και επώνυμοι Έλληνες αλλά και ξένοι αρχιτέκτονες για να δουλέψουν στην Πάτρα, όπως είναι ο Λύσανδρος Καυταντζόγλου,

¹⁴ Ευγενία Γατοπούλου, ό.π., σ.294

¹⁵ Ξενοφών Αργ. Παπαευθυμίου, Παναγιώτης Στ. Φωτίου, Η Πάτρα στις αρχές του 20ου αιώνα μέσα από γυάλινες φωτογραφικές πλάκες- ανέκδοτο υλικό. εκδ. Tyrograma, Πάτρα 2001, σ. 9

¹⁶ στο ίδιο, σ.9

¹⁷ Κων. Γ. Πανισάς, Συλλογικός τόμος, Πάτρα, από την αρχαιότητα έως σήμερα, σ. 321

¹⁸ Ξενοφών Αργ. Παπαευθυμίου, Παναγιώτης Στ. Φωτίου, ό.π., σ. 9

ο Ziller, ο Hansen κ.ά., για την ανέγερση δημοσίων και ιδιωτικών κτηρίων για τους πλούσιες άρχοντες της εποχής.¹⁹

Η Ιόλη Βιγγοπούλου ²⁰ στο βιβλίο Πάτρα, Από την Αρχαιότητα έως Σήμερα, αναφέρει ενδεικτικά ένα απόσπασμα από την αφήγηση ενός ταξιδιώτη στην Πάτρα, του Γάλλου διπλωματούχου υπαλλήλου Henri Belle, στα τέλη του 19^{ου} αιώνα : «...Η Πάτρα είναι η Τρίτη πόλη της Ελλάδος [...] με 17.000 κατοίκους από τους οποίους οι 4.000 δηλώνουν βιομήχανοι και οι 2.000 υπηρέτες, αριθμητική αναλογία που αποτελεί αλάθητο σημάδι προόδου. Οι καλοχαραγμένοι δρόμοι [...] τον χειμώνα μετατρέπονται σε λασπότοπους, βλέπεις όμως όμορφα σπίτια, καλά εξοπλισμένα μαγαζιά, ένα χρηματιστήριο, ακόμη και θέατρο, όπου ιταλικοί θίασοι τραγουδούν τις όπερες του Ροσίνι και τον Βέρντι. Η εθνική φορεσιά όσο πάει σπανίζει... ο ευρωπαϊκός πολιτισμός...έβαλε πόδι σε αυτή τη μικρή γωνιά της Ελλάδος»».

Η περίοδος από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα έως τις αρχές του 20^{ου}, έχει χαρακτηριστεί ως η «**Belle Epoque**» της Πάτρας, όπου υπάρχει συσσώρευση κεφαλαίων, αγαθών αλλά και συνάθροιση σημαντικών ανθρώπων- διανοούμενων. Οι Ε. Γατοπούλου, Κ. Πανισάς και Ξ. Παπαευθυμίου θα συμφωνήσουν, γράφοντας για την Πάτρα, πως η σύνθεση της κοινωνίας έχει χαρακτήρα πολυεθνικό, πολυπολιτισμικό, κοσμοπολίτικο, η οικονομία είναι ακμάζουσα, η αστική συνείδηση αναπτύσσεται, εντούτοις, η κοινωνία μοιάζει σαν να μην πρόλαβε στο σύντομο ελεύθερο βίο της (70-80 χρόνια) να φιλτράρει όλες τις ιδέες, τις αρχές και το νέο τρόπο ζωής που διαμορφώθηκε εκείνη την περίοδο.²¹ Σε όλες τις πτυχές της καθημερινότητας εμφανίζονται αντιθέσεις, όπως, κομματική εμπάθεια και φανατισμός, τάσεις επίδειξης, φτώχεια και πλούτος, λαϊκός πολιτισμός και ευρωπαϊκά ήθη, μόρφωση και απαιδευσία.²² Στην ουσία, η «Belle Epoque» αφορά μια μικρή μερίδα ανθρώπων που κυριαρχούν οικονομικά, επαγγελματικά και επιστημονικά, η οποία συνιστά την «Ηγέτιδαν Τάξιν», όπως λεγόταν για την τάξη των μεγαλεμπόρων. Η κύρια μάζα του πληθυσμού ζει παραδοσιακά ελληνικά και η ζωή των Bon Vivier, με την πολυτελή διασκέδαση, τους χορούς και τα καμπαρέ φθίνει σιγά-σιγά, ώσπου το **1909** να θεωρείται και το τέλος της «Belle Epoque» της Πάτρας.²³

Σύμφωνα με την έρευνα της Ε. Γατοπούλου, η οικονομική ευμάρεια και η πολιτιστική άνθηση της Πάτρας εμφανίζεται τα έτη **1833-1843** και **1860-1890**, αφού την περίοδο 1850-1860 υπήρξε η σταφιδική κρίση, η οποία επαναλήφθηκε το 1892, με σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις για την πόλη. Επίσης, την περίοδο 1860-1890 χτίζονται σημαντικά αρχιτεκτονήματα, δημόσια και ιδιωτικά. Παρ'όλα αυτά, η κατάσταση αυτή δεν αφορά το σύνολο του πληθυσμού, αλλά τους ολίγους, εκλεκτούς, κάτι που

19 Ευγενία Γατοπούλου, Συλλογικός τόμος, Αθήνα, 2005

20 Ιόλη Βιγγοπούλου, Συλλογικός τόμος, Αθήνα, σ. 238

21 Ε. Γατοπούλου σ. 308, Κων. Γ. Πανισάς σ. 326, Ξ. Παπαευθυμίου σ. 12

22 Ξ. Παπαευθυμίου, ό.π., σ. 12

24 Κων. Γ. Πανισάς, ό.π., σ. 326

αποτυπώνεται και στην αρχιτεκτονική, αφού νεόκτιστα αρχοντικά στέκονται δίπλα σε φτωχικά σπιτάκια. Τα περισσότερα έργα υποδομής εκτελούνται γύρω στο 1870, όταν δήμαρχος της πόλης είναι ο Περικλής Καλαμογδάρτης.²⁴

1.3.2 20^{ος} αιώνας (1900 - 1936)

Η Πάτρα συνεχίζει την ακμάζουσα πορεία της σε όλους τους τομείς. Σημαντική χρονολογία τίθεται το 1922 με τη Μικρασιατική Καταστροφή να συμβάλλει σημαντικά στην εξέλιξη της πόλης και μάλιστα στην αρχιτεκτονική.

εικ. 11. Καρτ Ποστάλ της εποχής

εικ. 12. Αναχώρηση στρατιωτών από τον σιδηροδρομικό σταθμό των Πατρών

1.3.2.1 Οικονομία - Κοινωνία

Η οικονομία της πόλης βασίζεται σε τρεις παράγοντες:

α) στην παραγωγή, επεξεργασία και την εξαγωγή της σταφίδας, παράλληλα με την ανάπτυξη του εισαγωγικού εμπορίου με έντονη αυξητική πορεία.²⁵

β) η εξέλιξη της βιομηχανικής της δύναμης, ώστε το 1929 να καταγράφονται 150 μικρά και μεγάλα εργοστάσια. Η παραγωγή και η εισαγωγή αγαθών καλύπτουν τις ανάγκες των κατοίκων της πόλης αλλά και σχεδόν όλης της Πελοποννήσου. Μέσα σε μερικές δεκαετίες, η Πάτρα εξελίσσεται σε μεγάλο διοικητικό, εμπορικό και πνευματικό κέντρο της ΒΔ Πελοποννήσου και της Δυτικής Ελλάδας.²⁶

γ) στο έντονο μεταναστευτικό ρεύμα προς ΗΠΑ, Καναδά, Βραζιλία με υπερωκεάνια (γερμανικά, γαλλικά, ελληνικά), αλλά και στην εσωτερική μετανάστευση (σιδηρόδρομος ενώνει την Πάτρα με την Κόρινθο και την Καλαμάτα), που συμβάλλει στην εισροή περισσότερων χρημάτων.²⁷

24 Ε. Γατοπούλου, ό.π., σ. 308

25 Κων. Γ. Πανισάς, ό.π., σ. 321

26 Ξ. Παπαευθυμίου, ό.π., σ. 14

27 Ξ. Παπαευθυμίου, σ. 14, Κων. Γ. Πανισάς, σ. 324

Η κοινωνία της Πάτρας τον 20^ο αιώνα έχει έντονο αστικό χαρακτήρα, ο οποίος συνεχώς εξελίσσεται και διευρύνεται, εφόσον η οικονομική ευμάρεια αφορά όλο και μεγαλύτερη μερίδα ανθρώπων. Το κοσμοπολίτικο πνεύμα συνεχίζει και υπάρχει, καθώς η πόλη διατηρεί τα στοιχεία της πολυεθνικής της σύνθεσης, ως πόλη-λιμάνι. Αυτήν την εποχή, εμφανίζεται και η έννοια του βιομηχανικού εργάτη (**προλετάριου**), που ενισχύεται με την άφιξη των προσφύγων το 1922, οι οποίοι κουβαλάνε την αστική συνείδηση από τους τόπους καταγωγής τους. Ακόμα, παρατηρείται πολιτιστική ανάκαμψη, χάρις στην ποικιλία της πολιτιστικής παιδείας, όπως των προσφύγων, των αγροτών, των γηγενών, αλλά και των νεοαστών. Η διασκέδαση και το Καρναβάλι γίνεται το επίκεντρο της ζωής των Πατρινών μέχρι και το 1922. Παράλληλα, δημιουργείται και έντονη θεατρική κίνηση και ιδρύονται θέατρα θερινά και στεγασμένα. Η εκπαίδευση συνεχώς μεταλλάσσεται και διευρύνεται στις λαϊκές μάζες και μάλιστα, τα σχολεία από το 1920 αποκτούν και δημόσιο χαρακτήρα.²⁸ Τέλος, αναπτύσσεται και ο πολιτικός διάλογος, με τους Πατρινούς να έχουν έντονες πολιτικές αναζητήσεις, με αποτέλεσμα να εμφανιστούν πιο εξελιγμένες πολιτικές τάσεις. Ο Σοσιαλισμός βρίσκει πρόσφορο έδαφος και προστατεύεται με την ίδρυση εργατικών σωματείων.²⁹

13. Η Οινολογία Αμβούργου στην Πάτρα. Η κεραιολογία του αστικού Εργαστάσιου και τρένου, νεοτερμακές όψεις της Ελλάδας των αρχών του 20ού αιώνα. (ΕΛΙΑ)

εικ. 13. Αφίσες των Αχαϊκών Βιομηχανιών του 20ου αιώνα

28 Κων. Γ. Παντισάς, ό.π., σ. 331
29 Ξ. Παπαευθυμίου, ό.π., σ. 13

1.3.2.2 Μεσοπολεμική Αρχιτεκτονική (1918 - 1936)

Στην αρχιτεκτονική, μέχρι και το 1914 περίπου, ο νεοκλασικισμός και συγκεκριμένα ο νεοκλασικός εκλεκτικισμός συνεχίζεται. Τότε, αρχίζουν και συρρέουν και άλλα πρωτοποριακά ρεύματα στην Πάτρα, που ήδη ευδοκίμουν στην Ευρώπη, όπως είναι η Art Nouveau, η Art Deco και το Jugendstil. Οι νέες ιδέες απορροφώνται άμεσα από τους Πατρινούς, λόγω της σχέσης της πόλης με τη Δύση, αλλά και λόγω των παροικιών των Ιταλών και των Άγγλων σταφιδεμπόρων, που συμβάλλουν όχι μόνο στην προσαρμογή των νέων ιδεών, αλλά και γενικότερα στην οικονομική ευμάρεια του τόπου. Δείγματα αυτών των πρωτοποριακών αρχιτεκτονικών ρυθμών υπάρχουν σε κτήρια του κέντρου της πόλης, όπου οι λιτές όψεις των νεοκλασικών εναλλάσσονται με τις πιο ανάλαφρες και πιο πλούσιες, σαν γλυπτά, συνθέσεις των εκλεκτικιστικών, με απεικονίσεις του φυτικού και ζωικού βασιλείου, σιδεριές μπαλκονιών με φυτικές διακοσμήσεις, υπόστεγα σιδερένια με καμπύλες ασύμμετρες κ. ά.

Σ' αυτή την εποχή και τεχνοτροπία ανήκουν και οι βίλες που χτίστηκαν από τους πιο πλούσιους εμπόρους (Κουκούλι και παραλιακή, από Ιτιές έως Μονοδένδρι, την επονομαζόμενη «Εγγλέζικα»), που θυμίζουν τα λαϊκά αγροτόσπιτα της ιταλικής επαρχίας και τα κτίσματα των αγγλικών προαστίων, εμπλουτισμένα με στοιχεία κλασσικά, μεσαιωνικά και αναγεννησιακά, που αποπνέουν γραφικότητα. Αυτές οι εκλεκτικιστικές κατοικίες συνδυάζουν πολυάριθμα ρυθμολογικά προηγούμενα, πυργόμορφες απολήξεις, μεγάλα γείσα στις στέγες με ξύλινες δοκίδες, ανάγλυφα διακοσμητικά ή ζωγραφικό διάκοσμο στην όψη, απευθύνονται δε σε μια πελατεία με μεγάλη οικονομική άνεση και κοσμοπολίτικη κοινωνική διάθεση.

Τα μεσοπολεμικά χρόνια και συγκεκριμένα από το 1922 (Μικρασιατική Καταστροφή), η ανάγκη για γρήγορη και οικονομική στέγαση των προσφύγων, οδηγεί σε διαφορετική αρχιτεκτονική κατεύθυνση. Στόχος των αρχιτεκτόνων, πλέον, δεν είναι να ωραιοποιήσουν τις όψεις των κτηρίων, αλλά να μειώσουν το κόστος και να αυξήσουν τη ταχύτητα οικοδόμησης, αξιοποιώντας τα νέα υλικά που διεθνώς προσφέρονται, όπως το σίδερο, το γυαλί, το μπετόν, καθώς και τη νέα τεχνολογία που τυποποιεί το προϊόν απομακρύνοντας τον χειροτεχνίτη. «Έτσι, κατασκευάζονται κτήρια με όγκους λιτούς και γεωμετρικούς, με μεγάλα συγκριτικά ανοίγματα, ενώ δίδεται ιδιαίτερη προσοχή στην εσωτερική λειτουργικότητα και την υγιεινή τους. Η αρχιτεκτονική αυτή αντίληψη συντάσσεται με το διεθνές στυλ που επικρατούσε ήδη στην Ευρώπη εκείνη την εποχή.

Αρχιτέκτονες όπως ο Ιωάννης Βασιλείου και ο Αναστάσιος Μεταξάς, κατασκευάζουν στην Πάτρα κτήρια επηρεασμένοι από το κίνημα της μοντέρνας αρχιτεκτονικής, κάνοντας χρήση του σκυροδέματος (γύρω στο 1930) και δουλεύοντας τη φόρμα με λιτότητα και ευρυθμία, έχοντας ωστόσο υπ' όψιν και τη νεοκλασική συμμετρία, που αποτελεί χαρακτηριστικό σημάδι της εικονογραφίας του χώρου στον οποίο εργάζονται. Εν τούτοις, λόγω του κλίματος του εθνικισμού που αναπτύσσεται κάτω από τα απολυταρχικά καθεστώτα της εποχής, τόσο στην Ευρώπη (φασισμός, ναζισμός), όσο και στην Ελλάδα (δικτατορία Μεταξά), παρατηρείται μια αναγωγή στο ένδοξο παρελθόν της φυλής και κατά συνέπεια στον νεοκλασικισμό με έμφαση στη μνημειακότητα των έργων και με στοιχεία μορφολογικά, όπως δωρικούς κίονες και αετώματα (π.χ. Δικαστικό Μέγαρο, 1926, έργο του Παν. Καραθανασόπουλου). Παράλληλα, την εποχή αυτή δημιουργείται μια κίνηση για την «επιστροφή στις ρίζες» και έτσι, η λαϊκή ή ανώνυμη αρχιτεκτονική προκαλεί το ενδιαφέρον και τη συγκίνηση των αρχιτεκτόνων και ζωγράφων της εποχής». ³⁰

Την μεσοπολεμική εποχή, λοιπόν, η εικόνα της πόλης αρχίζει και αλλάζει λόγω των μεγάλων στεγαστικών αναγκών που δημιουργούνται από την αστυφιλία, τους πρόσφυγες, τους σεισμούς και την εκβιομηχάνιση. Η περίοδος αυτή, αποτελεί τον συνδετικό κρίκο ανάμεσα στην νεοκλασική Πάτρα και τον μεταπολεμικό της μπρουταλισμό που χαρακτηρίζει τη σημερινή της εικονογραφία. ³¹

30 Ε. Γατοπούλου, Αθήνα, ό.π., σ. 317

31 Ο αρχιτέκτονας Ιωάννης Βασιλείου και η Μεσοπολεμική Πάτρα (κατάλογος έκθεσης), έκδοση του συλλόγου Αρχιτεκτόνων Νομού Αχαΐας και του Δήμου Πατρέων, 28 Ιουλίου -10 Αυγούστου 1992

Μεσοπολεμικά Κτήρια Πάτρας

εικ. 14 Ρήγα Φεραίου και Παντανάσσης. Χαρακτηριστικά του: οι εσοχές, το σπάσιμο της γωνίας και το νεοκλασικό στοιχείο του αετώματος.

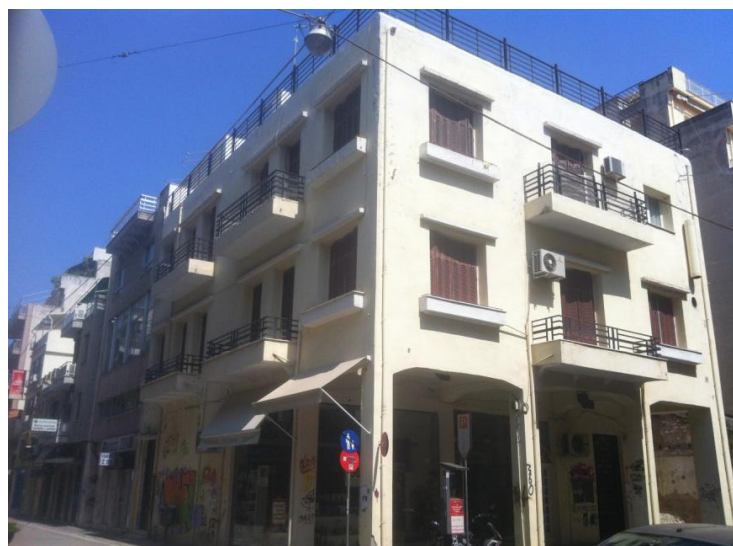
εικ. 15 Ρήγα Φεραίου και Φιλοποίμενος. Χαρακτηριστικά του: ο τονισμός της γωνίας με την δημιουργία υπαίθριου χώρου στο πίσω μέρος, τα γύψινα art nouveau στοιχεία κάτω από τα παράθυρα.

εικ. 16 Κανακάρη 146, Οικία Δημ. Ραμπαθία (1935-36), Πολ. Μηχανικός Γ. Βασιλόπουλος. Κτήριο με αρμονία και απόλυτη συμμετρία, με το έρκερ να οδηγεί το βλέμμα προς το μέσον της όψης.

εικ. 17 Κανακάρη 150 και Πατρέως, Κτήριο Μιλτ. Ζαχαρόπουλου (1935-36). Λιτό και βαρύ κτήριο με έντονο το στοιχείο των εξωστών καθ'ότι είναι συμπαγείς με μια λωρίδα κενού στο κάτω μέρος.

εικ. 18 Κανακάρη 160 και Παντανάσσης, Κτήριο Κ. Ασημακόπουλου (1932-35), Αρχιτέκτονας Ναζαρέτ Νομπάρ

εικ. 19 Καραϊσκάκη 207 και Κανάρη, Οικία Χρ. Μπάρλου (1939)

εικ. 22 Καραϊσκάκη 227 και Σαχτούρη, Οικία Ευθ. Σακελλαρόπουλου (1936-37), Αρχιτέκτονας Φωτόπουλος

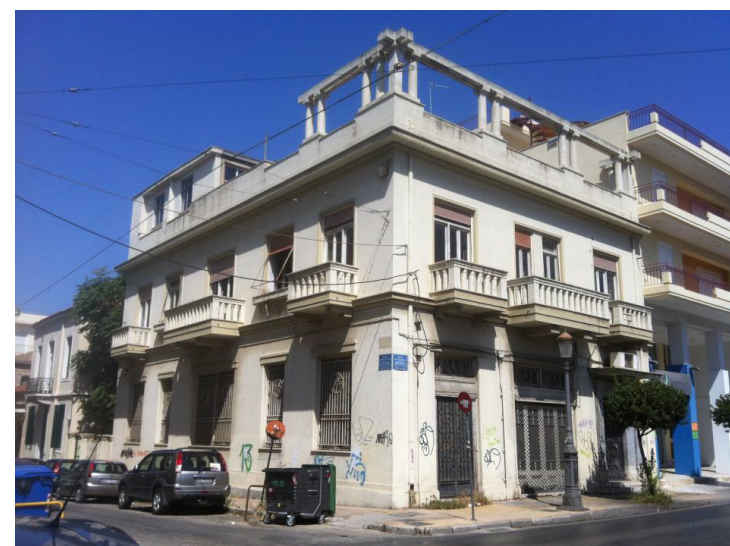
εικ. 23 Έλληνος Στρατιώτου και Γιαννιτών

εικ. 20 Α. Υψηλάντου 228 και Μιαούλη (1936) Οικία Γεωργ. Παπαγεωργόπουλου, Αρχιτέκτονας Ναζαρέτ Νομπάρ. Κτήριο με στοιχεία de stijl.

εικ. 21 Α. Υψηλάντου και Τσαμαδού, Οικία Α. Κυριακόπουλου (1938-39), Πολ. Μηχανικός Βασ. Κυριακόπουλου

εικ. 24 Μαιζώνος και Σαχτούρη

εικ. 25 Κορίνθου και Αγίου Νικολάου. Κτήριο με περίτεχνες, πλούσια διακοσμημένες όψεις, επηρεασμένες από τη σχολή της beaux arts.

εικ. 26 Ρήγα Φεραίου και Τσαμαδού

εικ. 27 Ερμού και Κανακάρη, (1934-35), Κτήριο Παπαδοπούλου, Αρχιτέκτων Ζ. Ναχνικιάν

εικ. 28 Μπιζανίου και Ασιγγος, Οικία Μπουκουβάλα, (1928 -30) Μηχανικός Ζ. Ναχνικιάν

εικ. 29 Σαχτούρη και Καραϊσκάκη (1936-37), Οικία Σακελλαροπούλου, Αρχιτέκτων Ν. Φωτόπουλος. Στοιχεία de stijl.

εικ. 30 Δ. Υψηλάντου και Μπ. Ρούφου (1938-39), Οικία Λιναρδάτου, Μηχανικός Γ. Βασιλόπουλος

εικ. 31 Δ. Υψηλάντου 30 (1936), Οικία Μανωλοπούλου, Αρχιτέκτων Ν. Νομπάρ / Κυριαρχη η τριγωνική αρχιτεκτονική προεξοχή (έρκερ) και η περίτεχνη μορφή της πόρτας στο ισόγειο. Εμπειρεύονται οι κυριότερες αρχές του Art Nouveau και της νεοκλασσικής συμμετρίας

Μεσοπολεμικά Σχολικά Κτήρια Πάτρας

εικ. 32 Αρσάκειο, Μαιζώνος και Γκότση (1933), Αρχιτέκτων Α. Μεταξάς

εικ. 33 Σχολ. Συγκρότημα Βουδ, Ασημάκη Φωτήλα και Τεμπονέρα (1933), Αρχιτέκτων Κ. Παναγιωτάκος

εικ. 34 Σχολ. Συγκρότημα Γλαράκη, Γερμανού και Δανηλίδος (1934), Αρχιτέκτων Γ. Πετρισόπουλος

Ο μοντέρνος σχεδιασμός εφαρμόστηκε με μεγαλύτερη ελευθερία, από τους Έλληνες αρχιτέκτονες, στον τύπο των μεσοπολεμικών σχολικών κτηρίων της Πάτρας, αλλά και της υπόλοιπης Ελλάδας. Λιτότητα, καθαρότητα, οριζοντιότητα, διαφάνεια, λευκές ασβεστομένες όψεις τα κυριότερα χαρακτηριστικά τους.

Μεσοπολεμικά Βιομηχανικά Κτήρια Πάτρας

εικ. 35 Εργοστάσιο Μαραγκόπουλου, Μαιζώνος, Καποδιστρίου, Σμύρνης

εικ. 36 Εργοστάσιο Μαραγκόπουλου, Μαιζώνος, Σμύρνης, Σωσιπάρου

εικ. 37 Εργοστάσιο Κρητικού, Μαιζώνος, Βενιζέλου, Κορίνθου, Παρνασσού

εικ. 38 Εργοστάσιο Ζύμαι, Ακτή Δυμαίων

εικ. 39 Εργοστάσιο Ε.Γ Λαδόπουλου, Ακτή Δυμαίων

εικ. 40 Εργοστάσιο Αναστασόπουλου, Αθηνών, Ιωαννίνων, Γαννισών

εικ. 43 Εργοστάσιο Πειραικής Πατραϊκής, Ακτή Δυμαίων

εικ. 44 Εργοστάσιο Μυλών Αγίου Γεωργίου, Όθωνος Αμαλίας, Αστιγος, Σανταρόζα, Νόρμαν

εικ. 41 Εργοστάσιο Βέσο Β', Ακτή Δυμαίων

εικ. 42 Κατεδαφισμένο Εργοστάσιο Βέσο Α', Ακτή Δυμαίων

2. Ο ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

2. Ο ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

εικ. 45. Ιωάννης Βασιλείου

Ο Ιωάννης Βασιλείου γεννήθηκε, μεγάλωσε και εργάστηκε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του στην Πάτρα, αφήνοντας στη γενέτειρά του την παρακαταθήκη του έργου του και χαρίζοντας της την αναστήλωση του Ρωμαϊκού της Ωδείου «ιδίους αυτού χρώμασι και τέχνη και έργω».

Ο Βασιλείου ανήκει στην πρώτη τάξη που αποφοίτησε από τη νεοσύστατη Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου (1917). Αμέσως μετά την αποφοίτηση του το 1921, θα εκπληρώσει τη στρατιωτική του θητεία παίρνοντας μέρος στη Μικρασιατική Εκστρατεία.

Τα πρώτα του επαγγελματικά βήματα επηρεάστηκαν από δύο στοιχεία: από το πνεύμα του ακαδημαϊσμού της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών και τους καθηγητές του Αλέξανδρο Νικολούδη (1874-1945), Ernest Hébrard (1875-1933) και Αναστάσιο Ορλάνδο (1858-1979), αφενός, και από τον χώρο, αφετέρου, με τον οποίο έπρεπε να αναμετρηθεί, δηλαδή την νεοκλασική Πάτρα του περασμένου αιώνα. Ως κατασκευαστής γίνετε ευρύτατα γνωστός με τους πειραματισμούς και τις κατασκευαστικές του ευρεσιτεχνίες (μπετονένιο κιγκλίδωμα Νομισματοκοπείου), αναλαμβάνοντας και την κατασκευή έργων που δεν μελέτησε ο ίδιος, όπως π.χ. των διδακτηρίων Άρτας (1932-1933) και Πύργου (1933-1934), του σχολικού συγκροτήματος Πατρών (1933, αρχιτέκτων Κ. Παναγιωτάκος), του δημοτικού σχολείου της οδού Καλαβρύτων στην Πάτρα (1935, αρχιτέκτων Π. Καραντινός), της Σχολής Κωφαλάλων στην Αθήνα (1937-1938), των προσφυγικών συνοικισμών Καραβά (1937-1938), Ν. Κυδωνιών (1938-1939), και Καλογρέζας (1938-1939), την κατασκευή Αγγλικού Στρατωνισμού στο Μεγάλο Πεύκο (1946) κ.α. Η διπλή του ιδιότητα - του μελετητή και του κατασκευαστή- έχει ως αποτέλεσμα να μην είναι πάντα ευχερής ο διαχωρισμός των δικών του έργων από τα έργα άλλων συναδέλφων του.

Το 1939 εγκαταλείπει τη Πάτρα και εγκαθίσταται οικογενειακώς στην Αθήνα. Κατά τη διάρκεια του ελληνοϊταλικού πολέμου υπηρετεί και πάλι ως έφεδρος υπολοχαγός του Μηχανικού. Μεταπολεμικά ιδρύει με συνεργάτες την «Τεχνική Υπηρεσία Επιχειρήσεων Βασιλείου - Κωνσταντόπουλος - Παντελεάκης», καθώς και την «Ανώνυμη Εταιρεία Οδών και Οδοστρωμάτων». Έκτοτε ασχολείται με την κατασκευή μεγάλων έργων στην Αθήνα και αλλού. Από το 1950 έως 1967 κατασκευάζει με το σύστημα της αντιπαροχής πολυκατοικίες, των οποίων μελέτες εκτελούνται από τον ίδιο στο γραφείο του και στη συνέχεια από τον γιο του Σταύρο Βασιλείου, αρχιτέκτονα και συνεχιστή του έργου του. Το 1965 αναλαμβάνει την θέση του προέδρου του Οργανισμού Εργατικής Κατοικίας, από την οποία παραιτείται μετά από εννέα μήνες αφού παραδώσει ένα εντυπωσιακό αριθμό εργατικών κατοικιών. Διετέλεσε, επίσης, μέλος επιτροπής ΤΕΕ για την μελέτη του «προβλήματος της λαϊκής στέγης»³².

Μετά την αποχώρησή του από την ενεργό επαγγελματική δράση αφοσιώνεται στη ζωγραφική και στην λογοτεχνία, εκδίδοντας δικά του βιβλία και κάνοντας μεταφράσεις. Ζωγραφίζει γύρω στους εξήντα πίνακες, τους οποίους δεν θα εκθέσει ποτέ. Φροντίζει την συλλογή των νομισμάτων

της ελληνιστικής εποχής, την οποία θα δωρίσει στο Αρχαιολογικό Μουσείο. Η δωρεά αυτή τοποθετήθηκε σε προθήκη του Μουσείου με το όνομά του. Πραγματοποίησε πολλά ταξίδια στην Ανατολή, στις Ινδίες, στην Ανγκόρ, στο Μπαλί, στο Νεπάλ, αλλά και στις χώρες της Δύσης. Επιστρέφοντας αποτυπώνει τις ταξιδιωτικές εμπειρίες και εντυπώσεις του σε περισσότερα από 15 βιβλία, όπως το Ένα ταξίδι στην Ινδία (Α΄ Κρατικό Λογοτεχνικό Βραβείο 1967), Ανγκόρ. Μια εξωτική πολιτεία (2^η 1969), Μπαλί. Παράδεισος σ' ένα νησί (1972), Στις παγόδες του Νεπάλ (1974, 2^η 1976), Ασιατικά ποιήματα (1979), Χαρούμενη Δύση (1981), Στη Σικελία. Αναζητώντας τη Μεγάλη Ελλάδα (1938) κ.α. Το ανήσυχο πνεύμα το Βασιλείου βρίσκει έκφραση και στα κείμενα του όπως και στα έργα του.

Ο Ιωάννης Βασιλείου πέθανε στην Αθήνα το 1989, σε ηλικία 88 ετών.³³

³³ Ελένη Φεσσά-Εμμανουήλ, Ελληνική Αρχιτεκτονική Εταιρεία Αρχιτέκτονες του 20ου αιώνα, εκδ. Ποταμός, Αθήνα 2009, σ. 173

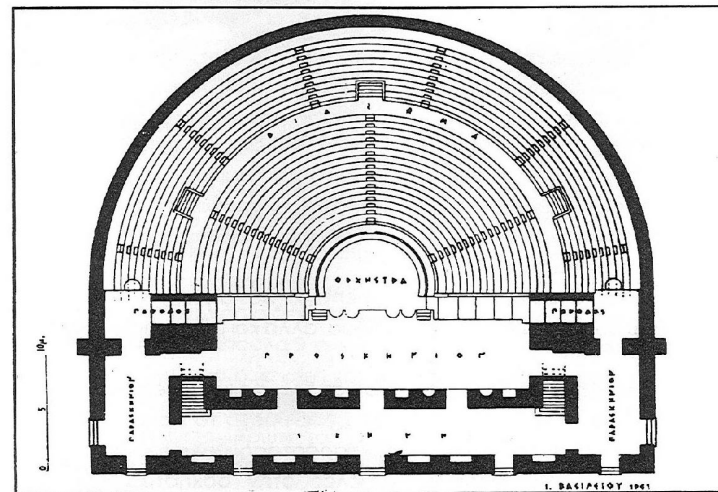
2.1 Η Αναστήλωση του Αρχαίου Ρωμαϊκού Ωδείου

Το αφιέρωμά του Ιωάννη Βασιλείου προς την πόλη της Πάτρας, η αναστήλωση του Ρωμαϊκού της Ωδείου- κατά τη δική του εξομολόγηση ένα τάμα νεανικού ενθουσιασμού- αποτελεί την επισφράγιση της πολύπλευρης και επιτυχημένης -οικονομικά και κοινωνικά- σταδιοδρομίας του. Το έργο ξεκίνησε το 1958 και ολοκληρώθηκε το 1963. Η Ακαδημία Αθηνών στη συνεδρίασή της 18.12.72, αποφάσισε τη βράβευσή του, για την τεχνική μελέτη και αναστήλωση του Αρχαίου Ωδείου. Ο Δήμος Πατρέων, οργάνωσε τιμητική εκδήλωση για τον Ιωάννη Βασιλείου, στις 27 Αυγούστου 1973, υλοποιώντας την απόφαση της 1.7.1965 του Δημοτικού Συμβουλίου, με παράσταση που δόθηκε στο Αρχαίο Ωδείο, του συγκροτήματος μπαλέτου του Πανεπιστημίου της Μασσαχουσέτης. Ο Δήμαρχος Πατρέων κ. Κ. Γκολφινόπουλος, στο διάλειμμα της εκδήλωσης, αποκάλυψε τη χαραχθείσα επιγραφή και απένειμε στον τιμώμενο το μετάλλιο της πόλης. Ο Σύλλογος Πατρέων Πρωτεύουσας «Ο Πρωτόκλητος Ανδρέας» τίμησε το 1988 σε ειδική εκδήλωση, τον αρχιτέκτονα και συγγραφέα Ιωάννη Βασιλείου, για την προσφορά του στην Πάτρα και στα Ελληνικά Γράμματα.³⁴

³⁴ Ο αρχιτέκτονας Ιωάννης Βασιλείου και η Μεσοπολεμική Πάτρα (κατάλογος έκθεσης), έκδοση του συλλόγου Αρχιτεκτόνων Νομού Αχαιίας και του Δήμου Πατρέων, 28 Ιουλίου -10 Αυγούστου 1992

εικ. 46. Ο Ιωάννης Βασιλείου με τους εκατέρωθεν: αριστερά καθ. Αν. Ορλάνδο και δεξιά τον έφορο κλασικών αρχαιοτήτων
εικ. 47. Το αρχαίο Ωδείο προ αναστήλωσης

εικ. 48. Αρχαίο Ωδείο, Αποτύπωση (1961), Ιωάννης Βασιλείου

«Η πρώτη εντύπωση ήταν εντελώς απογοητευτική. Όσα είδα μου φάνηκαν, με κατάπληξη, πολύ λιγότερα από το μεγαλόπρεπο κτιριακό συγκρότημα που είχα πλάσει με την φαντασία μου. Δεν υπήρχαν παρά ερειπωμένα και γκρεμισμένα κτίσματα με ακαθόριστη μορφή. Εδώ κ' εκεί φαίνονταν κομμάτια από κυκλικούς κλιμακωτούς τοίχους. Θλιβερά απομεινάρια από τα εδώλια που αποτελούσαν κάποτε τις ωραίες μαρμάρινες κερκίδες και ακτινωτές σκάλες. Όλα πνιγμένα σε άγρια πυκνή βλάστηση, σε σωρούς από πέτρες και χώματα...

Όταν έφευγα εκείνο το πρωί από το πολυερειπωμένο Αρχαίο Ωδείο, το αποχαιρέτησα δίνοντας, σιγανά, μια απαράβατη υπόσχεση και σ' αυτό και στον εαυτό μου. Αν κάνω κάτι στη ζωή, να έρθω μια μέρα να το αναστηλώσω, όπως ήταν στην παλιά εποχή. Ήταν μια πολύ τολμηρή και ρομαντική υπόσχεση, με ανεπίτρεπτη κι αδικαιολόγητη υπερεκτίμηση για τις μελλοντικές δυνατότητές μου. Δοσμένη με νεανική αφέλεια, αλλά και με την πιο ειλικρινή πρόθεση και διάθεση...

Πλανεμένος από εκστατικά ονειροπολήματα, παρασυρμένος από χιμαιρικές ονειροφантаσίες, οραματιζόμενος πως υψωνόταν κιάλας συμπληρωμένο και αναμαρμαρωμένο το Αρχαίο Ωδείο. Το έβλεπα με τη φαντασία σε κάποια ώρα που γινόταν εντυπωσιακή παράσταση, με καλούς κι άξιους ηθοποιούς στο προσκήνιο. Με χορό από λυγερόκορμες κοπέλες στην ορχήστρα του, ιέρειες ζωντανεμένες από αρχαία ανάγλυφα. Με γεμάτες τις κερκίδες από θεατές που παρακολουθούσαν

αρχαίο δράμα...

Έπειτα από πενήντα χρόνια, από μιαν ολόκληρη ζωή, η καλή μοίρα θέλησε, να δω πραγματοποιημένο ένα μεγάλο μέρος από το νεανικό μου όνειρο...»³⁵

Με μεγάλη συγκίνηση και μυσταγωγία μιλάει ο Ιωάννης Βασιλείου, στο βιβλίο του «Αμάρτημα στον Άθω», για τα συναισθήματά του όσο περιτριγυρίζει το Αρχαίο Ωδείο. Η ηλιόλουστη μέρα σε συνδυασμό με το γιορτινό πνεύμα και τα χαλάσματα ενός ξεχωριστού αρχαίου μνημείου, δεν θα μπορούσε να μη συγκινήσει το ρομαντικό Ιωάννη Βασιλείου. Ο ίδιος αισθάνεται ευχάριστα με έναν ιδιαίτερο τρόπο, νιώθει ότι μεταφέρεται σε μια άλλη εποχή, όπως αναφέρει, αλλά και σε μια άλλη πραγματικότητα που κατακλύζεται από το πνεύμα και την τέχνη.

«Πλημμυρισμένος από την καλύτερη ψυχική διάθεση, από απεριόριστη αισιοδοξία, έβλεπα τη ζωή ωραία, γεμάτη εξάσια δράση, δημιουργίες, επιτυχίες. Τα νιάτα μεθάνε συχνά από ενθουσιασμούς. Παρασύρονται εύκολα σε μεγάλες προσδοκίες, σε αππραματοποίητα όνειρα, σε απίθανες ψευδαισθήσεις. Τίποτα πιο ωραίο από ωραίο από τις χαρούμενες προσδοκίες, από το να περιμένεις και να πιστεύεις πως έρχεται κάτι καλό που πολύ το θέλεις. Έχει ειπωθεί πως η χαρά της ελπίδας ξεπερνάει, κάποτε, την χαρά που φέρνει η εκπλήρωση της επιθυμίας».

³⁵ Βασιλείου Ιωάννης, Αμάρτημα στον Άθω, Εστία, 1978

2.2 Οι αρχιτεκτονικές φάσεις

Το αρχιτεκτονικό έργο του Ιωάννη Βασιλείου θα μπορούσαμε να το χωρίσουμε σε τρεις φάσεις, καθώς ο ίδιος διαφοροποιείται στις τεχνοτροπίες, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι δεν τον διακρίνει μία συνέπεια και μία σταθερότητα ως προς τις γενικές αρχές του.

Η **Α' Φάση** τοποθετείται από το 1925 μέχρι το 1930 και περιλαμβάνει τα κτήρια: Ματζέστικ (Αγ. Νικολάου και Αγ. Ανδρέου /1925), κατοικία Διον. Τσαμαδού (Γούναρη και Αθ. Διάκου /1926-27), κατοικία Δ. Στεφανόπουλου -νύν Βέτσου - (Παντανάσσης 89 και Αλ. Υψηλάντου /1926-27), κτήριο Β.Η. Ηλιόπουλου (Ερμού και Μαιζώνος /1928), ξενοδοχείο Γεράνιο (Λουτρά Καγιάφα /1929-30), κτήριο Γ. Πραπόπουλου (Κορίνθου και Φιλοποίμενος /1929-30) και τέλος, κτήριο Κ. Πραπόπουλου (Γούναρη και Κορίνθου /1930).

Αυτά τα κτήρια χαρακτηρίζονται ως εκλεκτικιστικά με στοιχεία είτε νεοκλασσικά, είτε νεοβυζαντινά ή Art Nouveau- Art Deco στη συνέχεια. Κατασκευαστικά, ο Ιωάννης Βασιλείου χρησιμοποιεί το μπετόν αρμέ, παρ' ότι χρησιμοποιούνται συνήθως παραδοσιακά υλικά. Εξάιρεση αποτελούν δύο από τα τρία κτήρια του συγκροτήματος των Λουτρών Καγιάφα, το κεντρικό και το ξενοδοχείο Γεράνιο (1929).³⁶

³⁶ Ο αρχιτέκτονας Ιωάννης Βασιλείου και η Μεσοπολεμική Πάτρα (κατάλογος έκθεσης), έκδοση του συλλόγου Αρχιτεκτόνων Νομού Αχαΐας και του Δήμου Πατρέων, 28

Η **Β' Φάση** τοποθετείται από το 1930 μέχρι το 1936 και περιλαμβάνει τα κτήρια: κτήριο Χρ. Παπανικολάου (Γούναρη και Αθ. Διάκου /1930-31), εξοχική κατοικία του αρχιτέκτονα (Παραλία Πατρών /1933), κτήριο Ασημακόπουλου (Ερμού και Μαιζώνος /1935-36), ξενοδοχείο Αρήνη (Λουτρά Καγιάφα /1936) και τέλος, η πενταώροφη οικοδομή (Μπουμπουλίνας 1, Νεάπολη, Αθήνα /1936). Σε αυτή τη φάση ανήκουν και άλλα πέντε κτήρια, δηλαδή η οικία Ζούλα (Παραλία Πατρών /1935-36) και οι τέσσερις τριώροφες οικοδομές (πρὸ 1932), τα οποία όμως έχουν κατεδαφιστεί και δεν έχουν βρεθεί στοιχεία.

Τα κτήρια αυτής της φάσης χαρακτηρίζονται από μορφολογική λιτότητα και είναι φανερό ότι ο αρχιτέκτονας αποδέχεται τις αρχές του μοντέρνου κινήματος. Ο Βασιλείου αφαιρεί, στην ουσία, τα διακοσμητικά στοιχεία της προηγούμενης φάσης, αλλά διατηρεί τους όγκους και την γενικότερη τάξη και αρμονία των όψεών του. Όπως επισημαίνει και ο σύλλογος των αρχιτεκτόνων στον κατάλογο της έκθεσης για τον Ιωάννη Βασιλείου, χαρακτηριστικά αυτής της φάσης είναι: συνθετική απλότητα, γεωμετρική σαφήνεια των όγκων, διαλεκτική σχέση μορφής και λειτουργίας, καθαρότητα των όψεων, χρήση του δώματος σαν αρνητικού χώρου, και λιτότητα στην έκφραση των υλικών.³⁷

Ιουλίου -10 Αυγούστου 1992

³⁷ αὐτοθι

Αποκορύφωμα της αρχιτεκτονικής του, όχι μόνο αυτής της φάσης, αλλά συνολικά, στέκεται η εξοχική του κατοικία στην Παραλία Πατρών, η οποία αποτελεί ξεκάθαρα δείγμα του Μοντέρνου Κινήματος.

Τέλος, η **Γ' Φάση** τοποθετείται μεταπολεμικά, πλέον, στην Αθήνα, μεταξύ 1952 και 1966, στην οποία ο αρχιτέκτονας αναλαμβάνει τόσο τη μελέτη όσο και την κατασκευή των έργων του. Τα κτήρια που περιλαμβάνονται είναι: πολυκατοικία (Βασιλ. Σοφίας 52 /1952), πολυκατοικία (Χαρ. Τρικούπη /1958), πολυκατοικία (Σόλωνος και Βουκουρεστίου /1958), πολυκατοικία (Σόλωνος και Θεμιστοκλέους /1959), πολυκατοικία (Στουρνάρη και Σπυριδώνος Τρικούπη /1959), πολυκατοικία (Σούτσου και Λυκαβηττού /1959), πολυκατοικία (Αναγνωστοπούλου 32 /1960), πολυκατοικία (Σκουφά και Πινδάρου /1960), πολυκατοικία (Πινδάρου και Αναγνωστοπούλου /1961), πολυκατοικία (Αλωπεκής και Λουκιανού /1962), πολυκατοικία (Αλωπεκής και Λουκιανού /1963), πολυκατοικία (Τσακάλωφ και Ηρακλείτου / 1963), πολυκατοικία (Τσακάλωφ και Ηρακλείτου 11/ 1964), πολυκατοικία (Τσακάλωφ 18 /1965), και πολυκατοικία (Αναπήρων Πολέμου / 1966).

Παρατηρούμε ότι μεταξύ 1936 και 1952 ο Ιωάννης Βασιλείου δεν σχεδιάζει, αλλά, ασχολείται με τις εργολαβίες, καθώς επίσης αξίζει να αναφέρουμε

τη συγγραφή του βιβλίου «Λαϊκή Κατοικία», που θα εκδοθεί το 1944 και στο οποίο θα γίνει αναφορά αργότερα.

Το βιβλίο αυτό θα ασχοληθεί εκτενέστερα με τις δύο πρώτες αρχιτεκτονικές φάσεις που αφορούν την μεσοπολεμική περίοδο, δηλαδή από το 1925 μέχρι το 1936.

«... εις εκάστην πόλιν καθορίζεται ειδικώς το μέγιστο επιτρεπόμενο ύψος των κτιρίων. Το ύψος τούτο δια μέν τας κεντρικάς εμπορικές οδούς δεν επιτρέπεται να υπερβαίνει τα 16,5/10 του πλάτους της οδού, δια τας λοιπάς, ήτοι τας συνοικίας των κατοικιών, τα 12/10 του πλάτους της οδού».», και παρακάτω «...Το μέγιστον ύψος των οικοδομών εν ουδεμία περιπτώσει επιτρέπεται να υπερβαίνει, εις μέν τας πόλεις και τας κώμας τα 23 μ. ...»

Βασιλικό Διάταγμα του 1922

Α' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΦΑΣΗ (1925 - 1930)

2.2.1 Α' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΦΑΣΗ (1925 - 1930)

α. Ξενοδοχείο Ματζέστικ (1925)

Ο Ιωάννης Βασιλείου μόλις τέσσερα χρόνια μετά την αποφοίτησή του, το 1925, αναλαμβάνει το πρώτο του, επαγγελματικά, αρχιτεκτονικό έργο, που είναι το ξενοδοχείο Majestic, στο ιστορικό κέντρο των Πατρών, απέναντι από την πλατεία Τριών Συμμάχων, στη συμβολή των οδών Αγ. Ανδρέου και Αγ. Νικολάου. Πελάτης του Βασιλείου ήταν ο Περικλής Κρητικός, μεγαλοεπιχειρηματίας της εποχής.³⁸ Το κτήριο βρίσκεται σε σημείο κατατεθέν της πόλης, ειδικά για εκείνη την εποχή, αφού «υποδέχεται» τον κόσμο από το λιμάνι αλλά και από το σταθμό του τρένου.

εικ. 49. Ξενοδοχείο Ματζέστικ από καρτ ποστάλ εκείνης της εποχής

38 Β. Νικόλαος Μιτζάλης, Η μεσοπολεμική βιομηχανική ανάπτυξη της Πάτρας και οι Μεταλλαγές στον αστικό ιστό της πόλης, εκδ. Περί Τεχνών, Πάτρα, 2007, σ.

εικ. 50. Ξενοδοχείο Ματζέστικ σήμερα

Τυπολογία

Σήμερα, το κτήριο δεν χρησιμοποιείται, παρά μόνο το ισόγειο και ο πρώτος όροφος με τη χρήση καφετεριών και καταστημάτων. Η είσοδος του είναι επί της οδού Αγ. Ανδρέου. Το κτήριο με την πάροδο των χρόνων είχε διάφορες χρήσεις. Στους ορόφους έχει παραμείνει μόνο ο φέροντας οργανισμός. Με τα λίγα αυτά στοιχεία, το μόνο που μπορούμε να πούμε είναι ότι πρόκειται για μια σχεδόν τετράγωνη κάτοψη (χρήση καννάβου) 26.15μ. επί 24.50μ. με λίγες μακρόστενες εσοχές, με πλάτος μόλις 1.50 μ, που αποτελούν τους ημιυπαίθριους χώρους στις δύο πλευρές. Μεταξύ των ημιυπαίθριων παρεμβάλλονται εξώστες με μικρό πλάτος και διαφορετικό μήκος, χαρίζοντας ρυθμό. Ιδιαιτερότητα στο σχέδιο αποτελεί ο ακάλυπτος χώρος (φωταγωγός) με εμβαδόν 62.70 τ.μ., που βοηθά στο φωτισμό και τον αερισμό των χώρων, καθώς οι δύο πίσω όψεις είναι κλειστές. (βλ. εικ. 54)

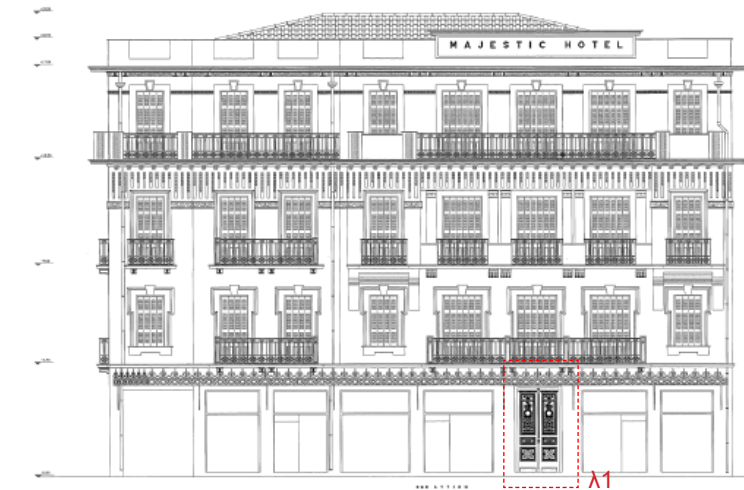
Μορφολογία και Κατασκευή

Μορφολογικά, το κτήριο χαρακτηρίζεται εκλεκτικιστικό, βασισμένο στην νεοκλασσική συμμετρία με στοιχεία art deco (βλ. 57). Είναι ένα κτήριο επιβλητικό και το οποίο ξεχωρίζει σε σχέση με τα υπόλοιπα νεοκλασσικά κτήρια γύρω του, καθώς οι όψεις του είναι ιδιαίτερα περίτεχνες. Με μια πρώτη ματιά το κτήριο χαρακτηρίζεται από αρμονία και αυστηρότητα, κάτι που επιτυγχάνεται με την συμμετρική οριζόντια και κάθετη διάταξη των ανοιγμάτων.

Ο Βασιλείου όμως, κατορθώνει να εμπλουτίσει αυτή την αρμονία με εκλεκτικιστικά στοιχεία όπως: εσοχές (ημιυπαίθριοι χώροι), το πλατύ γείσο που διατρέχει τον Β' όροφο, τα γενικότερα γύψινα art deco διακοσμητικά στοιχεία, τις κορνίζες των ανοιγμάτων που διαφοροποιούνται και αυτές μεταξύ τους, τα ξύλινα γαλλικά κουφώματα, το περίτεχνο μεταλλικό art deco κιγκλίδωμα. (βλ. μορφολογικές λεπτομέρειες, σελ. 14) Το χρώμα του κτηρίου είναι ώχρα, οι κορνίζες λευκές και η μετώπη γκρι.

Η κατασκευή του κτηρίου αποτελείται από μπετόν αρμέ.³⁹ Στεγάζεται με δύο τετράριχτες στέγες, εγκιβωτισμένες, που καλύπτονται με κεραμίδια γαλλικού τύπου.

39 Βασιλείου Ιωάννης, Αμάρτημα στον Άθω, Εστία, 1978

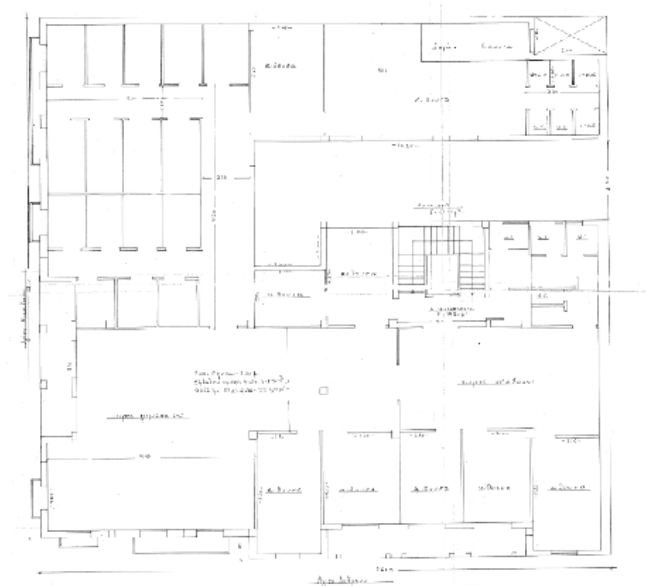

εικ. 51. Όψη επί της Αγίου Ανδρέου

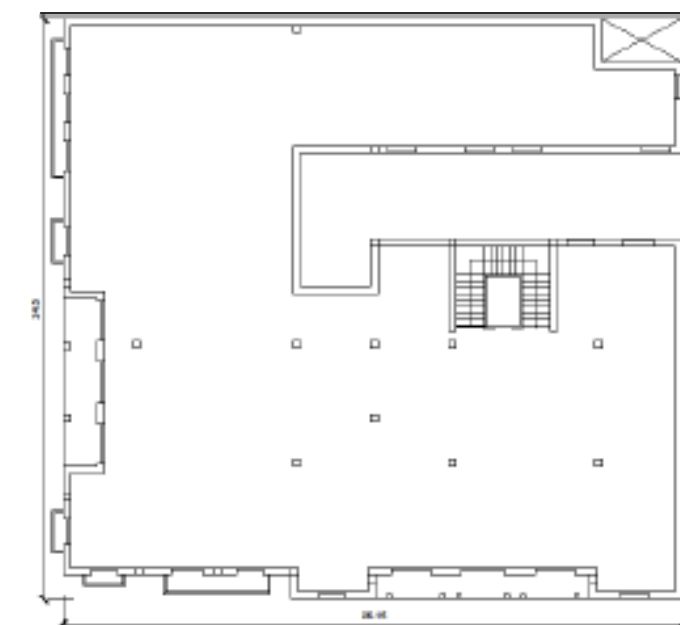

εικ. 52. Όψη επί της Αγίου Νικολάου

(σχέδια πολ. μηχανικού Χρήστου Β. Οικονόμου)

εικ. 53. Κάτοψη Β ορόφου (γυμναστήριο), σχέδιο πολ. μηχανικού Κιούρτη Ιωάννη

εικ. 54. Κάτοψη Β' Ορόφου, σχέδιο σπουδαστριών στο οποίο αφαιρέθηκε η παραπάνω εσωτερική διαρρύθμιση για να πλησιάσει όσο γίνεται το αρχικό σχέδιο.

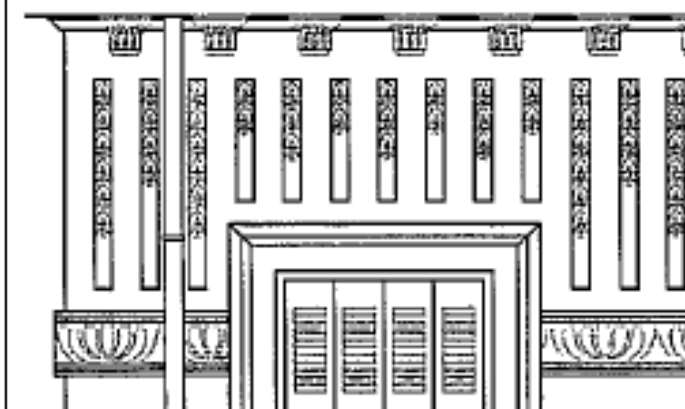

εικ. 55. Κλιμακοστάσιο. Τα παράθυρα βλέπουν στο φωταγωγό.

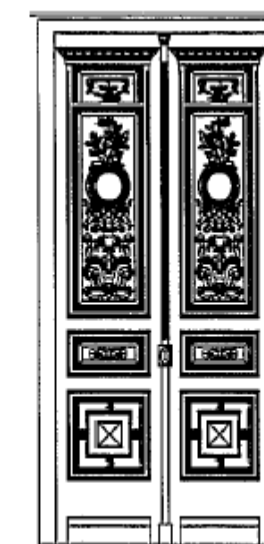

εικ. 56. Κύρια είσοδος. Ξύλινη εξώθυρα με διακόσμηση art nouveau.

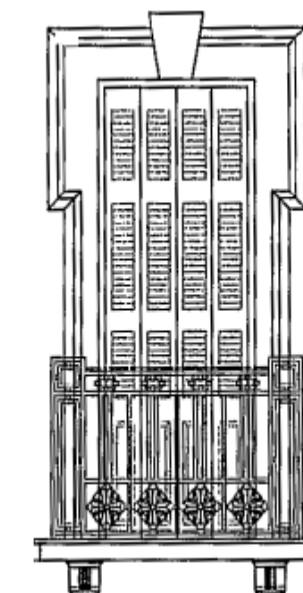
Μορφολογικές Λεπτομέρειες
(από σχέδια όψεων)

λ2, Λεπτομέρεια γείσου με art deco διακοσμητικά στοιχεία, χαρακτηριστικές κατακόρυφες λωρίδες, δείγμα της μεταβατικής περιόδου της αρχιτεκτονικής

λ1. Κεντρική ξύλινη θύρα , εξωστόθυρα με χαρακτηριστική κορνίζα της εποχής του εκλεκτικισμού

λ3. Εξώστης και εξωστόθυρα με χαρακτηριστική κορνίζα της εποχής του εκλεκτικισμού

εικ. 57. Λεπτομέρειες 1,2,3

1910

Ξενοδοχείο Excelsior, Πανεπιστημίου 68 & πλατεία Ομονοίας, 1910-1914, Ernst Ziller, Κτήριο εκλεκτικιστικού ιστορισμού, διατηρώντας παράλληλα στοιχεία του ύστερου αθηναϊκού νεοκλασικισμού.

1925

Ματζέστικ, Ι. Βασιλείου, 1925

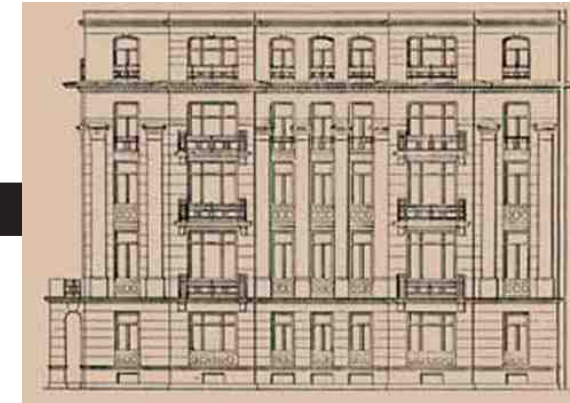
1928

Ιουλιανού 26, Αθήνα, Β.Τσαγρής, 1928
πηγή: <http://www.panoramio.com/photo/51075683>

Πατησίων 64 και Χέυδεν 5, Αθήνα, Β. Τσαγρής, 1928
πηγή: <http://www.panoramio.com/photo/51462686>

Οικία Ρέντη, Αθήνα, Βασίλης Τσαγρής, 1928-30
πηγή: <http://www.buildnet.gr/default.asp?id=136&la=1&catid=113&artid=419&pg=2>

1930

Μικρή Πολυκατοικία, Διονυσίου Αρεοπαγίτου 17, Αθήνα, Β. Κουρεμένος, 1930
πηγή: <http://www.designhome.gr/architektoniki/istoria-architektonikis/759-2013-02-16-12-09-50>

β. Κατοικία Διον. Τσαμαδού & Κατοικία Βέτσου (1926 - 27)

Την ίδια περίοδο (1926 -1927), ο Ι. Βασιλείου σχεδιάζει δύο μικρότερα, αυτή τη φορά, κτήρια, εφόσον πρόκειται για κατοικίες. Πρόκειται για τις κατοικίες πρώην Διον. Τσαμαδού, η οποία βρίσκεται στη συμβολή των οδών Γούναρη και Αθ. Διάκου 30, και για την οικία Βέτσου (πρώην Δ. Στεφανόπουλου) στη συμβολή των οδών Παντανάσσης 89 και Αλ. Υψηλάντου. Το δεύτερο κτήριο, ο Βασιλείου μελέτησε μαζί με τον αρχιτέκτονα Ζ. Ναχνικιάν.

εικ. 58 Κτήριο Διον Τσαμαδού

εικ. 59 Κατοικία Βέτσου

εικ. 60 Αρχική μορφή

Κατοικία Διον. Τσαμαδού

Τυπολογία

Το κτήριο αποτελείται από μικρό υπόγειο, τρεις ορόφους (ισόγειο, Α' και Β') και δώμα και περιλαμβάνει χρήσεις καταστημάτων στο ισόγειο και κατοικίας στους ορόφους. Το σχήμα του είναι ορθογώνιο σε κάτοψη, με μία απότμηση στον ακάλυπτο χώρο αυτού.

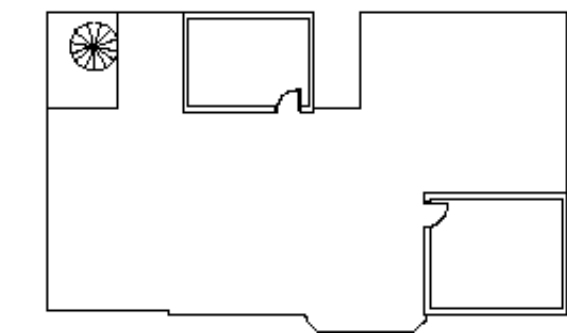
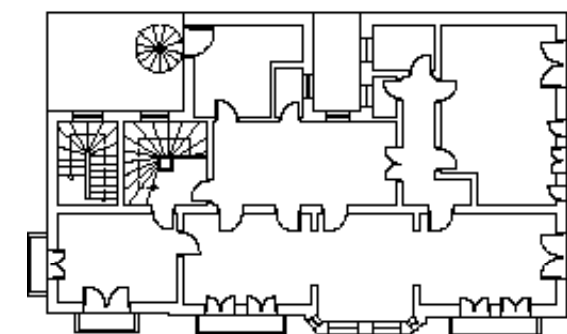
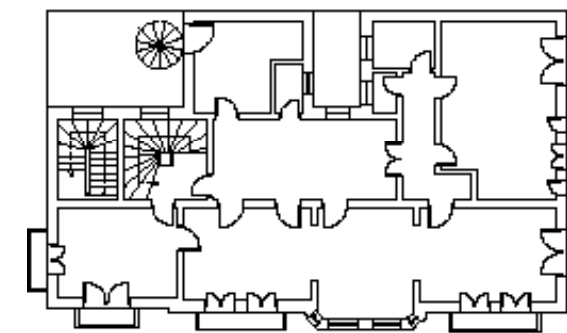
Το υπόγειο, το οποίο και αποτελεί αποθηκευτικό χώρο, έχει είσοδο από τον ακάλυπτο χώρο του οικοπέδου και αποτελείται από δύο ανεξάρτητους χώρους με συνολικό εμβαδόν 24.14 τ.μ.

Ο πρώτος όροφος αποτελείται από:

- πρώτο χώρο ανεξάρτητου κλιμακοστασίου, το οποίο εξυπηρετεί αποκλειστικά τον δεύτερο όροφο, με εμβαδόν 9.21 τ.μ.
- δεύτερο χώρο ανεξάρτητου κλιμακοστασίου που εξυπηρετεί αποκλειστικά τον πρώτο όροφο και συμπεριλαμβάνεται στο χώρο του πρώτου κλιμακοστασίου

- χώρο κυρίας χρήσεως που χρησιμεύει ως κατοικία συνολικού εμβαδού 165.82 τ.μ, που αποτελείται από έξι κύρια δωμάτια, χωλ, διάδρομο, φωταγωγό και λοιπούς βοηθητικούς χώρους.

Ο δεύτερος όροφος περιλαμβάνει οκτώ κύρια δωμάτια, χωλ, διάδρομο, φωταγωγό και λοιπούς βοηθητικούς χώρους και έχει εμβαδόν 177.85 τ.μ. Το δώμα περιλαμβάνει δύο βοηθητικούς χώρους συνολικού εμβαδού 37.94 τ.μ. και εξυπηρετείται από εξωτερική μεταλλική κυκλική κλίμακα από την πλευρά του ακάλυπτου χώρου του οικοπέδου, η οποία τον συνδέει με τον Β' όροφο του κτηρίου.

εικ.61 Κατόψεις Ισογείου, Ορόφου και Στέγης από πολ. μηχ. Ασημακόπουλο Α.

Το κτήριο εντάσσεται και αυτό όπως και το Majestic, στον εκλεκτικισμό, αλλά με στοιχεία νεοβυζαντινά και art deco σε συνδυασμό. Εδώ, οι όψεις είναι πιο λιτές και τονίζεται περισσότερο ο κατακόρυφος άξονας, απ' ό,τι ο οριζόντιος (Βλ. Ματζέστικ). Αυτό επιτυγχάνεται με την ομαδοποίηση των ανοιγμάτων ώστε να σχηματίζονται 4 κατακόρυφοι άξονες επί της Αθ. Διάκου και 3 επί της Γούναρη. Κύρια χαρακτηριστικά είναι το έρκερ στην όψη επί της Αθ. Διάκου, ο γωνιακός κυβικός όγκος στο δώμα του κτηρίου, που στεγάζεται με τετράρριχτη στέγη, και το προεξέχον γείσο στον Γ' όροφο. Τα ανοίγματα στον κυβικό όγκο διαφοροποιούνται εφόσον είναι τοξωτά (νεοβυζαντινό στοιχείο) και πλαισιώνονται από γύψινη κορνίζα λευκού χρώματος.

εικ. 62 Όψη επί Γούναρη, σχέδιο πολ. μηχ. Αριστείδη Ασημακόπουλου

εικ. 63 Όψη επί Αθ. Διάκου, σχέδιο Α. Ασημακόπουλου

Ο φέρων οργανισμός του κτηρίου αποτελεί μικτό στατικό σύστημα στοιχείων οπτοπλινθοδομής και στοιχείων οπλισμένου σκυροδέματος. Έτσι, ο σκελετός του κτηρίου μορφώνεται από εξωτερικές και εσωτερικές φέρουσες τοιχοποιίες μέσου πάχους 40- 50 εκ. για τις εξωτερικές, και 30-35 εκ. για τις εσωτερικές. Επί τμημάτων των τοιχοποιιών αυτών συνδέονται δοκοί οπλισμένου σκυροδέματος. Επί αυτών καθώς και επί των τοιχοποιιών του κτηρίου εδράζονται δάπεδα των ορόφων τα οποία εκτιμώνται ως πλάκες οπλισμένου σκυροδέματος. Οι εξωτερικές αλλά και οι εσωτερικές τοιχοποιίες είναι επιχρισμένες με τριπτά τριβιδιστά επιχρίσματα ασβεστοκονιάματος. Τα διακοσμητικά στοιχεία – κορνίζες των προσόψεων αποτελούν κατασκευές από τραβηχτό ασβεστοσιμεντοκονίαμα και γύψινες κατασκευές. Τα κιγκλιδώματα είναι από σφυρήλατο σίδηρο σχεδιασμένα με περίτεχνο μοτίβο.⁴⁰

⁴⁰ Τεχνική έκθεση πολ. μηχ. Αριστείδη Ασημακόπουλου, Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων Πάτρας

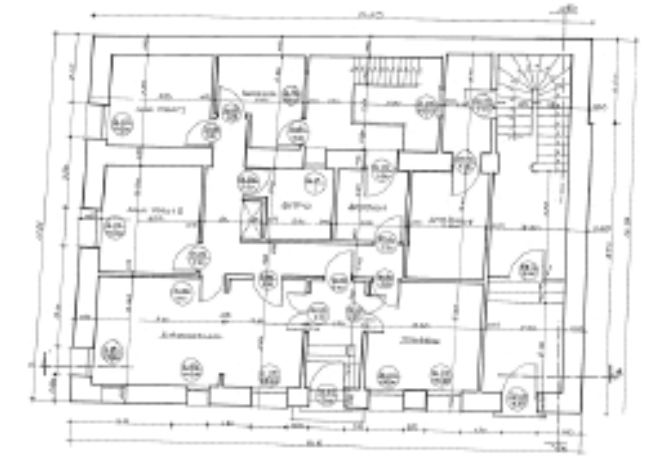
εικ. 64 Λεπτομέρεια κατοικίας Βέτσου

Τυπολογία

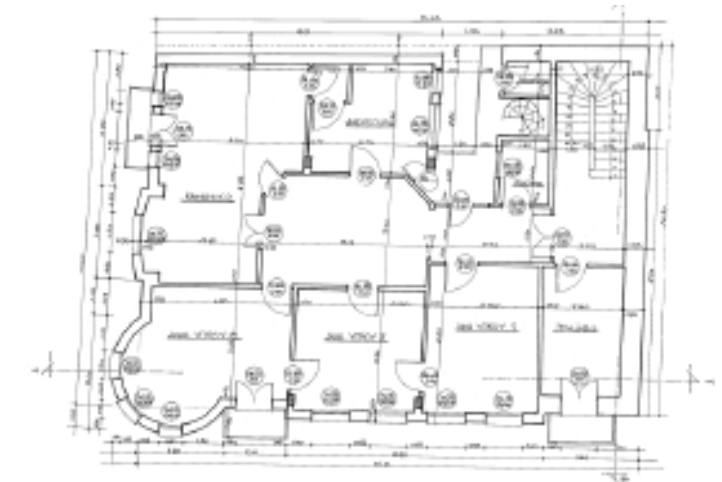
Ο εσωτερικός χώρος οργανώνεται σε δύο ανεξάρτητα μεταξύ τους οροφодιαμερίσματα με ιδιαίτερη για το κάθε ένα, είσοδο από το δρόμο, και ένα υπόγειο, σχεδόν ισόγειο από την οδό Υψηλάντου, στο οποίο σήμερα στεγάζονται δύο εργαστήρια.

Χαρακτηριστικό της εποχής είναι η διάταξη των δωματίων του ορόφου γύρω από έναν κεντρικό χώρο διανομής ο οποίος παράλληλα χρησιμεύει για πρόχειρη τραπεζαρία και καθιστικό.

Η κουζίνα και το μπάνιο αερίζονται και φωτίζονται μέσω του ακάλυπτου χώρου από τον οποίο επίσης γίνεται η επικοινωνία του ορόφου με τους αποθηκευτικούς χώρους στο ισόγειο.

εικ. 65 Κάτοψη Ισογείου

εικ. 66 Κάτοψη Ορόφου

(σχέδια κατόψεων και όψεων της αρχιτέκτονος μηχανικού Κατερίνας Τζαβάρα)

Πρόκειται για ένα εξαιρετικού ενδιαφέροντος αρχιτεκτονικό έργο, χαρακτηριστικό δείγμα των πρώτων επιρροών των αρχών του Μοντέρνου κινήματος στην Ελλάδα.

Αποτελεί μια προσωπικού ύφους πολύ προσεχτική μετάβαση από τους συμπαγείς όγκους της όψιμης νεοκλασικής αρχιτεκτονικής με τις κεντροβαρικές συμμετρικές όψεις σε μια απαρχή ελεύθερης αλληλοδιείσδυσης των όγκων. Συνδυάζει τόσο την οριζόντια διαίρεση την οποία επιτυγχάνει με σειρά ανεξάρτητων στοιχείων (γείσο, μπαλκόνι- όγκος σε πρόβολο- μπαλκόνι), όσο τον κατακορυφισμό με την χωρίς παρέκκλιση διαδοχή καθ' ύψος των ανοιγμάτων που φτάνει ως το δώμα στα κενά του συμπαγούς στηθαίου.

Ο βασικός όγκος του κτηρίου είναι ένα ορθογώνιο παραλληλεπίπεδο. Η έμφαση της όλης αρχιτεκτονικής σύνθεσης βρίσκεται στην αντικατάσταση της μίας ακμής στο ύψος του ορόφου και του δώματος από ένα φρουριακού τύπου πυργίσκο σε ελαφρύ πρόβολο.

Τα κάγκελα των παραθύρων του υπογείου, των μπαλκονιών και του στηθαίου του δώματος, όλα διαφορετικά μεταξύ τους όσον αφορά στην επιλογή του διακοσμητικού θέματος είναι χαρακτηριστικά αντιπροσωπευτικά δείγματα art deco. Το ίδιο συμβαίνει και με τις μεταλλικές πόρτες εισόδου των διαμερισμάτων. Τα παράθυρα είναι ξύλινα πολύ ψηλά (080 ή 120* 300) με χαρακτηριστικά καμπύλα καΐτια της ίδιας τεχνοτροπίας και περσιδωτά σπαστά εξώφυλλα. (βλ. εικ. 71)

Μορφολογικά δεν είναι δυνατόν να ενταχθεί αμιγώς αυτό το κτήριο σε μια συγκεκριμένη στυλιστική αρχιτεκτονική ενότητα. Σε αυτό ακριβώς έγκειται και το ιδιαίτερο ενδιαφέρον που παρουσιάζει.⁴¹

«Η νεοκλασική συμμετρία δεν ανατρέπεται πλήρως, όμως επιτυγχάνεται η ισορροπία, η ευρρυθμία και η πλαστικότητα της κονστρουκτιβιστικής και ρασιοναλιστικής αρχιτεκτονικής.»

εικ. 67 Όψη επί της Παντανάσσης

εικ. 68 Όψη επί της Α. Υψηλάντου

41 Τεχνική έκθεση αρχιτέκτονος μηχανικού Κατερίνας Τζαβάρα, Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων Πάτρας

Ο ημικυλινδρικός όγκος ορίζει ρητά την κεντρική εστίαση του κτίσματος και θυμίζει την κατοικία Strasser στη Βιέννη και το ξενοδοχείο Campi Elisi στο Παρίσι του Adolf Loos ή και το σχολείο στην οδό Λιοσίων του Παναγιωτάκου.⁴²

Ο φέρων οργανισμός είναι μικτού τύπου. Αποτελείται από οπλισμένο σκυρόδεμα (από τις πρώτες εφαρμογές στην Ελλάδα), από ολόσωμες φέρουσες διατομές μορφοσίδηρου και από φέρουσες λιθόκτιστες τοιχοποιίες. Κατά όροφο έχει τα εξής χαρακτηριστικά: Α) δώμα: τα κατακόρυφα στοιχεία είναι από λιθοδομή με επικάλυψη πλάκα από οπλισμένο σκυρόδεμα.

Β) όροφος: τα φέροντα κατακόρυφα είναι συνδυασμός λιθοδομής και τριών υποστυλωμάτων οπλισμένου σκυροδέματος που θεμελιώνονται στους τοίχους του ισογείου.

Τα οριζόντια είναι πλάκες από οπλισμένο σκυρόδεμα.

Γ) ισόγειο: όλα τα κάθετα φέροντα είναι λιθοδομή. Τα οριζόντια είναι συνδυασμός πλάκας οπλισμένου σκυροδέματος και σιδηροδοκών διατομής διπλού ται.

Δ) υπόγειο: τα κάθετα φέροντα ήταν καταρχάς από λιθοδομή με επικάλυψη πλάκα από οπλισμένο σκυρόδεμα.

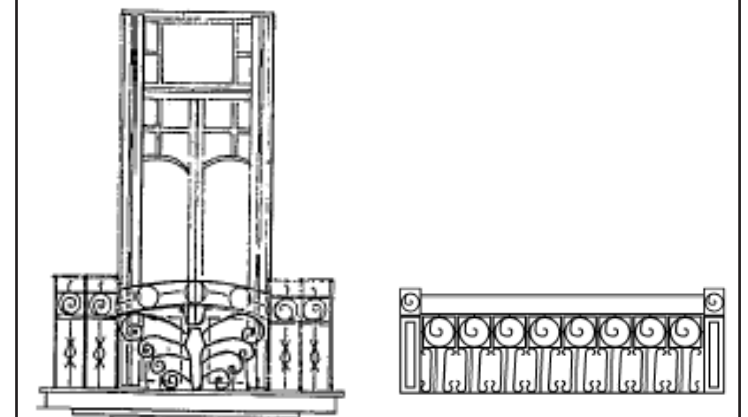
Κατά την επισκευή του 1956 προστέθηκαν εν επαφή με αυτούς τους φέροντες τοίχους υποστυλώματα από οπλισμένο σκυρόδεμα και δοκοί κάτω από την υπάρχουσα ήδη πλάκα.⁴³

42 Ο αρχιτέκτονας Ιωάννης Βασιλείου και η Μεσοπολεμική Πάτρα, έκδοση του συλλόγου Αρχιτεκτόνων Νομού Αχαΐας και του Δήμου Πατρέων, 28 Ιουλίου -10 Αυγούστου 1992
43 Τεχνική έκθεση Κατερίνας Τζαβάρα, Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων Πάτρας

εικ. 69 Πάτωμα στην είσοδο οικίας Βέτσου, χαρακτηριστικό art deco μοτίβο της εποχής

εικ. 70 Πάτωμα στο κτήριο Διον. Τσαμαδού

εικ. 71 Εξώστης στην οικία Βέτσου με στοιχεία art νεκό, χαρακτηριστικά καμπύλα καΐτια της ίδιας τεχνοτροπίας και περσιδωτά σπαστά εξώφυλλα

εικ. 72 Εξώστης στο κτήριο Διον. Τσαμαδού με στοιχεία art νεκό / έλικες: χαρακτηριστικό μοτίβο αυτού του στυλ

(λεπτομέρειες από όψεις)

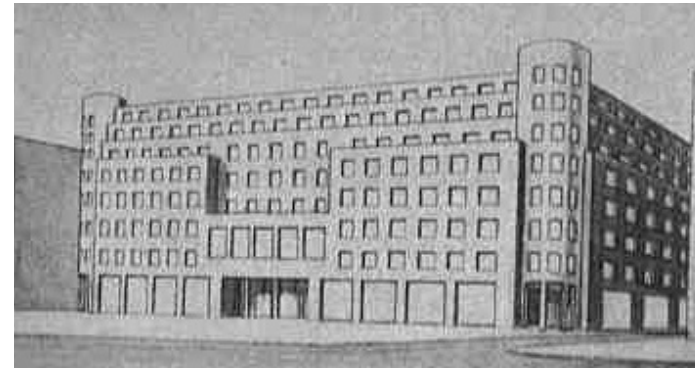
Συσχετισμοί με άλλα κτήρια

1918

Κατοικία Strasser του Adolf Loos στη Βιέννη, 1918

1924

Ξενοδοχείο Campi Elisi του Adolf Loos στη Βιέννη, 1924
πηγή: <http://areeweb.polito.it/didattica/01CMD/catalog/021/1/html/ind.htm>

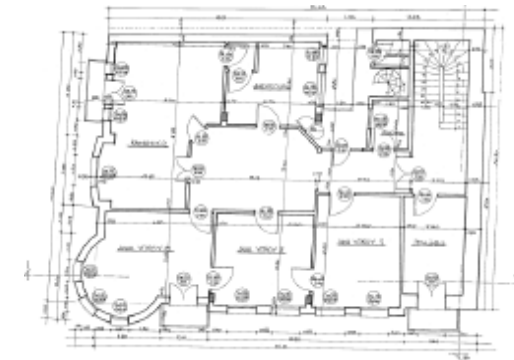

Πολυκατοικία του Νικόλαου Νικολαΐδη, Μαυρομματαίων 39, Εξάρχεια, 1924-27
πηγή: <http://www.modmo-vathens.gr/wp-content/uploads/2012/11/Mauromataion-39-768x1024.jpg>

1926

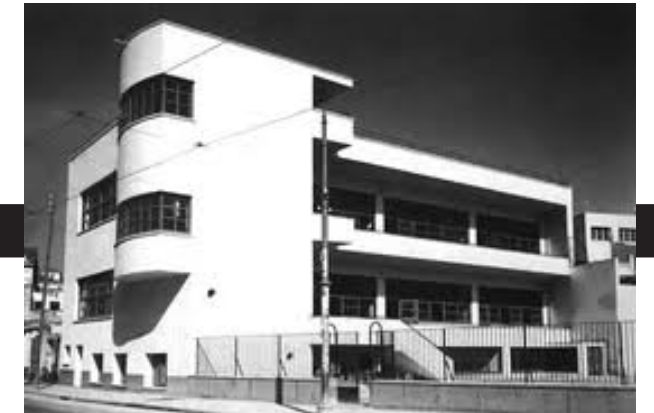
Οικία Βέτσου, Ι. Βασιλείου, 1926

Κάτοψη ορόφου οικίας Βέτσου

[Χαρακτηριστική καμπύλη απόληξη των επιφανειών των όψεων που παρατηρούμε από το 1918 στο έργο του Loos. Εξελίχθηκε σε πυργίσκο που ξεχωρίζει από τον υπόλοιπο όγκο του κτηρίου. Είναι ένα στοιχείο που χρησιμοποιήθηκε από αρκετούς αρχιτέκτονες ξένους και Έλληνες εκείνη την εποχή.]

1931

Σχολείο Κ. Παναγιωτάκου επί των οδών Λιοσίων και Μιχ. Βόδα, 1931

γ. Κτήριο Β. Η. Ηλιοπούλου (1928)

εικ. 73 Β. Η. Ηλιοπούλος

εικ. 74 Κτήριο Β.Η Ηλιοπούλου, λήψη από απέναντι κτήριο

Λίγο αργότερα, το 1928, ο Ι. Βασιλείου θα αναλάβει το τριώροφο, γωνιακό κτήριο στη συμβολή των οδών Ερμού και Μαιζώνος, που θα αποτελέσει το μέγαρο του μεγαλοαστού επιχειρηματία Β. Ηλιοπούλου, ιδρυτή των εργοστασίων καλτισοποιίας.⁴⁴

Τυπολογία

Η κύρια είσοδος του κτηρίου βρίσκεται επί της οδού Μαιζώνος. Έχει γενικές διαστάσεις 24.50 επί 7.70 και κάλυψη 201.8τ.μ. Αποτελείται από τρεις ορόφους και υπόγειο, ενώ στο ισόγειο υπάρχει παρόδιος στοά επί της Ερμού. Όλοι οι χώροι του ισογείου στεγάζουν εμπορικά καταστήματα ενώ στο κέντρο της πλευράς επί της Μαιζώνος δεσπόζει η βαριά μεταλλική κεντρική θύρα του κτηρίου. Πρόκειται για κατασκευή ορθογωνικής κάτοψης με τρίλοβες προεξοχές (έρκερ): δύο κατά μήκος της μακράς πλευράς του και μίας κατά τη στενή. Το συνολικό ύψος του κτηρίου είναι 19μ. Πρόκειται για μια πρώιμη μορφή πολυκατοικίας. Αυτό ενισχύεται και από την γενική τυπολογία της κάτοψης. Υπάρχει ένα κεντρικό κλιμακοστάσιο, το οποίο οδηγεί σε όλους τους τυπικούς ορόφους. Η πρόσβαση σε κάθε όροφο επιτυγχάνεται από κύρια δίφυλλη θύρα, διατηρώντας έτσι και την αυτονομία κάθε ορόφου. Σημαντικό, επίσης, στοιχείο που οδηγεί στο χαρακτηρισμό του κτηρίου ως πρώιμη μορφή πολυκατοικίας είναι η ύπαρξη τυπικού ορόφου και φωταγωγών.

⁴⁴ Μιτζάλης Β. Νικόλαος, Η μεσοπολεμική βιομηχανική ανάπτυξη της Πάτρας και οι Μεταλλαγές στον αστικό ιστό της πόλης, εκδ. Περί Τεχνών, Πάτρα, 2007

Ο πρώτος όροφος έχει υποστεί εκτεταμένες ζημιές από πυρκαγιά. Τμήμα του έχει χωρισθεί μεταγενέστερα με μεταλλική κατασκευή και χρησιμοποιείται ως αποθήκη από τα καταστήματα, συνεπώς δεν είναι προσβάσιμο. Ο δεύτερος όροφος βρίσκεται σε πολύ καλή κατάσταση και διαιρείται σε έναν προθάλαμο, το διάδρομο, πέντε δωμάτια, δύο λουτρά και έναν ακόμη βοηθητικό χώρο. Ο τρίτος όροφος διατηρείται επίσης σε καλή κατάσταση και διαιρείται σε δύο δωμάτια με εσωτερικά χωρίσματα έκαστο, που τα καθιστά δίχωρα, χωλ, διάδρομο, λουτρά, κουζίνα και δύο βεράντες.

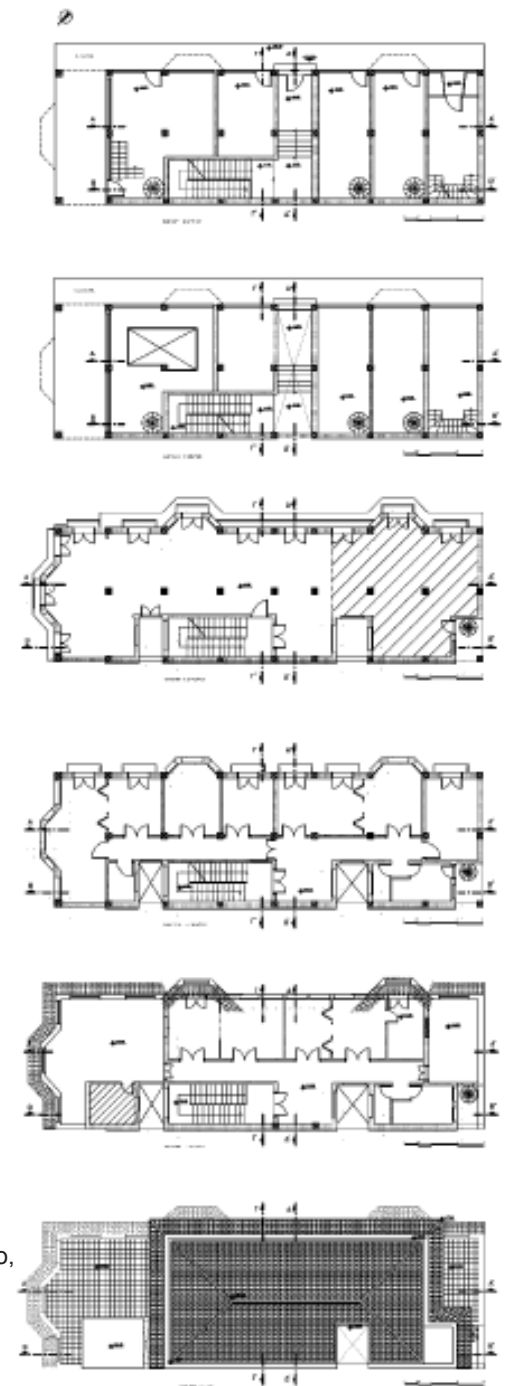
εικ. 75 Χωλ

εικ. 76 Κλιμακοστάσιο με κινγκλίδωμα αρτ ντεκό

εικ. 77 Α' Όροφος

εικ. 78 Κατόψεις: Ισόγειο, Πατάρια, Όροφοι, Στέγη (σχέδια σπουδαστριών Μπότση Νικολέττα και Τσουχνίκα Ελένη)

Μορφολογία

Το κτήριο διαθέτει την αυστηρότητα και επιβλητικότητα που προστάζει το ρεύμα της μεσοπολεμικής περιόδου, όπου επικρατεί ο εκλεκτικισμός με εμφανείς τις επιρροές από στοιχεία νεοβυζαντινά (ανοίγματα) και art deco (μεταλλικά στοιχεία). Όπως και στο κτήριο Τσαμαδού, τονίζεται ο κατακόρυφος άξονας.

Χαρακτηριστικό των κύριων όψεων είναι η συμμετρική διάταξη των ανοιγμάτων στους ορόφους και οι άξονες συμμετρίας που δημιουργούνται από τις τρίλοβες προεξοχές με ανοίγματα. Οι εξώστες του πρώτου ορόφου εντάσσονται στο χαρακτηριστικό διαχωριστικό γείσο, το οποίο χωρίζει νοητά το κτήριο καθ' ύψος. Τα κιγκλιδώματα των εξωστών είναι σιδερένια σφυρήλατα με περίτεχνο σχέδιο. Ενώ, στον τρίτο όροφο, όπου οι εξώστες μορφώνονται σε συνέχεια των αρχιτεκτονικών προεξοχών έρκερ, γίνεται συνδυασμός κιγκλιδώματος πιο λιτής μορφής και στηθαίου. Ένα ακόμη χαρακτηριστικό των όψεων είναι το γείσο που στηρίζεται σε μικρούς γεισίποδες και μορφώνεται στο επίπεδο του τρίτου ορόφου. Ίδιας μορφής είναι και το ανώτατο γείσο, δηλαδή της στέγης. Η στέψη του κτηρίου γίνεται με στέγη επικαλυμμένη από κεραμίδια γαλλικού τύπου.

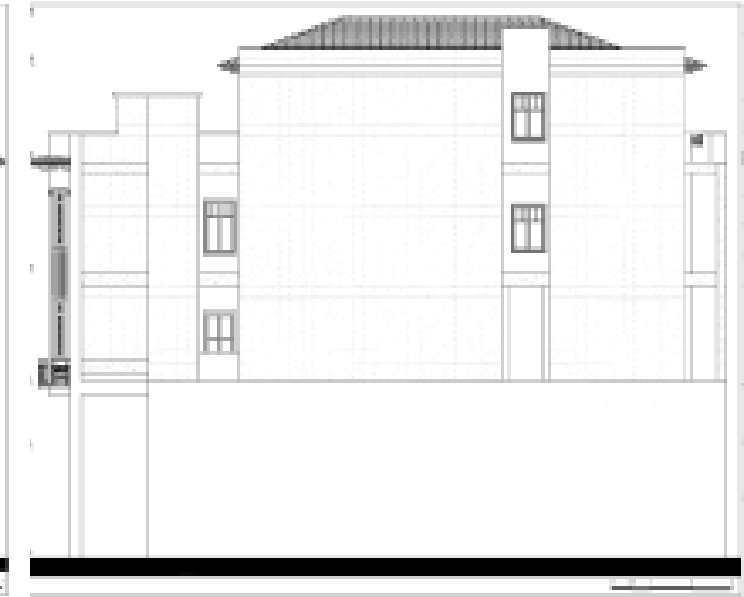
Όλα τα ανοίγματα, ακόμη και δευτερευόντων όψεων, βρίσκονται σε συμμετρική διάταξη. Τα κουφώματα των κυρίων όψεων είναι ξύλινα με γερμανικού τύπου εξώφυλλα. Στις δευτερεύουσες όψεις χρησιμοποιούνται απλούστερου τύπου κουφώματα με καρφωτά εξώφυλλα. Ενώ, στο ισόγειο κυριαρχούν οι υαλοπίνακες των βιτρινών

των καταστημάτων και δεσπόζει η μεταλλική σφυρήλατη εξώθυρα με το περίτεχνο μοτίβο που εμπεριέχει τα αρχικά των ιδιοκτητών. Στο κεντρικό τμήμα του τρίτου ορόφου επί της Μαιζώνος, διαμορφώνονται τόξα με πεντάλοβα ανοίγματα με εμφανή τη νεοβυζαντινή επιρροή του αρχιτέκτονα.

Ενδιαφέροντα διακοσμητικά στοιχεία των όψεων αποτελούν οι κατακόρυφες τραβηχτές γλυφές μεταξύ των ανοιγμάτων των προεξοχών και οι οριζόντιες διακοσμητικές ταινίες που τρέχουν τις όψεις στο ύψος των πρεκιών των ανοιγμάτων του δεύτερου ορόφου. Επίσης, οι διακοσμητικές ταινίες που πλαισιώνουν τα ανοίγματα δεύτερου και τρίτου ορόφου, καθώς και τα τετράγωνα στοιχεία που βρίσκονται σε συμμετρία με τα πεντάλοβα ανοίγματα και τα κάτωθεν αυτών ανοίγματα. Είναι άξιο παρατήρησης το γεγονός, ότι η όψη της Ερμού σε σχέση με την όψη της Μαιζώνος είναι λιγότερο διακοσμημένη, όσον αφορά στα αρχιτεκτονικά στοιχεία (π.χ. εξώστες), αλλά και τα μορφολογικά (διακοσμητικά πλαίσια στα ανοίγματα). Τονίζεται έτσι, ακόμη περισσότερο η κύρια όψη όπου βρίσκεται και η είσοδος του κτηρίου.

εικ. 79 Όψη επί της Μαιζώνος

εικ. 80 Πίσω Όψη

εικ. 81 Όψη επί της Ερμού

(σχέδια σπουδαστριών Μπότση Νικολέττα και Τσουχνίκα Ελένη)

εικ. 82 Λεπτομέρεια, γεισίποδες

εικ. 83 Λεπτομέρεια, Έρκερ

Στο εσωτερικό του κτηρίου δεν υπάρχουν πολλά ενδιαφέροντα στοιχεία, όπως οροφωγραφίες και τοιχογραφίες που συνηθίζονταν στα εκλεκτικιστικά κτήρια της μεσοπολεμικής περιόδου. Ο διάκοσμος περιορίζεται σε γύψινες ταινίες πλάτους 5 εκ. που διατρέχουν την πλειονότητα των τοίχων των κύριων χώρων στο ύψος των πρεκιών των ανοιγμάτων και στους διαδρόμους στο 1.50μ. από την στάθμη του πατώματος, και σε γύψινες ροζέτες στα ταβάνια, με φυτικά μοτίβα επηρεασμένα από το στυλ της art nouveau. Άξια παρατήρησης είναι και τα δάπεδα των οποίων οι μορφές και τα μοτίβα εναλλάσσονται από όροφο σε όροφο και ανάλογα με την εκάστοτε χρήση του κάθε χώρου (βλ. εικ. 87). Τέλος, όλα τα εσωτερικά κουφώματα είναι ξύλινα ταμπλαδωτά μεγάλου ύψους και τυποποιημένης μορφής. Περισσότερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η κύρια δίφυλλη θύρα του προθαλάμου σε κάθε όροφο (βλ. εικ. 76). Είναι μεγάλων διαστάσεων, έχει φεγγίτη στο άνω τμήμα της και διακοσμητικά μεταλλικά στοιχεία ίδιας μορφής που χρησιμοποιείται στα κιγκλιδώματα των εξωστών και των κλιμάκων.

εικ. 84 Κατασκευαστική Λεπτομέρεια, μπετόν αρμέ και διακοσμητική ταινία στο ύψος του πρεκιού

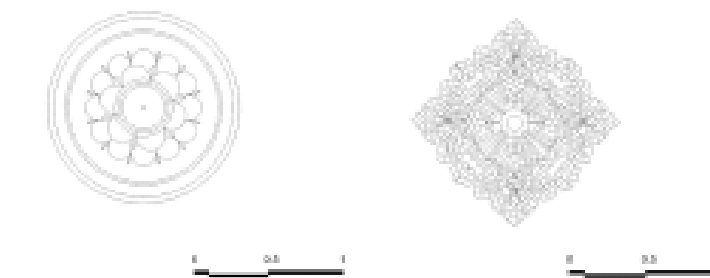
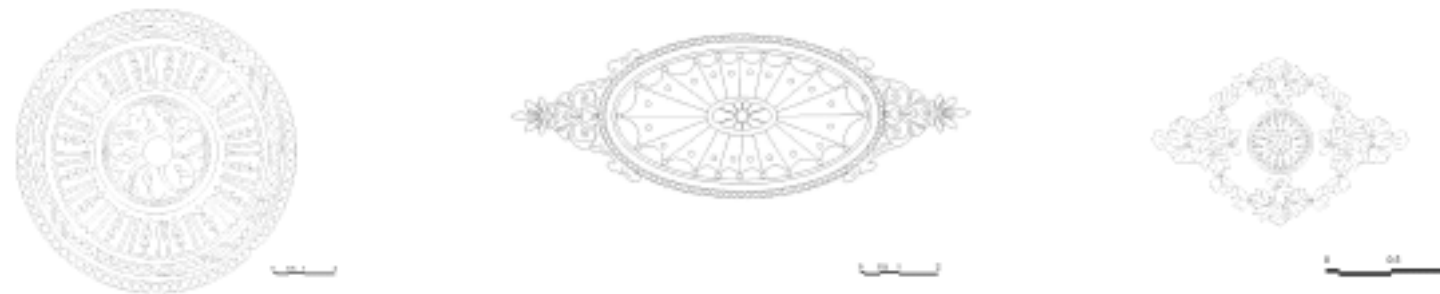

εικ. 85 Παθολογία εσωτερικά

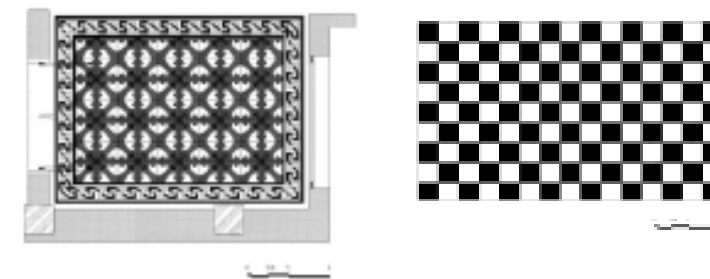

εικ. 86 Λεπτομέρεια πατώματος

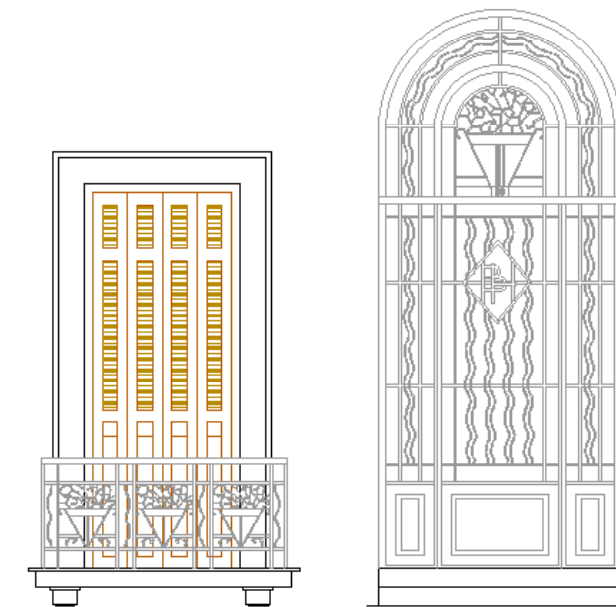
Μορφολογικές Λεπτομέρειες

εικ. 87 Γύψινες ροζέτες

εικ. 88 Πατώματα

εικ. 89 Εξώστης και Εξώθυρα με στοιχεία art νεκó

« Στην τόσο δύσκολη κι ανήσυχη εποχή μας με τα τόσα και κάθε λογής βασανιστικά προβλήματα και συνταρακτικά γεγονότα, είναι αρκετοί εκείνοι που πιστεύουν σαν ξεπερασμένη και παράκαιρη κάθε επηρεασμένη από τη φύση ρομαντική διάθεση και είναι πάντα έτοιμοι να την ειρωνευθούν. Κι όμως αν γινόταν όλοι οι άνθρωποι να περνούσαν κάθε δειλινό, λίγες διαλεχτές εκστατικές στιγμές, κοιτάζοντας τα ηλιοβασιλέματα κι αφήνοντας τη σκέψη τους να περιπλανηθεί σε ονειρεμένους κόσμους που με τη φαντασία θα τους έκαναν όσο παίρνει πιο ωραίους, ίσως η ζωή θα γινόταν πιο όμορφη, πιο ήρεμη. Ίσως θα ακολουθούσε ευεργετικός αντίλαλος στις ανθρώπινες σχέσεις και τα συναισθήματα, θα μεγάλωνε γενικότερα η ειρηνική διάθεση... Η ανθρώπινη ψυχή έχει κάθε τόσο επιτακτική ανάγκη από κάποιο ξεκούρασμα για ν' αντλεί νέα πνοή και νέο παλμό ζωντανίας. Και που θα μπορούσε να βρεθεί καλύτερο από τη συγκίνηση της ομορφιάς, τη χαρά του ονείρου, την ανάταση, τη φυγή».

Ιωάννης Βασιλείου
(απόσπασμα από το βιβλίο
του Αμάρτημα στον Άθω)

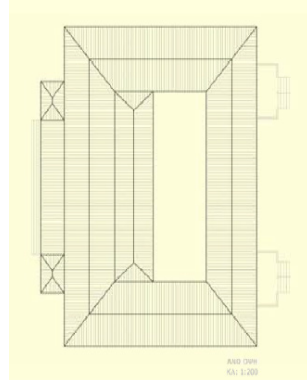
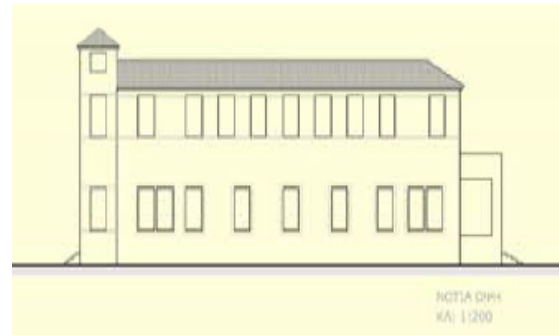

εικ. 90 Κτήριο Β. Η Ηλιόπουλου από πλατεία Γεωργίου

δ. Ξενοδοχείο Γεράνιο, Λουτρά Καγιάφα (1929 - 30)

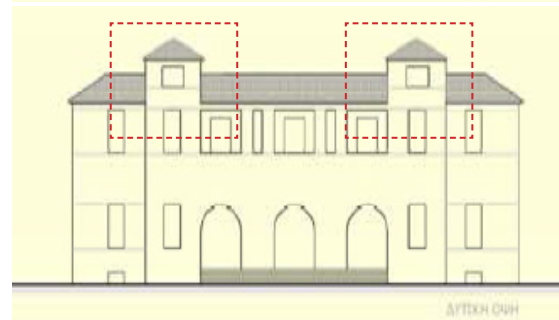

εικ. 91 Ξενοδοχεία Γεράνιο και Ολύμπιο, φωτογραφία από το 1929 και μετά

- νεοβυζαντινά στοιχεία (τοξωτά ανοίγματα)

- στοιχείο πυργίσκου που έχουμε δει και σε άλλα κτήρια

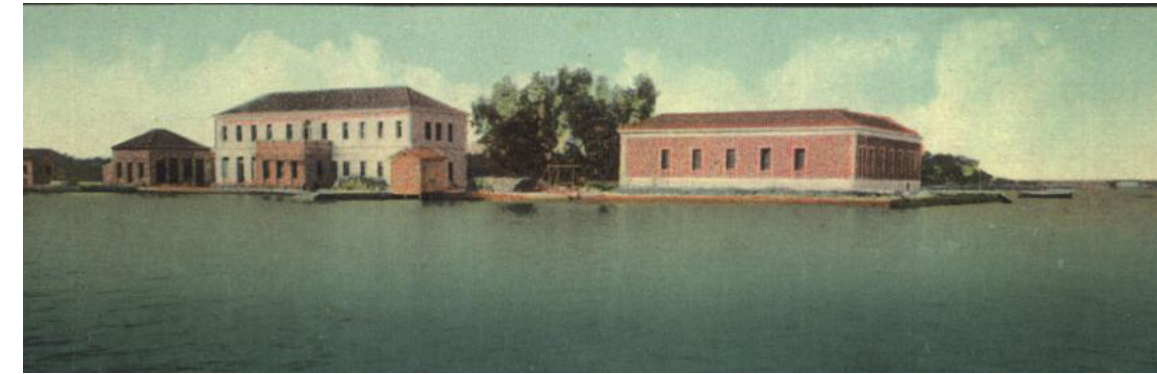

εικ. 92 Όψεις ξενοδοχείου και κάτοψη στέγης

(σχέδια από πτυχιακή εργασία)

εικ. 93 Ξενοδοχείο Γεράνιο

εικ. 94 Γκραβούρα του 1907.

Ιστορικά

«Το 1907 κατασκευάζονται στο νησάκι τρία ξενοδοχεία, το Γεράνιο, το Ολύμπιο και το Αρήνη. Το Γεράνιο είναι το δεξιά απεικονιζόμενο και είναι ισόγειο υπερυψωμένο με υπόγειο και κεραμοσκεπή. Στα επόμενα χρόνια το Γεράνιο θα υποστεί σοβαρές τροποποιήσεις, με την προσθήκη ορόφου και αλλαγή όψεων με την κατασκευή δύο συμμετρικών πυργίσκων, τρεις αψίδες στην όψη προς τη θάλασσα, ενώ η όψη προς την λίμνη εμπλουτίζεται με δύο σκάλες προσπελάσης και είσοδος μορφής προπυλαίου. Οι επεμβάσεις που έγιναν στο Γεράνιο το καθιστούν το κομψότερο όλων και το δεύτερο σε αριθμό κλινών μετά το Αρήνη...Στη δεκαετία του 50' το Ξενοδοχείο Γεράνιο χαρακτηρίζεται Β' Κατηγορίας με 45 δωμάτια και 86 κλίνες».⁴⁵

⁴⁵ www.epitaliotes.gr/paper/en206.pdf, Επιταλιώτικα νέα, 2003

ε. Κτήριο Γ. Πραπόπουλου (1930)

εικ. 95 Γ. Πραπόπουλος

εικ. 96 Κτήριο Γ. Πραπόπουλου

Μορφολογικά, το κτήριο διαφέρει από το στυλ που μέχρι τώρα ακολουθεί ο αρχιτέκτονας, αλλά και από το συνολικό του έργο. Καταλαβαίνουμε ότι ο ίδιος ακολουθεί, εδώ, τις επιταγές του ιδιοκτήτη. Χαρακτηριστικό του κτηρίου, αλλά και της εποχής, είναι τα φυτομορφικά art nouveau στοιχεία στο επίπεδο έδρασης του δεύτερου ορόφου, μεταξύ των ανοιγμάτων.

εικ. 97 Εξώστης Α' Ορόφου

εικ. 98 Εξώστης Β' Ορόφου

εικ. 99 Ανοιγμάτα Α' και Β' Ορόφου

Τον επόμενο χρόνο (1930) ο Ι. Βασιλείου εργάζεται για την οικία του Γ. Πραπόπουλου στη συμβολή των οδών Κορίνθου και Φιλοπόιμενος, η οποία ανήκει ακόμα στους απογόνους του. Σύμφωνα με απόγονο της οικογένειας Πραπόπουλου, το κτήριο προυπήρχε μέχρι και τον πρώτο όροφο, και εκείνη την εποχή έγινε η επέκταση στον δεύτερο όροφο. Ισχυρίζεται ότι ο Βασιλείου εργάστηκε μόνο στην όψη-κέλυφός του, κάτι που δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί λόγω έλλειψης πρόσβασης στο εσωτερικό του κτηρίου.

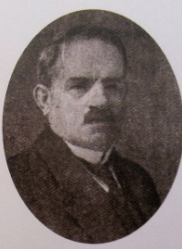
στ. Κτήριο Κ. Πραπόπουλου (1930)⁴⁶

εικ. 100 Κτήριο Κ. Πραπόπουλου

Το 1930 ο Ι. Βασιλείου σχεδιάζει το κτήριο ιδιοκτητών Πραπόπουλου. Βρίσκεται στην συμβολή των οδών Γούναρη και Κορίνθου απέναντι από το επιβλητικό νεοκλασσικό κτήριο του Δημοτικού Δικαστηρίου. Σήμερα στεγάζει το ωδείο της Πάτρας. Το κτήριο έχει χαρακτηριστεί ως διατηρητέο με την απόφαση ΔΙΛΑΠ/Γ/38291/51328/6.11.91 που δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ 968/Β/6.11.91. Το κτήριο αυτό κατασκευάστηκε το 1930 από τον κ. Πραπόπουλο, σύμφωνα με κτήριο που υπήρχε στη Σμύρνη μελετημένο από Γάλλο αρχιτέκτονα. Στους ορόφους του φιλοξενήθηκε ο Φυσιολατρικός στον β' όροφο και μέχρι σήμερα η πολυφωνική χορωδία Πάτρας στον α' όροφο.

⁴⁶ Τεχνική έκθεση Ευγενίας Γατοπούλου, Εφορεία Νεοτέρων Μνημείων Πάτρας

εικ. 103 Κ. Πραπόπουλος

εικ. 101 Κλιμακοστάσιο, λήψη από όροφο

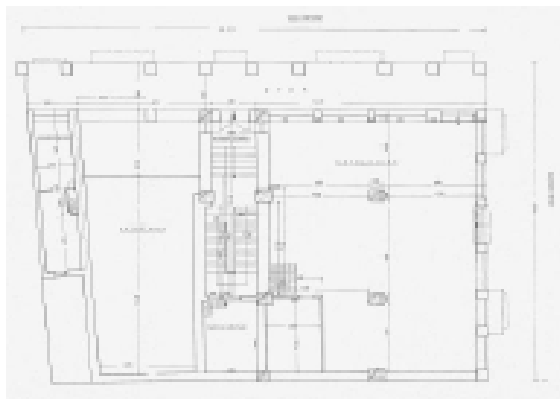
εικ. 102 Κλιμακοστάσιο, λήψη από ισόγειο

Τυπολογία

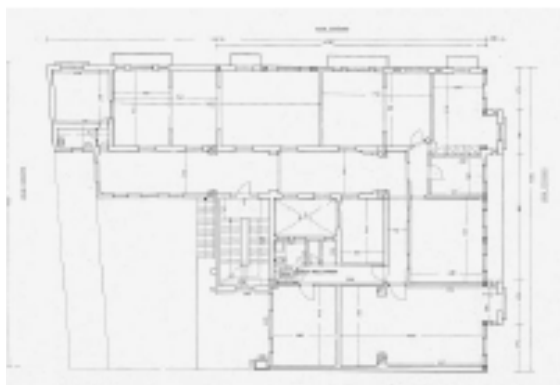
Το κτήριο είναι τριώροφο, γωνιακό με ορθογώνια κάτοψη και στοά στη μία πλευρά. Οι γενικές διαστάσεις του είναι 19.90μ (επί της οδού Γούναρη) επί 29.30μ (επί της οδού Κορίνθου) και έχει ύψος 16.50μ. Το ισόγειο αποτελείται από τρία καταστήματα, εκ των οποίων το ένα είναι αισθητά μικρότερο από τα άλλα δυο. Σχεδόν στο κέντρο της πλευράς επί της Κορίνθου βρίσκεται η είσοδος των ορόφων όπου οδηγεί στον κλασικό χώρο του κλιμακοστασίου. Η κίνηση στους ορόφους γίνεται από κεντρικό κλιμακοστάσιο το οποίο οδηγεί σε έναν επιμήκη διάδρομο. Οι χώροι διαμορφώνονται σε σχήμα Π γύρω από το διάδρομο και το κλιμακοστάσιο. Δίπλα του υπάρχει φωταγωγός. Τέλος, στον β' όροφο, πάνω από το ισόγειο, βρίσκεται και ο υπαίθριος χώρος. (βλ. εικ. 104)

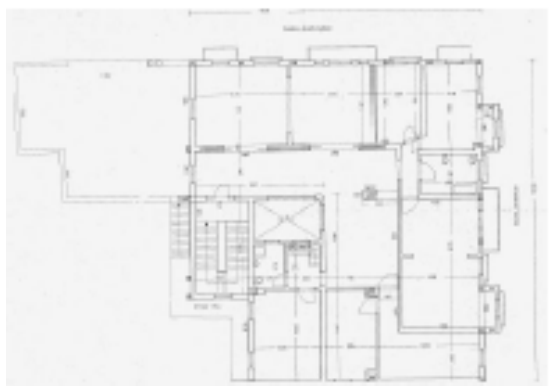
εικ. 104 Υπαίθριος χώρος στον δεύτερο όροφο

εικ. 105 Κάτοψη Ισογείου

εικ. 106 Κάτοψη Α' Ορόφου

εικ. 107 Κάτοψη Β' Ορόφου

(σχέδια πολ. μηχανικού Ανδρέα Α. Σταυρουλόπουλου)

Μορφολογία

Ο Βασιλείου μετά από τα Λουτρά Καγιάφα, επιστρέφει και στην βαριά εκλεκτικιστική αρχιτεκτονική εικονογραφία της Πάτρας. Το κτήριο αποτελεί επιτομή στην εκλεκτικιστική αρχιτεκτονική της πόλης και δεσπάζει με την κομψή και μνημειακή εμφάνιση του. Οι όψεις του έχουν απλό επίπλαστο διάκοσμο από προκατασκευασμένα γεωμετρικά στοιχεία. Δεσπάζον στοιχείο είναι η οριζόντια μαρκίζα που προεξέχει κατά 0.60μ στο σύνολο του μήκους της στέγης του κτηρίου. Η μαρκίζα αυτή διακοσμείται με πρόσθετα προκατασκευασμένα διακοσμητικά φουρούσια. (βλ. εικ. 109)

Στην όψη επί της οδού Γούναρη δεσπάζει η συμμετρική εναλλαγή των στοιχείων ενώ επί της οδού Κορίνθου ένα τμήμα παρουσιάζει τοπική μόνο συμμετρία.

Οι όψεις συντίθενται από τα εξής ρυθμολογικά στοιχεία:

A) Οριζόντια

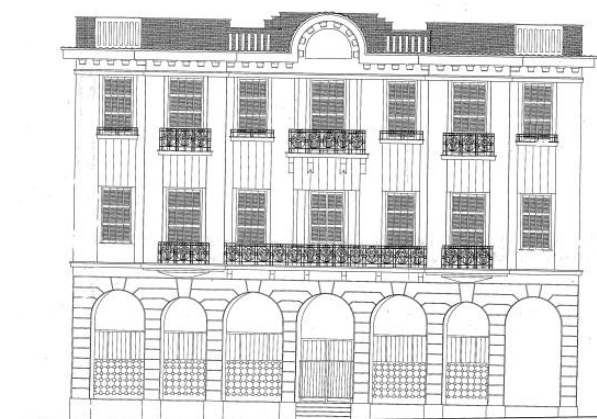
- 1) Κορνίζα στη στέγη του κτηρίου
- 2) Εξώστες
- 3) Τραβηχτά
- 4) Σκοτίες στο ισόγειο

B) Κατακόρυφα

- 1) Παράθυρα και εξωστόθυρες μεταξύ των πεσσών, (συμμετρικά αλλά όχι ισαπέχοντα μεταξύ τους).
- 2) Εσοχές των τοίχων εκατέρωθεν παραθύρων ή εξωστοθύρων
- 3) Εξοχές του κτηρίου με πλευρικά παράθυρα
- 4) Πρόσθετα στοιχεία με εναλλασσόμενες

ΠΡΟΣΩΠΗ ΤΗΣ ΟΔΟΥ ΚΟΡΙΝΘΟΥ

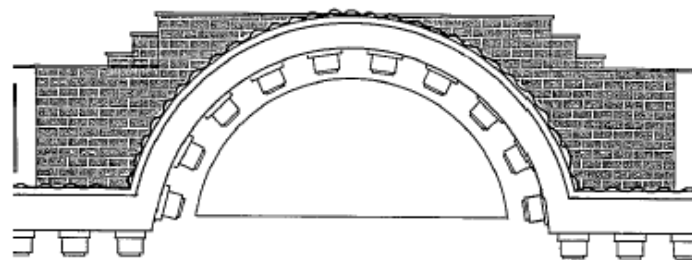

ΠΡΟΣΩΠΗ ΤΗΣ ΟΔΟΥ ΓΟΥΝΑΡΗ

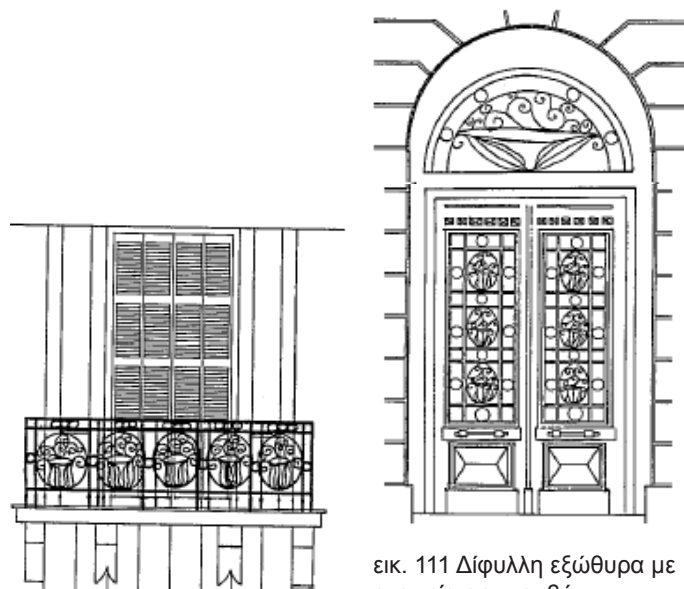
εικ. 108 Όψεις επί Κορίνθου και επί Γούναρη

(σχέδια πολ. μηχανικού Ανδρέα Α. Σταυρουλόπουλου)

Μορφολογικές Λεπτομέρειες

εικ. 109 Μαρκίζα. Χαρακτηριστικό τόξο με προκατασκευασμένα διακοσμητικά φουρούσια

εικ. 110 Εξώστης με κιγκλίδωμα σε στυλ αρτ νουβό και εξωστόθυρα με περσιδωτά σπαστά σκούρα

εικ. 111 Δίφυλλη εξώθυρα με στοιχεία αρτ νουβό

Κατασκευή

Οι περιμετρικοί τοίχοι του πρώτου ορόφου αποτελούνται από υπερμπατική οπτοπλινθοδομή πάχους 50 εκ. Οι εσωτερικοί τοίχοι του ορόφου αποτελούνται από ορισμένους φέροντες τοίχους ανάλογους των περιμετρικών και από διαχωριστικούς τοίχους που αποτελούνται από ξύλινο σκελετό (τσατμά) επιχρισμένο. Τα φορτία του ορόφου φέρονται στο ισόγειο μέσω σιδηροδοκών με ορισμένους υπερμπατικούς τοίχους και από σειρά μαρμάρινων κόνων καθώς και πεσσών από οπτοπλινθοδομή. Τέλος, τα φορτία μεταβιβάζονται στη θεμελίωση του κτηρίου.

Η στέγη αποτελείται από βαριά ξυλοκατασκευή με επικάλυψη κεραμιδιών γαλλικού τύπου. Τα δάπεδα των ορόφων αποτελούνται από ξύλινους δοκούς όπου φέρονται ξύλινα πατώματα.

Β' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΦΑΣΗ (1930 - 1936)

(λεπτομέρειες από σχέδια όψεων)

2.2.2 Β' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΦΑΣΗ (1930 - 1936)

α. Κτήριο Χρ. Παπανικολάου, Γούναρη και Αθ. Διάκου (1930 - 31)

εικ. 112 Όψη επί Αθ. Διάκου

εικ. 113 Όψη επί Γούναρη

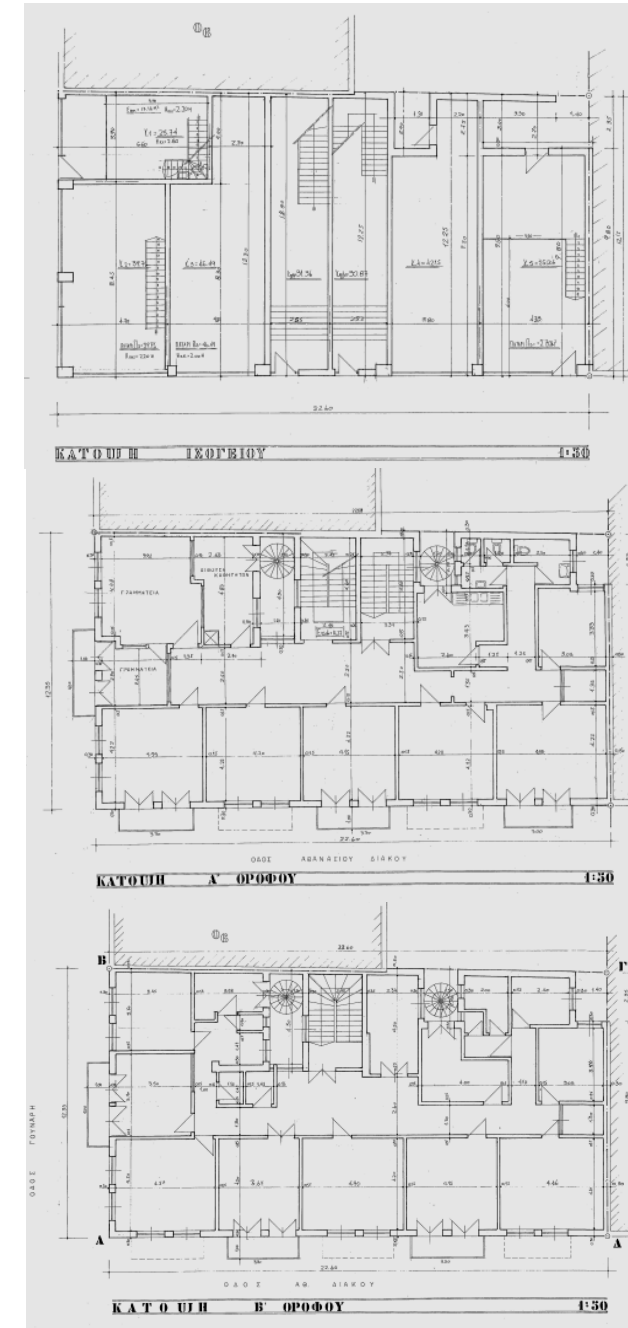
Την ίδια χρονιά ο Ιωάννης Βασιλείου σχεδιάζει την κλινική Χρ. Παπανικολάου με την οποία βλέπουμε την εξέλιξη του αρχιτέκτονα από τον εκλεκτικισμό σε μια πιο μοντέρνα προσέγγιση.

Τυπολογία

Οι χώροι διαμορφώνονται σε μια ορθογώνια κάτοψη μ. επί μ. γύρω από έναν κεντρικό διάδρομο διανομής. Σε αυτόν οδηγούμαστε από δύο κλιμακοστάσια, έχουμε δηλαδή δύο προσβάσεις από το μέσον της πλευράς επί της Αθ. Διάκου. Δύο ακόμα κυκλικές μεταλλικές κλίμακες τοποθετούνται εκατέρωθεν των κλιμακοστασίων που οδηγούν στο δώμα του κτηρίου.

Μορφολογία

Το κτήριο χαρακτηρίζεται από απόλυτη συμμετρία και λιτότητα, που επιτυγχάνεται από την οριζόντια και κάθετη διάταξη των ανοιγμάτων ανά δυάδες. Οι βαριές ανάγλυφες όψεις αντικαθίστανται, πλέον, από καθαρές επιφάνειες, χωρίς δηλαδή σπάσιμο των όγκων ή πλούσιο διάκοσμο. Αυτό που σπάει, ίσως, τη μονο-τονία είναι η εναλλαγή των εξωστών πρώτου και δεύτερου ορόφου στην όψη επί της Αθ. Διάκου, κάτι που δεν εφαρμόζει ο Βασιλείου στην άλλη όψη. Οι εξώστες αποτελούνται από μικρό τμήμα συμπαγούς

εικ. 114 Κατόψεις σημερινές, χωρίς όμως σημαντικές αλλαγές του πολ. μηχανικού Ν. Ντότσικα

όγκου(πλάκα) και μεγαλύτερο τμήμα μεταλλικού οριζόντιου κιγκλιδώματος. Γενικά, επικρατεί μια γραμμικότητα που οφείλεται τόσο στους εξώστες όσο και στο διακριτικό γείσο πάνω από τα διπλά ανοίγματα. Τέλος, παρατηρείται άξονας συμμετρίας μεταξύ των δύο κεντρικών θυρών του κτηρίου. (βλ. εικ. 115)

εικ. 115 Όψεις του πολ. μηχανικού Ν. Ντότσικα

Συσχετισμοί με άλλα κτήρια

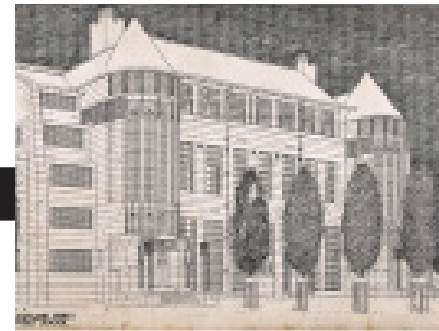
[Είναι ενδιαφέρον πως μπορούμε να βρούμε κοινές αρχές σε κτήρια από το 1840 μέχρι το 1930. Το κτήριο με στοιχεία σκωτσέζικης παραδοσιακής αρχιτεκτονικής (Scotland Street School, Glasgow, Ch. R. Mackintosh, 1904) μπορεί να συγκριθεί με ένα κτήριο πρώιμου μοντερνισμού (Steiner House, Βιέννη, Adolf Loos, 1910). Αυτά τα κτήρια με τη σειρά τους μπορούν να συσχετιστούν με έργα Ελλήνων αρχιτεκτόνων όπως αυτό του Πικιώνη (1925) ή του Βασιλείου. Το τελευταίο, μάλιστα, έργο (Κλινική Χρ. Παπανικολάου, 1930) διέπεται από στοιχεία de stijl. Είναι φανερές οι κοινές αρχές τους: πυργίσκοι, τριαδική συμμετρία στις όψεις.]

1840

Μέγαρο Ιλισίων, λεωφόρος Β. Σοφίας 22, Αθήνα, αρχιτέκτονα Σταμάτη Κλεάνθη, 1840-1848. Διώροφο κτίριο, που συνδυάζει κλασικά στοιχεία (όπως η τριαδική συμμετρία των όψεων) με ρομαντικά (τοξοστοιχίες)

1904

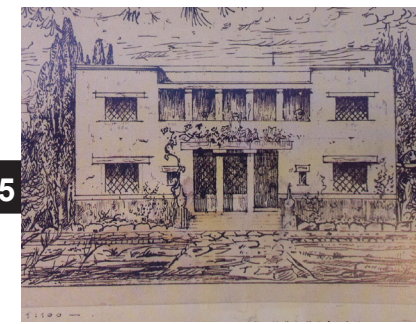
Scotland Street School, Glasgow, Ch. R. Mackintosh, 1904

1910

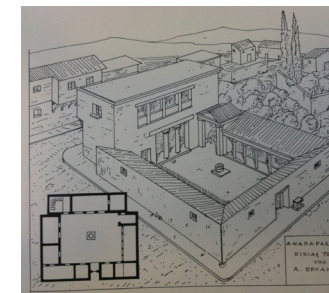

Steiner House, Βιέννη, Adolf Loos, 1910

1925

Οικία Καραμάνου, Δ. Πικιώνης, 1925

Αναπαράσταση της αρχαίας οικίας στην Πριήνη, δημοσιευμένη από τον Αν. Ορλάνδο, από την οποία εμπνεύστηκε ο Πικιώνης για την οικία Καραμάνου.

1929

Ξενοδοχείο Γεράνιο, Ι. Βασιλείου, 1929-30

1930

Κλινική Χρ. Παπανικολάου, Ι. Βασιλείου, 1930

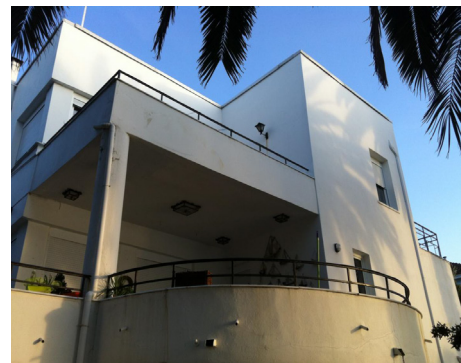
β. Εξοχική Κατοικία Ιωάννη Βασιλείου, Παραλία Πατρών (1933)

εικ. 116 Μπροστινή όψη

εικ. 117 Λεπτομέρεια καμινάδας

εικ. 118 Ημικυκλική βεράντα στο πίσω μέρος

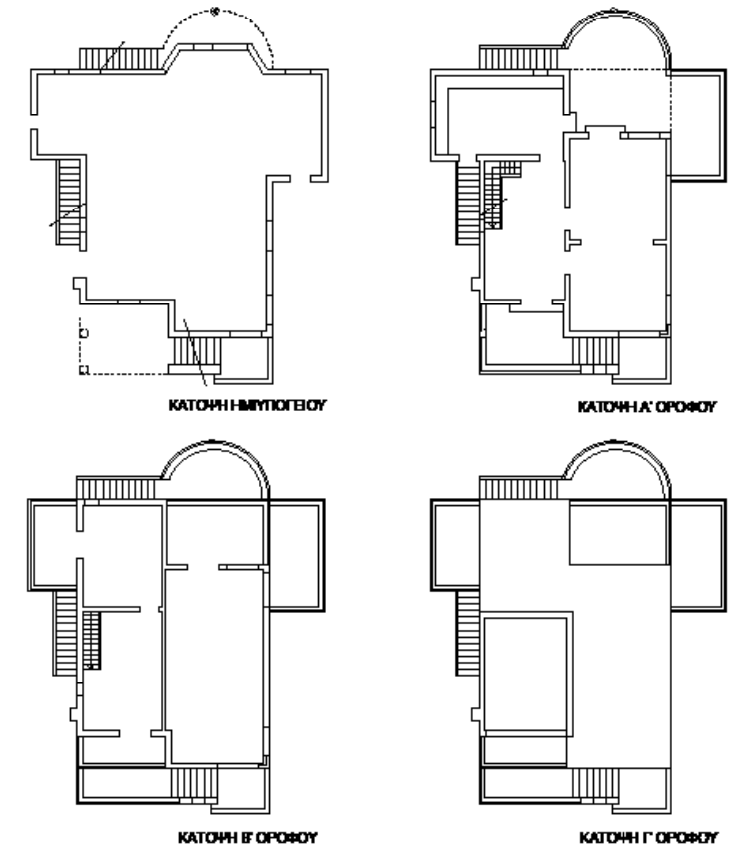
εικ. 119 Οικία Σπουργίτη, του αρχιτέκτονα Κ. Παναγιωτάκου την ίδια χρονολογία, 1933, λήψη 2008

Το 1933 ο αρχιτέκτονας σχεδιάζει την εξοχική του κατοικία στην Παραλία Πατρών. Απελευθερωμένος τόσο από το ιστορικό κέντρο, όσο και από τις εκάστοτε επιταγές των πελατών του, ο Ιωάννης Βασιλείου φαίνεται να εκφράζεται μέσα από τις αρχές του μοντέρνου κινήματος.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός, ότι την ίδια χρονιά ο φίλος και συνάδελφος του, Κυριακούλης Παναγιωτάκος σχεδιάζει την κατοικία στη γωνία των οδών Λαζαίων 17 και Μουσών 31 στην Αθήνα, η οποία φαίνεται να έχει πολλές ομοιότητες με την κατοικία που μελετάμε. (βλ. εικ. 119, 131)

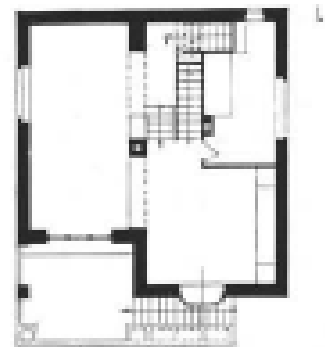
Η εξοχική κατοικία, λοιπόν, είναι απόρροια της μοντέρνας τεχνοτροπίας, αλλά κατά τη γνώμη μας, βασίζεται στις θεμελιώδεις αρχές της. Δηλαδή, η αρχιτεκτονική της σύνθεση θυμίζει περισσότερο μοντέρνα ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική του Adolf Loos, που θεωρήθηκε προάγγελος του φονκτιοναλισμού, και όχι τόσο Le Corbusier, ο οποίος εξέλιξε τις ιδέες του προηγούμενου. Για να γίνει περισσότερο κατανοητή η άποψη αυτή, θα γίνει μία παράλληλη σύγκριση

α) με την κατοικία Steiner του A. Loos, η οποία χτίστηκε το 1910 στη Βιέννη. Με αυτήν ο αρχιτέκτονας εγκαινίασε το λεγόμενο Raumplan (σχέδιο χώρων) και
β) με την κατοικία Rufer, 1922 που φαίνεται να έχει αρκετές ομοιότητες. Θα παρατεθούν επίσης και άλλα παραδείγματα κτηρίων του ίδιου αρχιτέκτονα.

εικ. 120 Σκαριφήματα κατόψεων

εικ. 121 Κάτοψη ισογείου κατοικίας Rufer, Βιέννη, 1922. Βλέπουμε τις ομοιότητες με τις κατόψεις Βασιλείου, ειδικά στην κίνηση εισόδου στο κτήριο. Επίσης, ο χώρος είναι διμερής και στις δύο περιπτώσεις. Ο Βασιλείου όμως, ξεφεύγει από το βασικό κουτί και δημιουργεί χώρους που σπάνε τη μονοτονία και αυστηρότητα του κύβου.

Τυπολογία

Ο τρόπος που σχεδιάζει ο Βασιλείου το σπίτι του θα μπορούσαμε να το συγκρίνουμε με το Raumplan (σχέδιο χώρων) του Loos.

Η αρχιτεκτονική μου δεν συλλαμβάνεται σε κατόψεις, αλλά σε χώρους (κύβους). Δεν σχεδιάζω κατόψεις, όψεις, τομές. Σχεδιάζω χώρους. Για μένα δεν υπάρχει κάτοψη ισογείου, πρώτου ορόφου κτλ...Για μένα, υπάρχουν μόνο συνεχόμενοι χώροι, δωμάτια, ταράτσες κτλ. Οι όροφοι αναδύονται και οι χώροι σχετίζονται μεταξύ τους.⁴⁷, Adolf Loos

Στο απόσπασμα αυτό θα μπορούσαμε να πούμε ότι βλέπουμε και τη σκέψη του Βασιλείου στον σχεδιασμό της εξοχικής του κατοικίας. Οι χώροι αναπτύσσονται με ελεύθερο τρόπο, στους οποίους κυριαρχούν οι έννοιες της οικονομίας και της λειτουργικότητας.

Εμπνευσμένοι από την άποψη του Loos, ότι η καλή αρχιτεκτονική για να γίνει αντιληπτή, δεν χρειάζεται σκίτσα-φωτογραφίες⁴⁸, αλλά ότι μπορεί να περιγραφεί, θα επιχειρήσουμε μια περιγραφή τέτοια, ώστε ο αναγνώστης να μπορεί να “κινηθεί” στους χώρους και να αντιληφθεί, παράλληλα, αισθητηριακά, τι συμβαίνει κατά τη διάρκεια της κίνησής του. Αυτό, ίσως, είναι και ο εννοιολογικός πυρήνας της μοντέρνας λογικής, ότι δηλαδή, η αρχιτεκτονική πηγάζει από την κίνηση στον χώρο, μέσω της οποίας προκύπτει η μορφή.

47 Ηχογράφηση συνέντευξης του Adolf Loos, το 1930 στο Plzen, http://en.wikipedia.org/wiki/Villa_M%C3%BCller
48 [epository.tudelft.nl/assets/uuid:e613a1d6-403b-476b.../0696-1421.pdf](http://www.tudelft.nl/assets/uuid:e613a1d6-403b-476b.../0696-1421.pdf)

Γενικά, το κτήριο είναι τριώροφο με ημιυπόγειο. Το ημιυπόγειο περιλαμβάνει κυρίως αποθηκευτικούς χώρους αλλά και το γραφείο του σημερινού ιδιοκτήτη στην πίσω πλευρά προς τη θάλασσα. Ο πρώτος όροφος αποτελείται από τον εξωτερικό προθάλαμο του σπιτιού, το χωλ, το διμερές χώρο του καθιστικού-τραπεζαρία, την κουζίνα, την πίσω ημικυκλική βεράντα και βέβαια, το χώρο του κλιμακοστασίου. Ο δεύτερος όροφος περιλαμβάνει έναν προθάλαμο, χωλ, τα υπνοδωμάτια, WC και βεράντες. Ο τρίτος είναι πιο μικρός και στην ουσία πρόκειται για έναν χώρο, ο οποίος ίσως να αποτελούσε το χώρο εργασίας του αρχιτέκτονα, καθότι πιο απομονωμένος από το υπόλοιπο σπίτι.

Οι προσβάσεις στο κτήριο γίνονται από τις τρεις πλευρές του. Η κεντρική είσοδος είναι στην μπροστινή όψη, στην οποία οδηγούμαστε μέσω κλίμακας εφαπτόμενης στον τοίχο, από τα δεξιά. Φτάνουμε στον πρώτο όροφο όπου βρισκόμαστε σε έναν εξωτερικό προθάλαμο του σπιτιού-βεράντα. Μπαίνοντας στο εσωτερικό, οδηγούμαστε μέσω ενός διαδρόμου στους υπόλοιπους χώρους. Στο βάθος βρίσκεται η κουζίνα, στα αριστερά μας είναι το κλιμακοστάσιο κάτω από το οποίο δημιουργείται ένα μικρό καθιστικό. Ενδιαφέρον στοιχείο εδώ, αποτελεί η τοξωτή εσοχή στη τοιχοποιία. (βλ. εικ. 123) Δεξιά, υπάρχουν δύο ανοίγματα τα οποία μας εισάγουν σε έναν μεγάλο ορθογώνιο χώρο, ο οποίος χωρίζεται περίπου στη μέση με ένα μεγάλο άνοιγμα. Ο χώρος αυτός χρησιμεύει ως καθιστικό και τραπεζαρία. Στο πίσω μέρος του χώρου αυτού, δηλαδή προς τη θάλασσα, δημιουργείται μια μεγάλη βεράντα που κλείνει με ορθοκανονικό σχήμα μέχρι τις ακμές

του κτηρίου αλλά συνεχίζει ένα τμήμα με σχήμα ημικυκλίου. Σύμφωνα με τον αρχιτέκτονα, το τμήμα αυτό παραπέμπει σε παλιές του αναμνήσεις, όταν ο ίδιος αγνάντευε από τον⁹ φάρο στο μώλο τη θάλασσα και τους γλάρους.⁴⁸ Στη βεράντα οδηγούμαστε και από τον χώρο της κουζίνας. Επίσης, δημιουργείται και δεύτερη κλίμακα στο χώρο αυτό, η οποία αποτελεί και τη δευτερεύουσα πρόσβαση του σπιτιού. Στο αριστερό μέρος της βεράντας δημιουργείται η τρίτη και τελευταία κλίμακα εφαπτόμενη στον τοίχο, η οποία οδηγεί στην πίσω αυλή του σπιτιού.

Στην διαδρομή αυτή, μέχρι αυτό το σημείο, μπορούμε να πούμε ότι δημιουργείται στον χώρο μία αίσθηση ελευθερίας της κίνησης που επιτυγχάνεται όχι μόνο από την εσωτερική διαρρύθμιση, αλλά και από την τοποθέτηση των εισόδων-εξόδων, καθώς και των γενικότερων ανοιγμάτων. Έτσι, ο ένοικος αποκτά επιπλέον μία εποπτεία σε όλο το χώρο του οικοπέδου σε όποιο σημείο και να βρίσκεται. Ενδιαφέρον στοιχείο αποτελεί ότι ο όροφος στο εσωτερικό του σπιτιού βρίσκεται ένα σκαλοπάτι ψηλότερα από τον εξωτερικό χώρο, τονίζεται συνεπώς ο διαχωρισμός εσωτερικού και εξωτερικού. Τέλος, δημιουργείται μια ευχάριστη ροή του αέρα και του φωτισμού στο χώρο.

49 Βασιλείου Ιωάννης, Αμάρτημα στον Άθω, Εστία, 1978

εικ. 122 Κουζίνα με ξύλινα έπιπλα που παραπέμπουν σε πιο παραδοσιακή αρχιτεκτονική. Διαμορφώνεται ένας ευχάριστος χώρος, καθώς τοποθετούνται θύρες- παράθυρα και στις τέσσερις πλευρές.

εικ. 123 Κλιμακοστάσιο με ημικυκλική εσοχή στην τοιχοποιία. Δημιουργείται ένας δευτερεύων χώρος καθιστικού. Μπορεί να γίνει σύγκριση με τον Loos καθότι κάποιες φορές χρησιμοποιεί τον χώρο κάτω από τα κλιμακοστάσια σαν τζάκι.

Τα ξύλινα δοκάρια που τοποθετεί ο Loos στο ταβάνι του καθιστικού και της τραπεζαρίας, ο Βασιλείου τα αντικαθιστά με μπετονένια. Τα βάφει όμως σε τέτοιο χρώμα ώστε να δίνουν την αίσθηση του ξύλου. Η μίμηση λοιπόν, είναι ξεκάθαρη. Την ίδια αίσθηση ξύλου και οι δύο αρχιτέκτονες δίνουν και στο πλαίσιο των ανοιγμάτων-προσβάσεων στους χώρους του καθιστικού και της τραπεζαρίας.

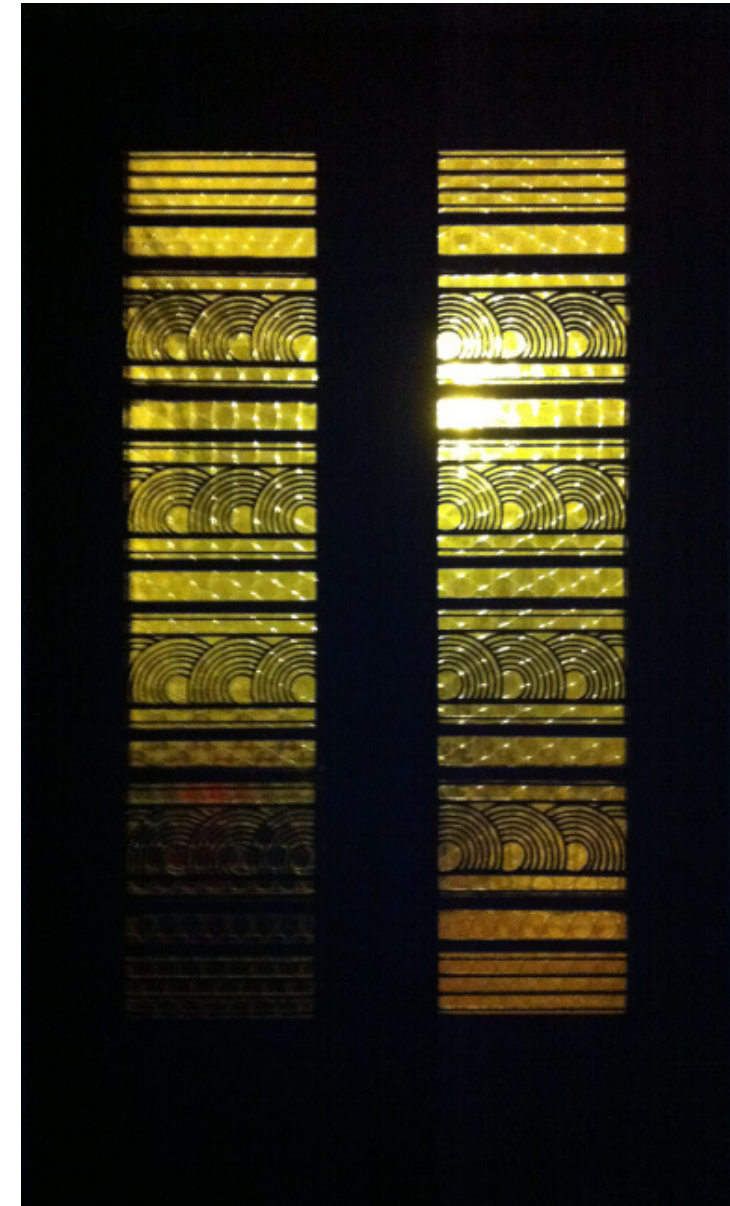
εικ. 124 Εσωτερικό κατοικίας Steiner του Adolf Loos

εικ. 125 Μπετονένια δοκάρια στο χώρο του καθιστικού

εικ. 126 Λεπτομέρεια σκάλας από Α' Όροφο

εικ. 127 Κεντρική θύρα εξοχικής κατοικίας με στοιχεία art ντεκό

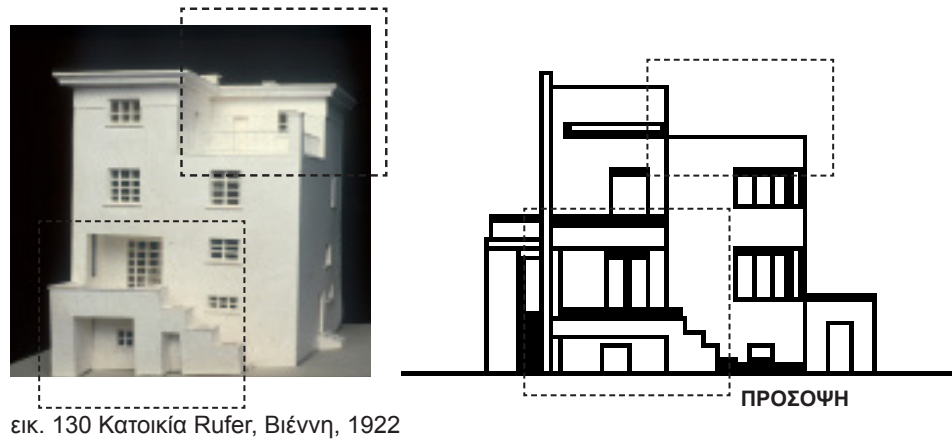
εικ. 128 Διακοσμητικές λεπτομέρειες κεντρικής θύρας

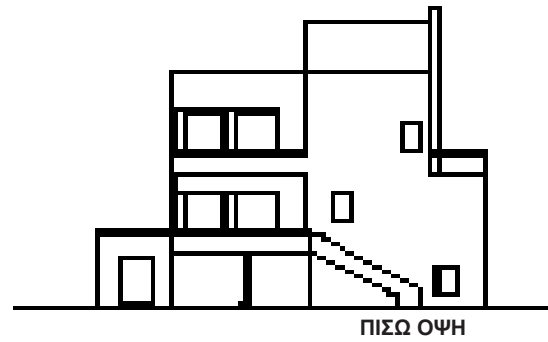
εικ. 129 Εξώστης σε νεοκλασικό κτήριο επί της Παντανάσσης λίγο πιο κάτω από το κτήριο της οικίας Βέτσου. Το κιγκλίδωμα φαίνεται να έχει ακριβώς το ίδιο σχέδιο με την εξώπορτα της εξοχικής κατοικίας.

Μορφολογία

- Απλά βασικά κυβικά σχήματα
- Πλαστικότητα και ελευθερία σχεδιασμού, άλλωστε αυτά τα στοιχεία προκύπτουν και από την κάτοψη
- Λευκές ασβεστομένες, χωρίς διακόσμηση όψεις
- Ο τελευταίος όροφος αποτελεί τη σοφίτα και παραπέμπει στο αττικόν του νεοκλασικισμού

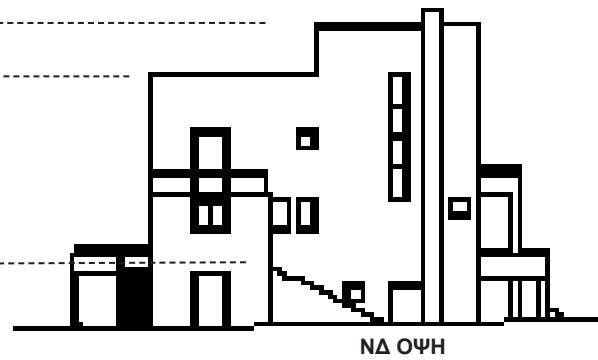
εικ. 130 Κατοικία Rufers, Βιέννη, 1922

ΠΙΣΩ ΟΨΗ

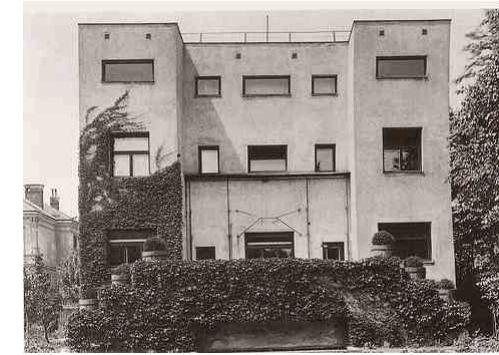
εικ. 131 Όψη του κτηρίου του Παναγιωτάκου

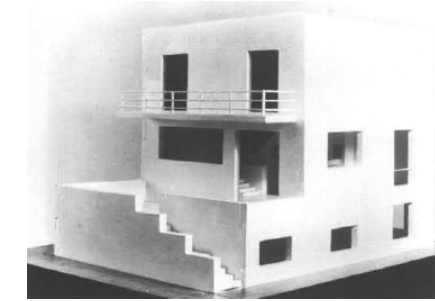
ΝΔ ΟΨΗ

εικ. 132 Σκαριφήματα - Όψεις Εξοχικής Κατοικίας

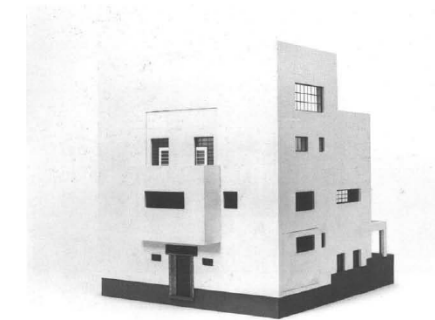
Άλλα παραδείγματα αρχιτεκτονικής του Adolf Loos (1910-1930)

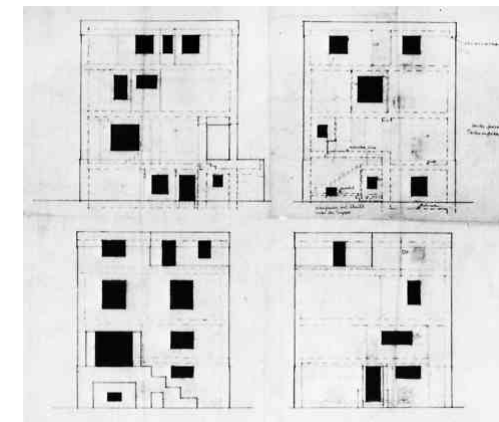
εικ. 133 Κατοικία Steiner, Πίσω όψη, Βιέννη, 1910

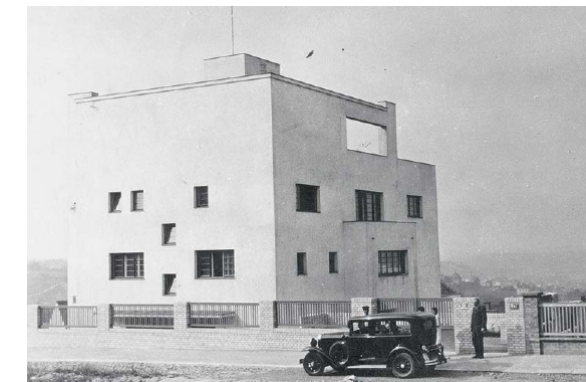
εικ. 134 Κατοικία Winternitze, Πράγα, 1931-32

εικ. 136 Κατοικία Moller, 1927

εικ. 135 Κατοικία Rufers, Όψεις, Βιέννη, 1922

εικ. 137 Κατοικία Muller, Πράγα, 1928-30

« Έπειτα από χρόνια, το εξοχικό μας σπίτι στο Μιντιλόγλι, πατρινό προάστιο με τη γραφική ακρογιαλιά, είχε μια στρογγυλή βεράντα, εντελώς πάνω στη θάλασσα. Ήταν για μένα σα μικρογραφία από την εξέδρα του μώλου Αγίου Νικολάου. Στις καλές και χαρούμενες κείνες μέρες, όταν είχα λίγο καιρό διαθέσιμο, έμενα εκεί ξαπλωμένος σε μια πάνινη πολυθρόνα σαν αυτές των βαποριών. Κοίταζα και ξανακοίταζα το πέλαγος, τα κύματα που έρχονταν από μακριά, τα χρώματα που άλλαζαν κάθε λίγο τόνους στη θάλασσα. Τι ομορφιά, τι ποίηση, τι συντροφιά, τα γρι-γρι, οι ψαρόβαρκες που με τον ρυθμικό ήχο της μηχανής τους περνούσαν στη γραμμή, δεμένες η μία από την άλλη, σαν κοπέλες που σέρνουν το χορό πιασμένες χέρι χέρι.

Έδιωχνα από τη σκέψη μου κάθε έγνοια για τις δουλειές, για υποθέσεις, για κάθε λογής μικρές ή μεγάλες σκοτούρες και ενοχλήσεις. Για κάθε τι που είχε σχέση με την μονότονη καθημερινή πραγματικότητα. Όπως δεν έβλεπα καθόλου κτίρια ολόγυρα, μπορούσα να φαντάζομαι πως βρισκόμουν σε κάποιο καλοθάλασσο πλοίο, ταξιδεύοντας για ξωτικούς τόπους. Ίσως οι παλιές αυτές νοσταλγικές αναμνήσεις μ'έσπρωξαν να ξεκινήσω αργότερα, όταν σταμάτησα την επαγγελματική μου σταδιοδρομία, για τα τόσα ταξίδια μου στις χώρες της Άπω Ανατολής...»

Ιωάννης Βασιλείου
(απόσπασμα από το βιβλίο
του Αμάρτημα στον Άθω)

εικ. 138 Εξοχική Κατοικία, λήψη από τον δρόμο

γ. Κτήριο Ασημακόπουλου, Ερμού και Μαιζώνος (1935 - 36)

εικ. 139 Κτήριο Ασημακόπουλου, από Μαιζώνος

εικ. 140 Κτήριο Ασημακόπουλου, λήψη από το απέναντι κτήριο

εικ. 141 Κτήριο Ασημακόπουλου και κτήριο Β. Η. Ηλιόπουλου, λήψη από Ερμού

εικ. 142 Κτήριο Ασημακόπουλου και κτήριο Β. Η. Ηλιόπουλου, λήψη από Ερμού

Απέναντι από το νεοβυζαντινό κτήριο που είχε σχεδιάσει ο αρχιτέκτονας πριν από 7 χρόνια (βλ. εικ. 142) στο ιστορικό κέντρο των Πατρών, καθώς και μετά από την καθαρά μοντέρνα εξοχική του κατοικία, ο ίδιος σχεδιάζει το 1935-36 το κτήριο Θεοδ. Ασημακόπουλου.

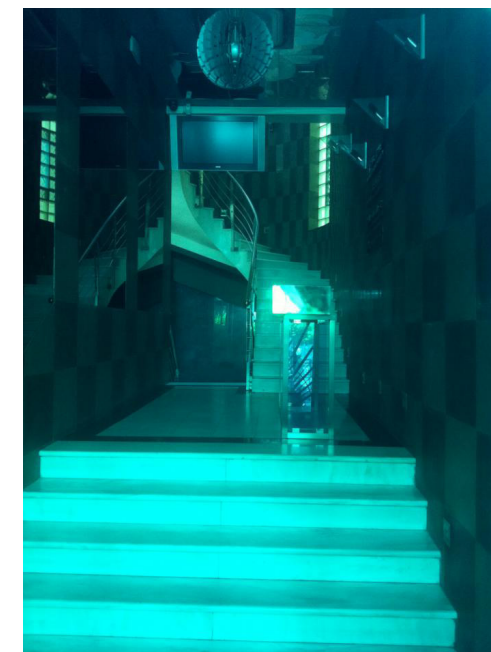
Πρόκειται για ένα κτήριο πλησιάζει τη μοντέρνα λογική καθώς αφαιρείται ο διάκοσμος, οι αναλογίες των ανοιγμάτων αλλάζουν (το πλάτος μεγαλώνει). Παρατηρείται ότι το πλάτος ανοιγμάτων και κλειστού οριζόντιου τμήματος είναι περίπου ίσο. Υπάρχει αρμονία, απόλυτη συμμετρία και το βλέμμα κινείται οριζόντια λόγω της διάταξης των ανοιγμάτων αλλά και των δύο έρκερ οι οποίοι σχηματίζουν σταυρό.

Τα έρκερ αποτελούνται από κάθετο τμήμα που καταλαμβάνει τον πρώτο και τον δεύτερο όροφο και εκατέρωθεν σχηματίζονται εξώστες με καμπύλη απόληξη. Οι εξώστες αποτελούνται από μεγαλύτερο μέρος συμπαγούς τμήματος και λιτό γραμμικό, οριζόντιο κιγκλίδωμα. Παρατηρείται η έλλειψη φουρουσιών που υπάρχει στα υπόλοιπα κτήρια, η οποία δείχνει και τη στροφή προς τη μοντέρνα τεχνοτροπία. Ένα στοιχείο που επαναλαμβάνεται στα έργα του Βασιλείου είναι το γείσο, το οποίο στη συγκεκριμένη περίπτωση χρησιμοποιεί στη στέψη του κτηρίου αλλά και στο δεύτερο όροφο από τις ακμές μέχρι και το έρκερ. Τα γείσα επικαλύπτονται με κεραμίδια.

Η είσοδος βρίσκεται στο μέσον του ισογείου στη μακρόστενη πλευρά και εσωτερικά δημιουργείται ο κλασσικός χώρος του κλιμακοστασίου.

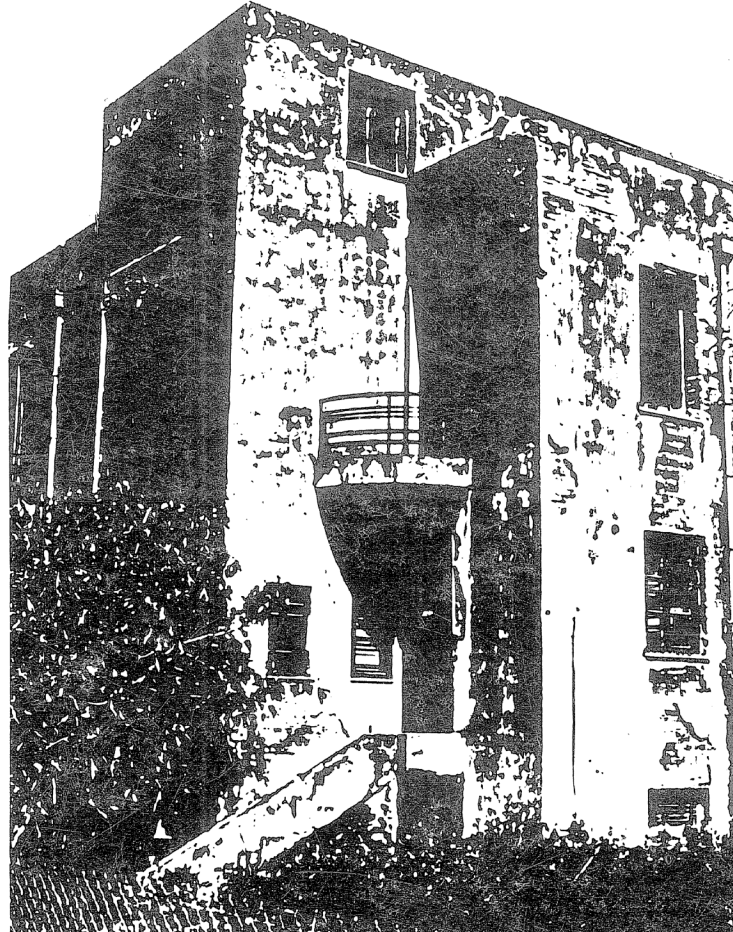

εικ. 143 Κλιμακοστάσιο

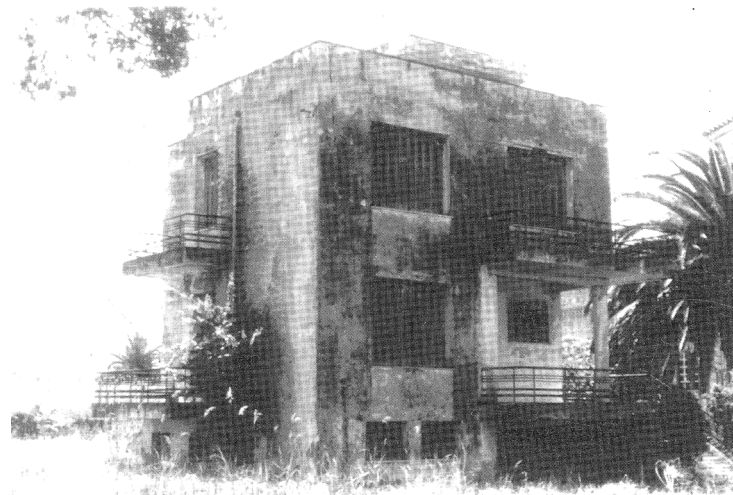

εικ. 144 Είσοδος κτηρίου, λήψη από εξωτερικά (μπλε τζάμι εξώθυρας)

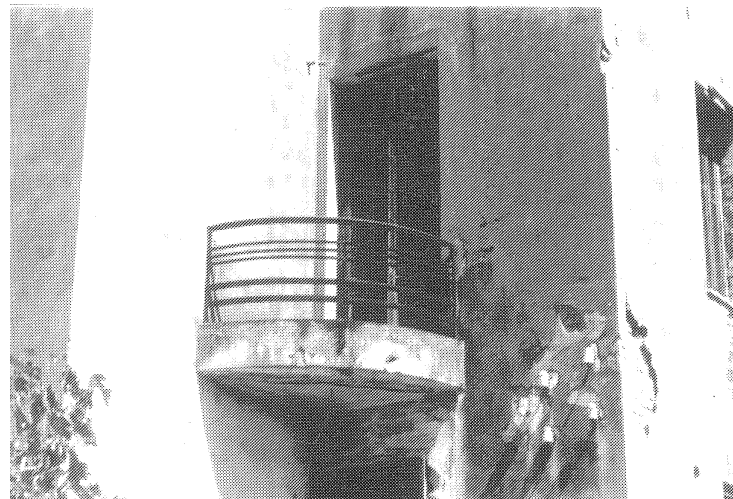
δ. Κατοικία Ζούλα, Παραλία Πατρών (1935 - 36)
(κατεδαφίστηκε το 1989)

εικ. 145 Κατοικία Ζούλα

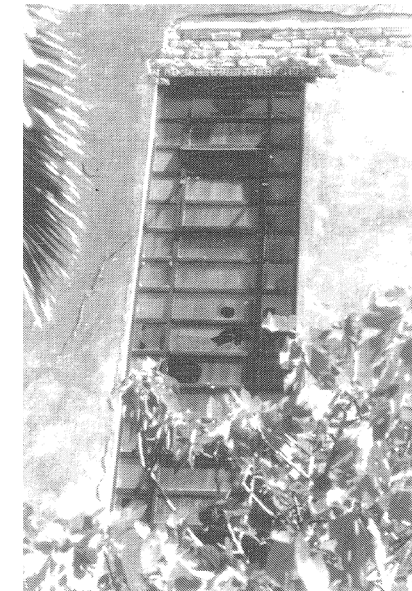
εικ. 146

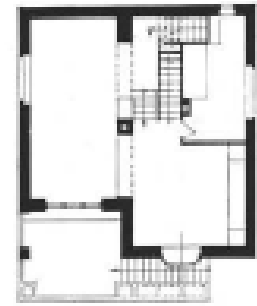
εικ. 147 Λεπτομέρεια εξώστη με λιτό γραμμικό, μεταλλικό κιγκλίδωμα

Η οικία Ζούλα αποτελούσε δείγμα μοντέρνας αρχιτεκτονικής στην Πάτρα, και μάλιστα σύμφωνα με τον Σ. Φανουράκη ήταν επηρεασμένο από τις αρχές του πουρισμού. Όπως και στην περίπτωση της εξοχικής κατοικίας του Βασιλείου, φαίνεται η ελευθερία του σχεδιασμού. Τα δύο κτήρια έχουν πολλά κοινά στοιχεία στη μορφή: οι όγκοι είναι παρόμοιοι, υπάρχει βεράντα στο επίπεδο πάνω από το ημιυπόγειο με τοποθέτηση κυκλικής κολώνας (βλ. εικ. 148), υπάρχει σοφίτα σαν ξεχωριστός όγκος στο κτήριο (βλ. εικ. 148), το στυλ του κιγκλιδώματος είναι το ίδιο.

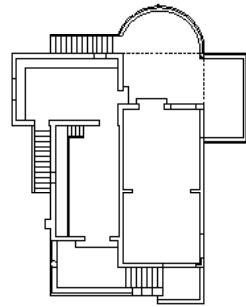
Διαφορές συναντάμε στη λογική της τοποθέτησης των ανοιγμάτων αλλά και στα κουφώματα, αφού χρησιμοποιεί περσιδωτά εξώφυλλα και όχι ρολλά.

εικ. 148 Λεπτομέρεια

Κάτοψη ισόγειου κατοικίας Rufers

1922

Κατοικία Rufers, Βιέννη, Adolf Loos, 1922

1933

Εξοχική κατοικία Βασιλείου, 1933

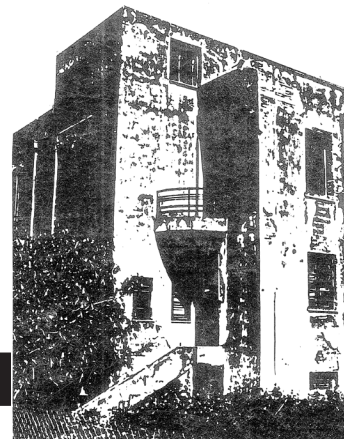

Οικία Σπουργίτη, Αθήνα, Κ. Παναγιωτάκου, 1933

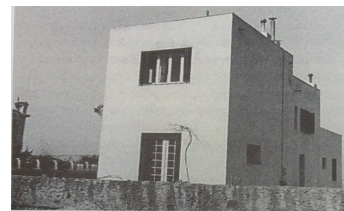

Εσωτερικό κατοικίας Steiner, 1922, Adolf Loos

1934-35

Οικία Ζούλα, Βασιλείου, 1935

Οικία Φ. Πετυχάκη και έπαυλη του Γ. Πετσόπουλου, Κηπούπολη του Ψυχικού, Αριστοτέλης Ζάχος, 1933-34

1936

Οικία Οικ. Λαζαρίδου, Ευαλκίδου 54 και Πρεβέζης, Αθήνα, Νταμής Πετρόπουλος (αρχιτέκτων που σπούδασε στην Αυστρία), τροποποιήσεις στο σχέδιο από τον Τ.Μάρθα, 1936. Το κύριο συνθετικό χαρακτηριστικό είναι ο ημικυκλικός όγκος που δημιουργείται στην εξωτερική γωνία του κτιρίου (συμβολή των δρόμων), ο οποίος αποτελεί εξώστη στον όροφο και στεγασμένη βεράντα στο ισόγειο. Είναι ένα στοιχείο που συναντούμε και στην περίπτωση Βασιλείου και Παναγιωτάκου.

1938

Οικία Σοφίας και Ιωάννη Παπαναστασίου, Λαοδάμαντος 5 και Πρεβέζης, Αθήνα. Δεν υπάρχει αρχιτέκτονας. Χτίστηκε από εργολάβο

ε. Ξενοδοχείο Αρήνη, Λουτρά Καγιάφα (1936)

εικ. 149 Ξενοδοχείο Αρήνη. Κατασκευασμένο αρχικά το 1907 ως ισόγειο κτήριο, ο Βασιλείου το 1936 το μετατρέπει σε διώροφο με τετράγωνο πυργίσκο συμβάλλοντας ευεργετικά στην αρχιτεκτονική των όψεών του.

εικ. 150 Ξενοδοχείο Αρήνη σήμερα

Κτήριο με νεοβυζαντινά στοιχεία, όπως και το άλλο ξενοδοχείο. Ο αρχιτέκτονας επαναλαμβάνει το στοιχείο του πύργου (π.χ. κτήρια Τσαμαδού και Παπανικολάου), ο οποίος σηματοδοτεί και την κεντρική είσοδο. Το ξενοδοχείο αναπτύσσεται οριζόντια, καθώς ακολουθεί τη γραμμή της λίμνης. Λιτότητα και ευρυθμία τα βασικά χαρακτηριστικά του.

στ. Πενταώροφη πολυκατοικία, Μπουμπουλίνας 1, Αθήνα (1936)

εικ. 151 Πολυκατοικία, Μπουμπουλίνας 1

Αρχείο Παραδοσιακών Οικισμών & Διατηρητέων Κτηρίων - Υ.Π.Ε.Κ.Α. :

“Πολυώροφο κτήριο, στο οποίο διακρίνονται στοιχεία της αρχιτεκτονικής του μεσοπολέμου. Χαρακτηρίζεται από συμμετρία και ογκοπλαστική διάθεση, ενώ διαρθρώνεται σε οριζόντιες ζώνες και κατακόρυφους άξονες που περιλαμβάνουν τα ανοίγματα. Αποτελείται από ισόγειο, α' β' γ' και δ' όροφο σε υποχώρηση. Χαμηλά στο κτήριο τρέχει μαρμαρίνη ζώνη, ενώ όλο το υπόλοιπο κτήριο είναι επιχρισμένο με αρτιφισιέλ. Κεντρικά στο ισόγειο βρίσκεται η είσοδος του κτιρίου, η οποία παρουσιάζει μαρμαρίνη βαθμιδωτή πλαισίωση. Η εξώθυρα είναι δίφυλλη, μεταλλική σε λιτές γραμμές και τζάμι. Εκατέρωθεν της εισόδου υπάρχουν από δύο ανοίγματα. Οι όροφοι διακρίνονται από

εικ. 152 Λεπτομέρεια

εικ. 153 Είσοδος πολυκατοικίας

την δημιουργία ενός κεντρικού κλειστού όγκου σε προεξοχή (έρκερ) που συνεχίζει εκατέρωθεν ως εξώστης σε ελαφριά προεξοχή. Οι εξώστες έχουν στηθαίο που συνδυάζει συμπαγές τμήμα και μεταλλικό γραμμικό κιγκλίδωμα και παρουσιάζουν καμπύλη απόληξη στα άκρα, ενώ η κάτω επιφάνειά τους έχει ανάγλυφη κλιμάκωση. Το έρκερ περιλαμβάνει ανά όροφο δύο ανοίγματα, ενώ οι εξώστες εκατέρωθεν έχουν ένα άνοιγμα. Όλα τα ανοίγματα του κτηρίου είναι επιμήκη και κλείνουν με ξύλινα ρολλά. Το κτήριο καταλήγει σε γείσο σε προεξοχή και γραμμικό μεταλλικό κιγκλίδωμα. Στη συνέχεια διακρίνεται επίστεψη με κολόνες και συνδετικό δοκάρι - μορφής “πέργκολα” - που ολοκληρώνει την σύνθεση με την δημιουργία οπτικής ελάφρυνσης και ανοιχτών χώρων στην απόληξη. Η όλη διάταξη του κτηρίου με τις έντονες προεξοχές, τους ανοιχτούς - κλειστούς όγκους, αλλά και το συνδετικό στοιχείο της απόληξης έχει σαν αποτέλεσμα την δημιουργία έντονων φωτοσκιάσεων. Η κάλυψη γίνεται με δώμα.”

Γ' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΦΑΣΗ (1952 - 1966)

εικ. 154 Η Λεωφόρος Κηφισίας, με τις πρώτες πολυκατοικίες της

Το αστικό τοπίο αλλάζει δραματικά την μεταπολεμική περίοδο με τη σύνταξη του νέου Γ.Ο.Κ, το 1955, να τροποποιεί σημαντικά αυτόν του 1929. Γενικά οι σημαντικότερες ρυθμίσεις και επιπτώσεις είναι:

- Η εισαγωγή του συντελεστή κάλυψης ο οποίος καθορίζεται στο 70% του οικοπέδου.
- Η εμφάνιση πολυάριθμων ρετιρέ με μόνο περιορισμό την υποχώρησή τους κατά 2.5μ. από τον προκείμενο όροφο.
- Η κατάργηση από το σώμα του κτηρίου των εσωτερικών αυλών και χρήσιμων διατάξεων θέας και εξαερισμού και η μείωση του φωταγωγού, ο οποίος αποκτά τις γνωστές ελάχιστες διαστάσεις 1,20x1,20μ. που τον καθιστούν τρύπα.
- Τα ύψη καθορίζονται και διαφοροποιούνται, και πάλι, με βάση τους τομείς στους οποίους εμφανίζονται αυξημένα. Με το διάταγμα του 1948 έχουν ήδη αυξηθεί κατά 5% τα ύψη όλων των οικοδομικών μετώπων. Η αλλαγή αυτή έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση κατά ένα όροφο του μετώπου του κτηρίου και κατά συνέπεια την αύξηση της συνολικής εκμετάλλευσης των οικοπέδων.
- Τέλος το νομοθέτημα αυτό αποδεσμεύει το κτίριο από την οικοδομική γραμμή, ρύθμιση η οποία στην πράξη δεν εφαρμόστηκε.

Το 1968 νέος νόμος προβλέπει αύξηση των συντελεστών δόμησης κατά 20 έως 40% ανάλογα με τον ισχύοντα συντελεστή, με σκοπό την απόκτηση καλύτερου φωτισμού, αερισμού και ηλιασμού του κτιρίου όπως χαρακτηριστικά αναφερόταν. Βέβαια, η αντίφαση είναι προφανής, αφού το κύριο αίτιο έλλειψης ηλιασμού

και αερισμού, είναι οι υψηλοί συντελεστές που δημιουργούν μεγάλους όγκους.⁵⁰

Όσον αφορά στη μορφολογική εξέλιξη:

- «- Καταργούνται τα συνεχή κουφώματα και οι μεγάλες οριζόντιες διαιρέσεις που χαρακτήριζαν τις όψεις των μοντέρνων πολυκατοικιών του μεσοπολέμου. Τα ανοίγματα των κουφωμάτων αποτελούν τρύπες στην επιφάνεια του αρτιφισιέλ, που μερικές φορές διαιρείται με κάρναβο αρμών.
- Τα κλιμακοστάσια και οι κοινόχρηστοι χώροι γενικά μικραίνουν και χάνουν την αίγλη τους.
- Οι εξώστες έχουν συνήθως 1μ. πλάτος και καταλαμβάνουν όλο το μήκος της όψης. Σε πολλές περιπτώσεις ο χώρος του εξώστη δεν χρησιμοποιείται λόγω του μικρού του πλάτους και του ημιδιωτικού χαρακτήρα που έχει, αναφερόμενος σε δύο ή συχνά περισσότερες ιδιοκτησίες. Συνεπώς γεμίζει με πράγματα αποκτώντας κυρίως αποθηκευτικό ρόλο».⁵¹
- Τα έρκερ, δηλαδή, οι κλειστοί εξώστες του μεσοπολέμου χάνονται, καθώς από 1,40μ. πλάτος, πλέον, δεν ξεπερνούν τα 40εκ.

Σε αυτό το αρχιτεκτονικό πλαίσιο, ο Ιωάννης Βασιλείου, εγκατεστημένος πλέον στην Αθήνα, μελετάει και κατασκευάζει πολυκατοικίες από το 1950 έως το 1967, με το σύστημα της αντιπαροχής. Τα μεταπολεμικά κτήριά του δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον όσο τα μεσοπολεμικά. Η έρευνα μάς επέτρεψε να επιβεβαιώσουμε 6 κτήριά του, τα οποία παραθέτουμε παρακάτω.

50 http://www.tsiamis-build.gr/sites/default/files/GOK_55.pdf

51 courses.arch.ntua.gr/fsr/124118/arxi1.pdf, Η αστική πολυκατοικία σε εξέλιξη, 25/01/2015

Μεταπολεμικά Κτήρια Ιωάννη Βασιλείου, Αθήνα

εικ. 155 Βασιλίσσης Σοφίας 52, 1952

- Πεντάωροφη πολυκατοικία

- Στην πρόσοψη υπάρχει άξονας συμμετρίας.
 - Κυριαρχούν οι εξώστες στη μεσαία κατακόρυφη ζώνη, με έντονα συμπαγή στοιχεία. Παρατηρείται καμπύλη απόληξη.
 - Τα κεντρικά ανοίγματα είναι τοποθετημένα σε μια ελαφριά εσοχή.

- Η άλλη όψη παραπέμπει πιο πολύ στο στυλ Βασιλείου, δηλαδή σε σχέση με αυτό που ξέρουμε στα μεσοπολεμικά χρόνια.
 - Χάνεται η αυστηρή και βαριά συμμετρία που κυριαρχεί στην πρόσοψη.
 - Δημιουργία “έρκερ” με ελαφριά προεξοχή
 - Εξώστες πιο ελεύθερα διατεταγμένοι με μεταλλικό γραμμικό κιγκλίδωμα

εικ. 156 Λυκαβηττού 4 και Σούτσου, 1959

- Εξαώροφη πολυκατοικία με ρετιρέ
- Έντονο το στοιχείο του γείσου στον πέμπτο όροφο.

- Σπάσιμο των όγκων. Οι ακμές των δύο όψεων δεν συναντιούνται.

- Ελαφριά εσοχή στο σημείο των εξωστών.

- Εξώστες με λιτό γραμμικό μεταλλικό κιγκλίδωμα.

- Το κτήριο επιχρίζεται με αρτιφισιέλ.

εικ. 157 Αναγνωστοπούλου 32, 1960

- Πενταώροφη πολυκατοικία με μία όψη.

• Ενδιαφέρουσα σύγκριση με το μεσοπολεμικό κτήριο στη Μπουμπουλίνας 1 που έχει σχεδιάσει το 1936.

• Η είσοδος βρίσκεται στο μέσον του ισογείου και εκατέρωθεν τοποθετούνται παράθυρα.

• Στους υπόλοιπους ορόφους δημιουργείται “έρκερ” με ελαφριά προεξοχή.

• Οι εξώστες αποτελούνται πιο πολύ από συμπαγές τμήμα στο κάτω μέρος και λιτό μεταλλικό κιγκλίδωμα στο πάνω.

- Επίχρισμα με αρτιφισιέλ.

Μπουμπουλίνας 1, 1936

εικ. 158 Ηρακλείτου 11 και Σκουφά, 1964

- Πενταώροφη πολυκατοικία με ημιυπόγειο
- Διαφοροποίηση από τα υπόλοιπα κτήρια
 - Τονίζεται η γωνία με τη δημιουργία γωνιακών εξωστών και παράλληλα εσοχή της τοιχοποιία
- Συμμετρία
- Τοποθέτηση εξωστών και στις τρεις γωνίες. Ανάμεσά τους παρεμβάλλονται μονά παράθυρα.

εικ. 159 Αλωπεκής και Λουκιανού, 1962-63

- Εξαώροφες πολυκατοικίες με ημιυπόγειο
- Ακολουθούν την ίδια λογική με τα υπόλοιπα κτήρια.

εικ. 160 Αλωπεκής και Λουκιανού, 1962-63

1936

Πολυκατοικία, Μπουμπουλίνας 1, Αθήνα, Ι. Βασιλείου, 1936

Μεσοπολεμική πολυκατοικία, Εμμ. Μπενάκη 84, Αθήνα, άγνωστος αρχιτέκτονας

Μεσοπολεμική πολυκατοικία, Ερεσσού 12, Αθήνα, άγνωστος αρχιτέκτονας

1960

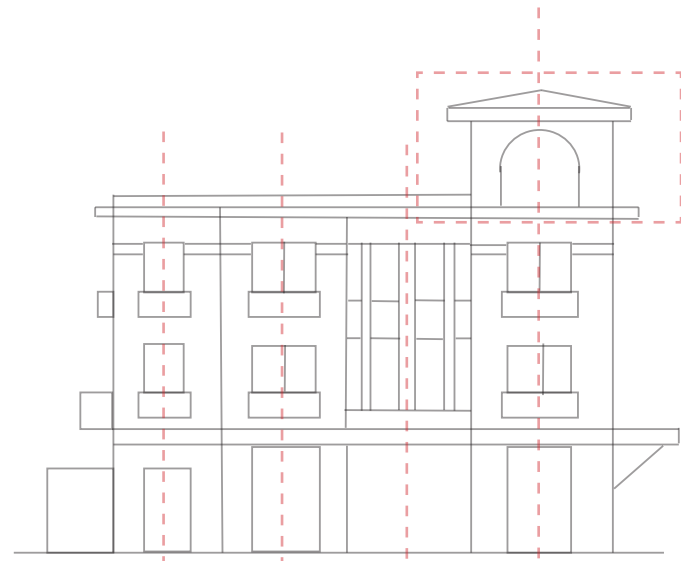
Μεταπολεμική πολυκατοικία, Αναγνωστοπούλου 32, Αθήνα, Ι. Βασιλείου, 1960

3. ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ

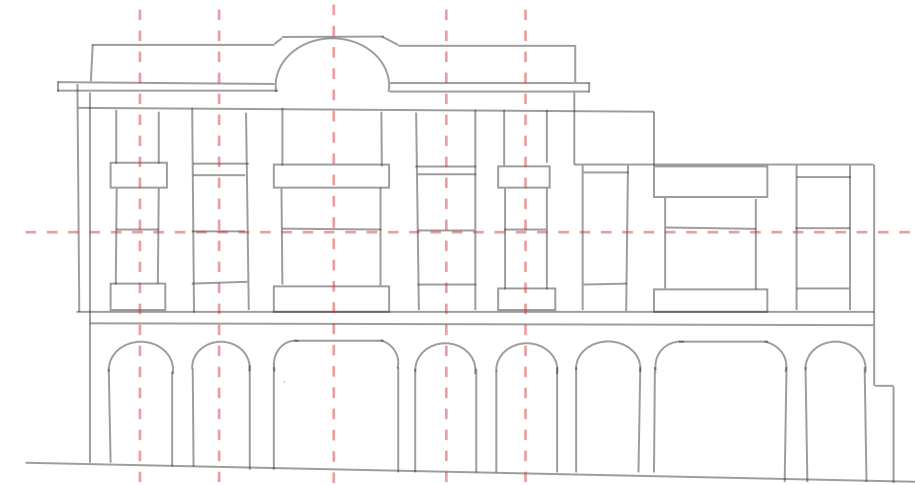
3.1 Διαγραμματική ανάλυση προσόψεων

ΚΤΗΡΙΟ ΜΑΤΖΕΣΤΙΚ
1925-27 (Τονίζεται ο οριζόντιος άξονας)

ΚΤΗΡΙΟ ΤΣΑΜΑΔΟΥ
1926-27 (Τονίζεται ο κατακόρυφος άξονας, καθώς και η γωνία με τη διαμόρφωση δώματος και πυργίσκου.)

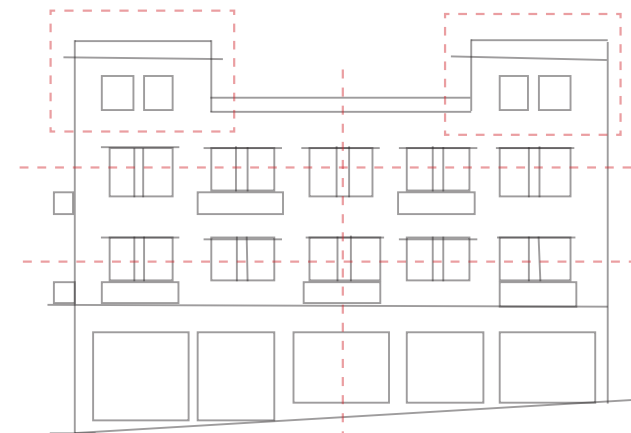
ΚΤΗΡΙΟ ΠΡΑΠΟΠΟΥΛΟΥ
1930 (Επαναλαμβάνεται η τμηματική συμμετρία και τονισμός της γωνίας με τη διαμόρφωση δώματος.)

ΚΤΗΡΙΟ ΒΕΤΣΟΥ
1926-27 (Η διάταξη των όγκων και των ανοιγμάτων είναι πιο ελεύθερη, αλλά και πάλι τονίζεται η γωνία.)

ΚΤΗΡΙΟ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ
1928-29 (Παρατηρείται συμμετρία σε τμήμα της όψης.)

ΚΤΗΡΙΟ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ
1930-31 (Πλήρης συμμετρία. Διπλά ανοίγματα (ομαδοποίηση))

ΟΙΚΙΑ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
1933 (Ελεύθερη διάταξη όγκων και ανοιγμάτων (μοντέρνος σχεδιασμός). Επανάληψη πύργου)

Παρατηρήσεις όψεων

Τρόπος κάλυψης κτηρίων

- Στέγες με αρκετά ψηλό στηθαίο, ώστε να μη φαίνεται η στέγη (εγκιβωτισμένες) (Ματζέστικ, Ηλιοπούλου, Πραπόπουλου)
- Συνδυασμός δώματος με στέγη (η στέγη στους ψηλότερους όγκους, προφανώς για να τονίσει τον όγκο)
Χαρακτηριστική η γωνία του κτηρίου Τσαμαδού όπου αφήνει τη στέγη να φανεί (χωρίς στηθαίο), για να τονίσει τον γωνιακό όγκο.

- μόνο δώματα (Παπανικολάου, Βέτσου, Ασημακόπουλου, Εξοχική κατοικία)

Γενικά, φαίνεται να θέλει να κρύβονται οι στέγες και να τελειώνει τα κτήριά του με οριζόντιες γραμμές. Το τελείωμα εμφανίζεται “ανήσυχο”, (όχι όπως αυτό των νεοκλασικών) καθώς οι όγκοι του έχουν διαφορετικά ύψη (εκτός ίσως από το Ματζέστικ) εναλλασσόμενα ή βαθμιδωτά. (βαθμιδωτή η εξοχική κατοικία)

Συμμετρία

1. Τρεις περιπτώσεις συμμετρίας σε όψη

- Στο σύνολο συμμετρία (Παπανικολάου)
- Επιμέρους συμμετρία (ή άλλως συμμετρία σε τμήμα της όψης)
- Ασυμμετρία (Εξοχική κατοικία)

2. Συμμετρία όψεων

Όψη συμμετρική σε συμβολή με όψη ασύμμετρη. Στις περισσότερες περιπτώσεις, η μακρόστενη πλευρά είναι επιμέρους συμμετρική και η στενή πλήρως συμμετρική.

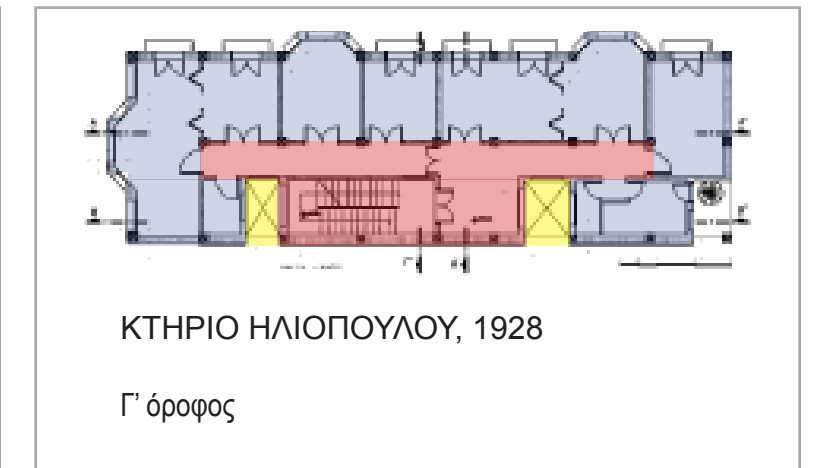
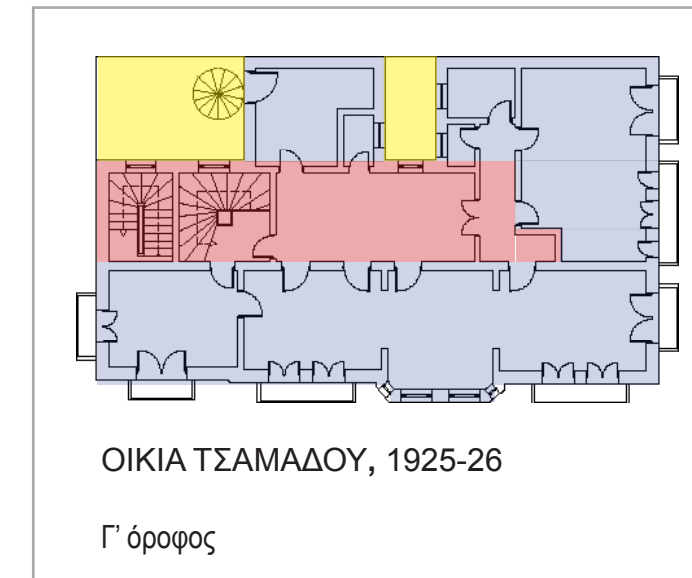
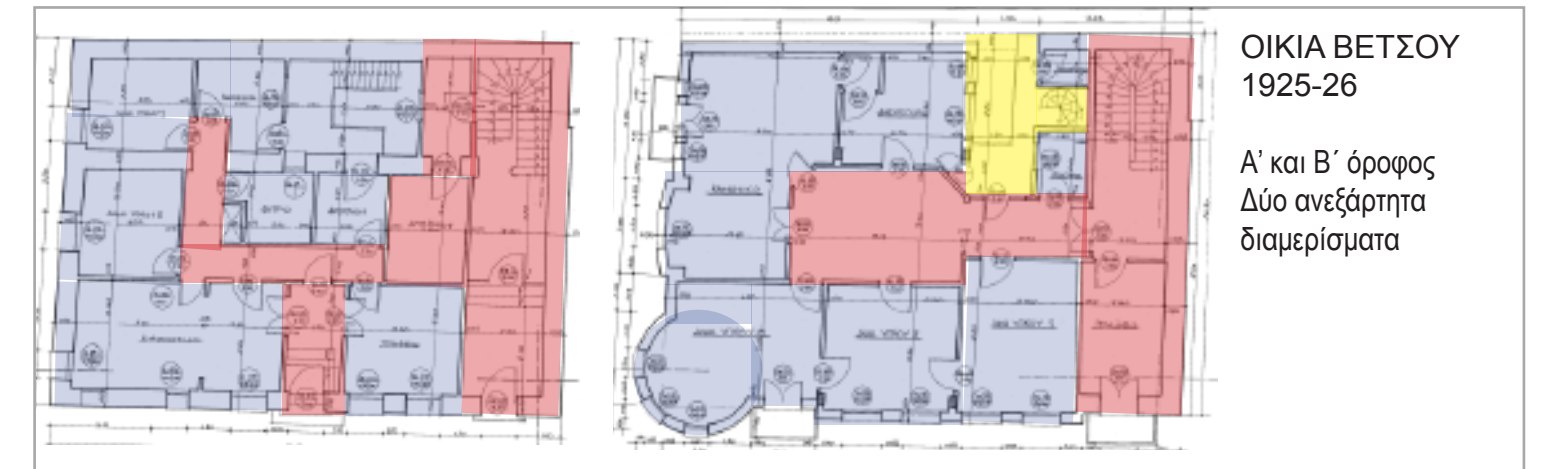
Τονισμός της οριζοντιότητας ή της κατακορυφότητας

Έχει σχέση με τις διαστάσεις του οικοπέδου, γιατί κυρίως αναφερόμαστε σε κτήρια του κέντρου όπου επικρατεί το συνεχές σύστημα. Επίσης, το ΓΟΚ της εποχής επιτρέπει σε πλατείς δρόμους μεγάλα ύψη στα κτήρια.

Ογκοπλασία

Ξεκινώντας από το Ματζέστικ, όπου έχουμε ένα συμπαγή όγκο, καταλήγουμε στο εξοχικό του, όπου έχουμε μια σύνθεση επιμέρους όγκων. Οι όγκοι αυτοί διαφαίνονται στο σύνολο. Στο ενδιάμεσο, έχει προσπαθήσει να κάνει πιο πλαστικά τα κτήριά του με στοιχεία όπως έρκερ, στοές, διαφοροποιήσεις υψών, πυργίσκους γωνιακούς. Εκεί στοχεύει και η σχετική ασυμμετρία των όψεών του.

3.2 Διαγραμματική ανάλυση κατόψεων

- χώρος κίνησης-διανομής
- δωμάτια
- φωταγωγοί

ΚΤΗΡΙΟ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ, 1930-31

Β' όροφος

ΚΤΗΡΙΟ ΠΡΑΠΟΠΟΥΛΟΥ, 1930

Β' όροφος

Παρατηρήσεις

- Τα οικόπεδα στο κέντρο της Πάτρας είναι μακρόστενα γι' αυτό και οι κατόψεις εμφανίζονται ορθογώνιες, με σχεδόν πλήρης κάλυψη στο οικόπεδο
- Στο ισόγειο λειτουργεί κατάστημα και σε κάποιες περιπτώσεις δημιουργείται στοά.
- Η είσοδος του σπιτιού τοποθετείται πάντα στην μακρόστενη πλευρά του κτηρίου. Δημιουργείται στην ουσία ο χώρος ενός εσωτερικού κλιμακοστασίου που μας οδηγεί στην κατοικία (ή άλλη χρήση) στον δεύτερο όροφο. Ο χώρος αυτός είναι αρκετά μεγάλος. Αποτελεί αυτοτελή αρχιτεκτονική ενότητα με ποιότητα στο σχεδιασμό της. Από την πόρτα ως το κλιμακοστάσιο υπάρχει σταδιακή μετάβαση.
- Εν συνεχεία, μέσω ενός κεντρικού χώρου διανομής (χωλ) οδηγούμαστε στα δωμάτια του σπιτιού

- Παρατηρείται τριμερισμός των κατόψεων παράλληλος με την μακρόστενη πλευρά. Τα δύο μέρη αποτελούνται από τα δωμάτια τα οποία βρίσκονται εκατέρωθεν του μεσαίου μέρους, που είναι κυρίως το κεντρικό χωλ.
- Υπάρχει γενικά τυπικός όροφος εκτός από την οικία Βέτσου όπου έχουμε δύο διαμερίσματα.
- Όλα τα κτήρια της έρευνάς μας είναι γωνιακά, άρα οι δύο πλευρές των κτηρίων είναι κλειστές. Γι' αυτό παρατηρούμε την ύπαρξη φωταγωγών. Πολλές φορές στους φωταγωγούς ο Βασιλείου τοποθετεί δευτερεύουσες μεταλλικές κυκλικές σκάλες που οδηγούν στα δώματα των κτηρίων. Η ύπαρξη φωταγωγών έχει σχέση και με τη νομοθεσία που προσπαθούσε να σώσει τις μικρές ιδιοκτησίες και έδινε την δυνατότητα να υπάρχουν τέτοιοι χώροι.

3.3 Λεπτομέρειες κτηρίων (προσωπικό αρχείο)

ΕΞΩΘΥΡΕΣ (στοιχεία art nouveau εκτός από εξώθυρες Παπανικολάου και Μπουμπουλίνας που είναι art deco)

Ματζέστικ, 1925-27

Κτήριο Τσαμαδού, 1926-27

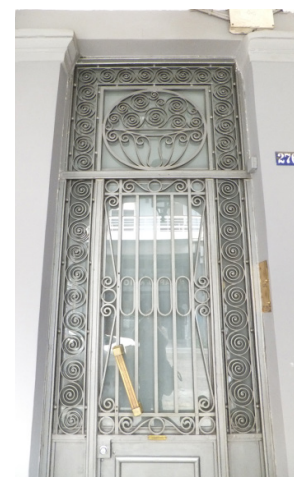
Κατοικία Βέτσου, 1926-27

Κατοικία Βέτσου, 1926-27

Κτήριο Β. Η. Ηλιόπουλου, 1928-29

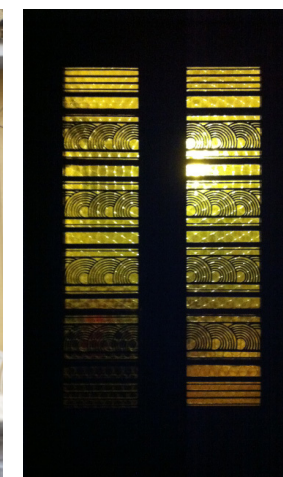
Κατοικία Γ. Πραπόπουλου, 1929-30

Κτήριο Κ. Πραπόπουλου, 1930

Κτήριο Παπανικολάου, 1930-31

Εξοχική κατοικία Βασιλείου, 1933

Κτήριο Μπουμπουλίνας 1, Αθήνα, 1936

ΕΞΩΣΤΟΘΥΡΕΣ (κουφώματα με δίφυλλα περσιδωτά σπαστά σκούρα και δίφυλλο τζάμι με φεγγίτη)

Ματζέστικ

Ματζέστικ

Κτήριο Τσαμαδού

Κατοικία Βέτσου

Κτήριο Β. Η. Ηλιόπουλου

Κατοικία Γ. Πρατόπουλου

Κτήριο Κ. Πρατόπουλου

Κτήριο Παπανικολάου

ΠΑΡΑΘΥΡΑ (κουφώματα με δίφυλλα περσιδωτά σπαστά σκούρα και δίφυλλο τζάμι με φεγγίτη)

Κατοικία Βέτσου, 1926-27

Κτήριο Τσαμαδού, 1926-27

Κτήριο Β. Η. Ηλιόπουλου, 1928-29

Κτήριο Ασημακόπουλου, 1934-35

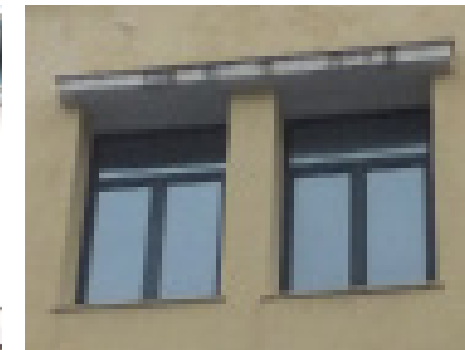
Κατοικία Γ. Πρατόπουλου, 1929-30

Κατοικία Γ. Πρατόπουλου,

Κτήριο Κ. Πρατόπουλου, 1930

Κτήριο Παπανικολάου, 1930-31

Εξοχική κατοικία Βασιλείου, 1933

ΕΡΚΕΡ

Ματζέστικ

Κτήριο Τσαμαδού

Κατοικία Βέτσου

Κτήριο Κ. Πραπτόπουλου

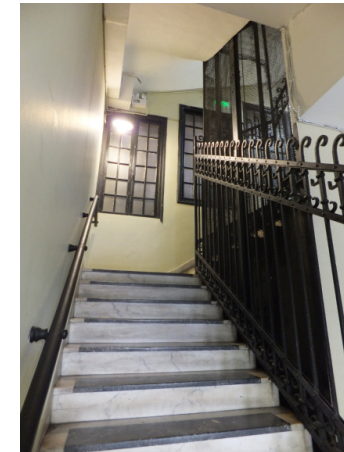

Κτήριο Β. Η. Ηλιόπουλου

Κτήριο Ασημακόπουλου

ΚΛΙΜΑΚΟΣΤΑΣΙΑ (μεταλλικό γιγκλίδωμα κουπαστής με art deco διάσκόμο ή απλά γραμμικό)

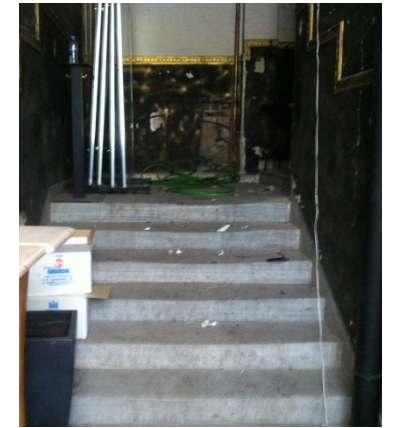
Ματζέστικ

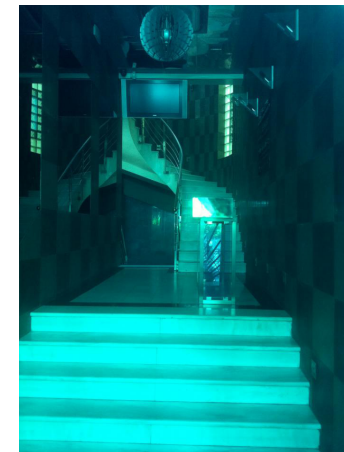
Κτήριο Τσαμαδού

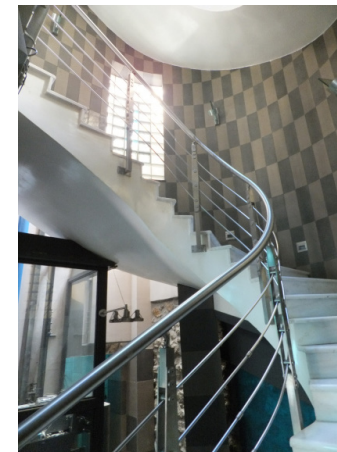
Κτήριο Κ. Πραπτόπουλου

Κτήριο Β. Η. Ηλιόπουλου

Κτήριο Ασημακόπουλου

Κτήριο Ασημακόπουλου

Κτήριο Ασημακόπουλου

3.4 Συμπεράσματα

Ο Ιωάννης Βασιλείου ανήκει στην πρώτη γενιά των Ελλήνων αρχιτεκτόνων που αποφοίτησαν από τη Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου το 1921. Αυτή η γενιά θα παίξει πρωταγωνιστικό ρόλο για την πορεία της ελληνικής αρχιτεκτονικής. Αυτό και μόνο θα μπορούσε να τον κατατάξει, άμεσα, στη λεγόμενη «γενιά του Μεσοπολέμου».

Στα χρόνια των σπουδών του, ο Βασιλείου, δέχεται έντονη επιρροή από τους καθηγητές του, κυρίως τους Αλ. Νικολούδη, Ernest Hebrand και Αν. Ορλάνδο. Ο πρώτος, απόφοιτος της σχολής Beaux Arts, θεωρείται εκλεκτικιστής αρχιτέκτονας με προσκόλληση στα Ευρωπαϊκά πρότυπα της Παρισινής σχολής. Υπήρξε, μάλιστα, από τις σημαντικότερες φυσιογνωμίες της ελληνικής αρχιτεκτονικής της μεσοπολεμικής περιόδου. Οι άλλοι δύο είναι, εξ ίσου, σημαντικοί αρχιτέκτονες και αρχαιολόγοι. Ο δε, Α. Ορλάνδος, θεωρείται ως ο σπουδαιότερος ερευνητής της ελληνικής αρχιτεκτονικής και ένας από τους θεμελιωτές της επιστήμης της βυζαντινής τέχνης στην Ελλάδα. Μάλιστα, ο Βασιλείου στο βιβλίο του «Αμάρτημα στον Άθω» δείχνει ιδιαίτερο θαυμασμό και εκτίμηση στον Ορλάνδο, καθώς τον χαρακτηρίζει σοφό και ότι ήταν αυτός, ο οποίος τον έκανε να αγαπήσει τα αρχαία μνημεία. Βλέπουμε, λοιπόν, ότι ο Βασιλείου διδάχτηκε από σπουδαία, για εκείνη την εποχή, πρότυπα, τα οποία έπαιξαν καθοριστικό ρόλο για την μετέπειτα εξέλιξη του στην επαγγελματική δράση.

Ο Βασιλείου, λοιπόν, 4 χρόνια μετά την αποφοίτησή του, σχεδιάζει το ξενοδοχείο Ματζέστικ. (Δεν εντοπίζεται άλλο έργο αυτό το διάστημα, 1921-25, διότι απολύεται από το στρατό μόλις το 1923.) Πρόκειται για ένα κτήριο μεγαλεπίβολο, για εκείνη την εποχή, καθώς η κλίμακά του είναι πολύ μεγαλύτερη σε σχέση με τα προγενέστερα νεοκλασσικά κτήρια στην Πάτρα. Αργότερα, σχεδιάζει κτήρια, όπως του Ηλιόπουλου, του Πραπόπουλου, της Παπανικολάου κτλ., τα οποία αποτελούν κτήρια γοήτρου της πόλης, με ευρωπαϊκό χαρακτήρα. Σε αυτό βέβαια, συμβάλλει και το γεγονός ότι οι ιδιοκτήτες τους ανήκουν στα υψηλότερα οικονομικά και κοινωνικά στρώματα της πόλης, οι οποίοι είχαν στενές επαφές με τη Δύση. Μπορούμε να πούμε, δηλαδή, ότι ο Βασιλείου είναι ο πρώτος αρχιτέκτονας που δημιουργεί μια νέα κλίμακα στην Πάτρα και ο οποίος έρχεται να συμπληρώσει την εικονογραφία της πόλης και να παίξει καθοριστικό ρόλο στη μετάβαση από τον νεοκλασικισμό στο μοντερνισμό.

Το έργο του ξεχωρίζει και διακρίνεται από ποιότητα και αυθεντικότητα, καθώς δημιουργεί κτήρια κομψά με μελετημένη σύνθεση στους όγκους, στις αναλογίες αλλά και στις μορφολογικές λεπτομέρειες. Η δύναμη του αρχιτέκτονα φαίνεται επίσης και στην κατασκευαστική ποιότητα, καθώς, εκτός από τις μελέτες, αναλαμβάνει και την κατασκευή.

Επίσης, φαίνεται να εφαρμόζει το εκλεκτικιστικό γλωσσάρι όχι μόνο με ποιότητα αλλά και με ποικιλία. Η ποικιλία αφορά στα διαφορετικά στυλ που επιλέγει κάθε φορά να χρησιμοποιήσει. Για

παράδειγμα: το Ματζέστικ έχει στοιχεία κυρίως, αρτ ντεκο, το Μέγαρο Ηλιόπουλου νεοβυζαντινά, η οικία Βέτσου παραπέμπει στη σχολή της Beaux Arts, η κλινική Παπανικολάου στοιχεία de stijl, τα ξενοδοχεία στα Λουτρά Καγιάφα παραπέμπουν σε παραδοσιακή αρχιτεκτονική, ενώ η εξοχική του κατοικία ανήκει στη μοντέρνα. Αυτή, βέβαια, η ποικιλία συναντάται και σε άλλους αρχιτέκτονες εκείνης της εποχής, καθώς όλα αυτά τα, εισαγόμενα από την Ευρώπη, στοιχεία ήταν καινούρια και προσπαθούσαν να βρουν αυτό που τους εκφράζει.

Το μεσοπολεμικό έργο του Βασιλείου διακρίνεται επίσης, από ποσότητα, αφού μεγάλο έργο του αρχιτέκτονα ανήκει σε μεσαίες τάξεις, αλλά έχει κατεδαφιστεί: «...δεν υπάρχουν δρόμοι στην Πάτρα κεντρικοί ή απόκεντροι, στους οποίους δύο ή τρία σπίτια να μην είναι έργα του Ι. Βασιλείου»⁵²

Ένα άλλο ζήτημα που θα μπορούσαμε να σχολιάσουμε είναι αυτό της πρωτοτυπίας. Θα πρέπει να λάβουμε υπόψιν, ότι αυτή την περίοδο όλα αυτά τα στυλ που χρησιμοποιούν οι Έλληνες αρχιτέκτονες είναι καινούρια. Άρα, πρωτοτυπία στο έργο του Βασιλείου μπορεί να υπάρχει μέχρι τα όρια που του επιτρέπει είτε το εκλεκτικιστικό είτε το μοντέρνο στυλ.

Όσον αφορά στο μεταπολεμικό του έργο, θα λέγαμε ότι δεν έχει να δείξει κάτι ενδιαφέρον. Αυτή η φθίνουσα δημιουργική πορεία συναντάται και σε

⁵² Ομιλία του δημοσιογράφου κ. Σακκογιάννη, στην εκδήλωση που έγινε το 1988 από το σύλλογο Πατρών Πρωτευούσης για τον Ι. Βασιλείου- δημοσιευμένη στα Αχαϊκά Χρονικά- Τεύχος 43/1988

άλλους αρχιτέκτονες την μεταπολεμική περίοδο, ίσως λόγω των κοινωνικών εξελίξεων και της σύνταξης νέου Γ.Ο.Κ (1955), που συντελούν στη διαμόρφωση ενός νέου αρχιτεκτονικού λεξιλογίου.

Τέλος, δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε την πολυπραγμωσύνη και ιδιαίτερη προσωπικότητα του Ιωάννη Βασιλείου. Ο ίδιος υπήρξε αρχιτέκτονας, αναστηλωτής, εργολάβος, επιχειρηματίας, συγγραφέας- μελετητής. Είναι ένας άνθρωπος που ταξίδεψε, γνώρισε άλλους πολιτισμούς που τον ενέπνευσαν, κατόπιν, κατέγραψε τις εμπειρίες του, μετέφρασε ασιατική λογοτεχνία. Επίσης, προβληματίστηκε και ευαισθητοποιήθηκε με το ζήτημα της Εργατικής Κατοικίας. Έγραψε, το μοναδικό, για την μεταπολεμική περίοδο, βιβλίο που αναφερόταν στο μείζον ζήτημα της λαϊκής κατοικίας, παρόλο που από κάποιους συναδέλφους του είχε αρνητικό σχολιασμό. Ακόμη, μετά από την επαγγελματική του δράση, ζωγράφισε 60 πίνακες, τους οποίους δεν εξέθεσε ποτέ, και τέλος, δώρισε στο Αρχαιολογικό Μουσείο τη συλλογή του από νομίσματα της Ελληνιστικής περιόδου. Πρόκειται για μια προσωπικότητα που διέπεται από ανήσυχο πνεύμα, ευαισθησία, ρομαντισμό, αγάπη για την παράδοση και τη γνώση.

Τελειώνοντας, λόγω όλων των παραπάνω, πραγματοποιήθηκε η συγγραφή αυτής της πτυχιακής, που προσπάθησε να συγκεντρώσει όσο το δυνατόν περισσότερο υλικό για να παρουσιάσει και να αναδείξει τον Πατρινό αρχιτέκτονα Ιωάννη Βασιλείου. Ελπίζουμε, να συνεχιστεί η έρευνα πάνω στο έργο του.

4. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

4.1 Η Λαϊκή Κατοικία, 1944, Κοινωνικές τεχνικές και οικονομικές απόψεις - Η λαϊκή κατοικία σε διάφορες ξένες χώρες και στην Ελλάδα

Περίληψη και αποσπάσματα της μελέτης του Ι. Βασιλείου

Ο συγγραφέας στο βιβλίο του *Η Λαϊκή Κατοικία*, μελετάει τον τρόπο βελτίωσης της ελληνικής λαϊκής κατοικίας, θεωρώντας ότι πρόκειται για μείζον ζήτημα για την εξυγίανση της ψυχικής και σωματικής υγείας του λαού. Είναι μια μελέτη που λαμβάνει χώρα την περίοδο του 40, άρα η ανάγκη για ανοικοδόμηση είναι επιτακτική και φαίνεται ν'απασχολεί ιδιαίτερα τον αρχιτέκτονα όπως θα δούμε και παρακάτω. Στην ουσία ο Ιωάννης Βασιλείου εκφράζει ένα όνειρο, ώστε όλοι οι άνθρωποι ανεξαρτήτως κοινωνικής τάξης, να μοιράζονται έναν κοινό τρόπο διαβίωσης, πιστεύοντας πως μ' αυτόν τον τρόπο θα εξασφαλιστεί το συμφέρον του συνόλου και θα συμβάλλει γενικά στην πρόοδο και τον πολιτισμό της κοινωνίας. Αυτή τη μελέτη την υποστηρίζει αναφερόμενος σε παραδείγματα που πραγματοποιήθηκαν σε άλλες χώρες και καταλήγει με την ελπίδα ότι οι μελλοντικοί μελετητές θα εξετάσουν το πρόβλημα της ελληνικής λαϊκής κατοικίας, με βάση τον ανθρωπισμό και το συναίσθημα.

Ο Ι.Β. ξεκινάει το βιβλίο του με μια θεωρητική-ιστορική προσέγγιση ρίχνοντας μια σύντομη ματιά από τις κατοικίες των προϊστορικών εποχών σε Αίγυπτο, Ελλάδα, Ρώμη, σε μεσαίωνα και Αναγέννηση, Βυζάντιο (Κωνσταντινούπολη, Μυστρά). Κατόπιν, συνεχίζει με 16ο, 19ο και 20ο αιώνα, όπου έγιναν πιο εντατικές προσπάθειες για τη βελτίωση της λαϊκής κατοικίας. (παραδείγματα σε Παρίσι και Λονδίνο)

Στο επόμενο κεφάλαιο εκφράζει **κοινωνικές απόψεις** για την κατοικία, με παράγοντες την υγιεινή, την οικογένεια, τη θνησιμότητα, τη σχέση του εργάτη με την κατοικία, αλλά και απόψεις για την πόλη και το χωριό. Στέκεται ιδιαίτερα στους παράγοντες υγιεινή και θνησιμότητα όπου παρεμβάλει στατιστικά στοιχεία για να επιβεβαιώσει και να ενισχύσει τα λεγόμενά του.

« Η κοινωνία έχει ανάγκη από ανθρώπους γερούς που μπορούν, απερίσπαστοι από τις ταλαιπωρίες της αρρώστειας, να εργάζονται και να αποδίδουν και αποτελούν ωφέλιμα στοιχεία για το σύνολο. Θα ήταν πολύ πιο μεγάλο το ηθικό και οικονομικό κέρδος, αν το κράτος, τα τέρασια ποσά που ξοδεύει σε νοσοκομεία και σανατόρια, διέθετε για να εξαφανιστούν ή να εξυγιανθούν οι τρώγλες που

χρησιμοποιούνται για κατοικίες και να χτυπηθεί το κακό από την αρχή. Όσο περισσότερα υγιεινά λακά σπίτια γίνουν, τόσο λιγότερα σανατόρια και νοσοκομεία χρειάζονται».

« Η ανισότητα στο θάνατο, τουλάχιστον όσο προέρχεται από την ανθυγιεινή κατοικία, που η ταχτοποίησή της είναι ζήτημα δαπάνης, πρέπει να λείψει οπωσδήποτε. Η ζωή κάθε ανθρώπου είναι κεφάλαιο, που ανήκει στην κοινωνία και η κοινωνία έχει υποχρέωση και συμφέρον, να διατηρήσει και ν' αυξήσει το ανθρώπινο κεφάλαιο».

« Το σπίτι είναι το πιο άμεσο περιβάλλον του ανθρώπου, από τη στιγμή που γεννιέται ως την ώρα που θα κλείσει για πάντα τα μάτια. Έχει μεγάλη επίδραση στη διαμόρφωση που θα πάρουν η ψυχή και ο χαρακτήρας του καθώς και οι υποσυνείδητες διαθέσεις και κλίσεις του».

« Ο Ελληνικός λαός από παράδοση αγαπάει την οικογενειακή ζωή. Κάθε προσπάθεια για να εξαφανιστούν οι τρώγλες και τα ακατάλληλα σπίτια, συντελεί να συγκεντρωθεί η οικογένεια και να σταθεροποιηθεί ένας θεσμός, που πάνω σ' αυτόν η κοινωνία και η πατρίδα μας έχουν στηρίξει όλη τους την υπόσταση».

Όσον αφορά στην **πόλη**, ο Ι.Β αναφέρεται στο φαινόμενο της αστυφιλίας που συντελεί στη γενική διαμόρφωση της πόλης αλλά και την κατάσταση της κατοικίας. *«Είναι έμφυτη η τάση στον άνθρωπο, να θέλει να ζήσει σε μεγαλύτερο κέντρο από κείνο που βρέθηκε εγκαταστημένος. Σ' όλες τις εποχές, παρατηρείται εσωτερική μετανάστευση από τα χωριά στις πόλεις και από τις μικρότερες*

πόλεις στις μεγαλύτερες». Αυτό άμεσα οδηγεί στην απότομη αύξηση του πληθυσμού και εύκολα μπορεί να δημιουργηθεί ένα πολεοδομικό χάος. Γι' αυτό, σύμφωνα με τον Βασιλείου είναι πολύ σημαντικό να γίνεται μια συστηματική οργανωμένη μελέτη, ώστε να αποφεύγονται: οι παράγκες, το στρίμωγμα των ανθρώπων σε τυχαίες θέσεις, χωράφια που μετατρέπονται σε οικόπεδα. *«Μια πόλη δε θεωρείται συγχρονισμένη και πολιτισμένη, επειδή έχει να δείξει ορισμένες πολεοδομικές προσπάθειες στα κέντρα της. Η πολεοδομία δεν έχει τη σημασία της βιτρίνας. Δε δέχεται στην αποστολή της διάκριση σε πλούσιες και φτωχές συνοικίες, ούτε σε κεντρικές και απόκεντρες και δε μπορεί καθόλου να εννοηθεί με μερικούς εξωραϊσμούς σε ορισμένα μικρά τμήματα, τη στιγμή που το μεγαλύτερο μέρος από την πόλη μένει χωρίς τη στοιχειώδη συστηματική διαρρύθμιση».*

Στο κεφάλαιό του *Η Πόλη* διαπιστώνουμε ότι ο συγγραφέας εν έτει 1944 αναφέρεται σε έλλειψη πρόνοιας και αδυναμίας του κράτους για την ικανοποίηση των αναγκών της λαϊκής κατοικίας, και το γενικότερο πρόβλημα της πολεοδομίας της Αθήνας, που συνεχίζεται μέχρι σήμερα.

Στη συνέχεια κάνει αναφορά στο **χωριό**, το οποίο πρέπει να συμπεριληφθεί στη μελέτη αυτή, καθώς τονίζει τη σημαντική ενίσχυση των αγροτών στην πρόοδο της Ελλάδας. *«Η κοινωνική εξέλιξη στην προστασία κάθε εργαζόμενου ανθρώπου πρέπει, αρχίζοντας από το συγχρονισμό της αγροτικής κατοικίας, να φτάσει ως το χωριό».* Σ' αυτό το σημείο, διαπιστώνουμε για άλλη μια φορά την ελπίδα του συγγραφέα για τους μελλοντικούς μελετητές αλλά και για το Κράτος, οι οποίοι θα

ενδιαφερθούν ιδιαίτερα για την αναστήλωση και γενικά τον εκσυγχρονισμό των ελληνικών χωριών, μετά τη λήξη του πολέμου.

Ο Ι.Β στη συνέχεια αναλύει τη **σχέση του εργάτη με την κατοικία**, αναφέροντας το γνωστό, σε μας Έλληνες θέμα, ότι ο Έλληνας νιώθει ασφάλεια και εξασφάλιση για το μέλλον των παιδιών του όταν κατέχει ένα σπίτι. Αυτό το χαρακτηρίζει σαν αδυναμία λέγοντας στη συνέχεια ότι, «Ο ψυχικός παράγοντας έχει μεγάλη σημασία σε κάθε δράση και δεν μπορεί να αγνοηθεί ο ρόλος που παίζει για την επιτυχία. Δε χρειάζονται άφθονα πλούτη, για να κάμουν τον εργάτη ευχαριστημένο. Όταν καταλάβει πραγματικό ενδιαφέρον για την ύπαρξή του και τακτοποιηθεί με την οικογένειά του σ'ένα, ανάλογο με τις βιωτικές ανάγκες του, υγιεινό κι ευχάριστο σπίτι, που θα ξέρει ότι είναι δικό του, η διάθεσή του θα γίνει καλύτερη και θα μεγαλώσουν η ζωτικότητα και η απόδοση στην εργασία του».

Είναι σημαντικό για τον Βασιλείου η προστασία του εργάτη και έμμεσα αυτοχαρακτηρίζεται ως παλιομοδίτης και ουτοπιστής, καθώς έχουν αλλάξει οι σύγχρονες αντιλήψεις για τα δικαιώματα της εργαζόμενης τάξης. Ο ίδιος πιστεύει ότι «η εργασία, σαν βασικό στοιχείο για κάθε πρόοδο, θα πάρει ασφαλώς μια προνομιούχο θέση στις μεταπολεμικές κοινωνίες. Οι εργάτες, απαραίτητοι συντελεστές για να υπάρξει παραγωγή και πλούτος, θα προστατευθούν συστηματικά, για να μπορούν ν' ανταποκριθούν στις υλικές ανάγκες τους και να συμμετέχουν στη διακαιότερη κατανομή των αγαθών». Είναι ειρωνικό όταν ο συγγραφέας χρησιμοποιεί μελλοντικό χρόνο στις προτάσεις του, εκφράζοντας μια σιγουριά ότι η εργατική τάξη

θα τεθεί ιδιαίτερης προσοχής από το κράτος και θα προστατευθεί στα πλαίσια ενός δικαιοκρατικού συστήματος, εφόσον η μόνη αιτία που αυτό δε γίνεται εκείνη την εποχή είναι ο πόλεμος.

« Ένα καλό σπίτι δίνει πάντα ευχαρίστηση στη ζωή και είναι η σπουδαιότερη βάση για ν' ανέβει το βιωτικό επίπεδο στις λαϊκές τάξεις. Η υγιεινή και άνετη κατοικία δε μπορεί, παρά να περιληφθεί οπωσδήποτε στα ελάχιστα όρια συντηρήσεως, που θα πρέπει να εξασφαλιστούν απόλυτα σε κάθε άνθρωπο, για να περιοριστεί η μεγάλη απόσταση ανάμεσα στις τάξεις και να επικρατήσει μια σχετική κοινωνική ισότητα».

Ο Ι.Β. στο επόμενο κεφάλαιο ερευνά εκτενώς την **διαδικασία ανοικοδόμησης** σε χώρες της Ευρώπης (Γαλλία, Γερμανία, Βιέννη, Ιταλία, Μ. Βρετανία, Ρωσία) την μεταπολεμική περίοδο, μέσω της δημιουργίας οργανισμών, δανείων, χρηματοδοτήσεων και νομοθεσιών. Κατόπιν, αναλύει την ιστορικο-κοινωνική πορεία της Ελλάδας εκείνη την εποχή, όπου η διαδικασία ανοικοδόμησης ήταν αρκετά περιορισμένη λόγω των συνεχόμενων πολέμων και επιστρατεύσεων από το 1912 έως το 1922. Το πρόβλημα κακών συνθηκών κατοικίας έγινε ακόμα εντονότερο από την αύξηση πληθυσμού από τους πρόσφυγες. Έτσι, η προσοχή του κράτους στράφηκε στην αποκατάσταση των προσφύγων και όχι στη βελτίωση της λαϊκής κατοικίας, με την έκδοση διαταγμάτων (1923). Αργότερα, το 1929 δημοσιεύτηκαν νόμοι περί βελτίωσης της λαϊκής κατοικίας, αλλά δεν έγιναν ανάλογες ενέργειες. Η Θεσσαλονίκη, οι περιφέρειες της Χαλκιδικής και η Κόρινθος ήταν από τις πρώτες πόλεις

που ανοικοδομήθηκαν λόγω καταστροφών από πυρκαγιές και σεισμούς.

ΕΙΚ. 161

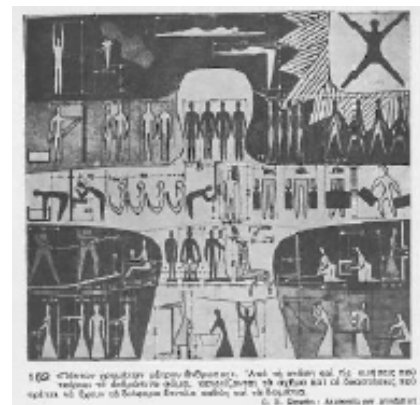
Μετά την ανάλυση των γεγονότων που έλαβαν χώρα στην Ελλάδα τότε και την παρουσίαση μέσω φωτογραφιών και κειμένων για τις κατά τόπους προσφυγικές συνοικίες που δημιουργήθηκαν, ο Ι.Β. συνεχίζει με το κεφάλαιο **Η αρχιτεκτονική της λαϊκής κατοικίας**. Ο ίδιος μας παρουσιάζει, πλέον, το όραμά του για την εξέλιξη της ελληνικής λαϊκής κατοικίας, αρχίζοντας με το θεωρητικό υπόβαθρο με το οποίο πρέπει να δουλέψει ο Αρχιτέκτονας. Ο Ι.Β. μέσα από τον ορθολογιστικό τρόπο σκέψης του, κατανοεί την πλατιά διάσταση που θα φέρει η

αρχιτεκτονική αν ασχοληθεί με τη λαϊκή κατοικία. «Με τη λαϊκή κατοικία η αρχιτεκτονική παίρνει μια πλατύτερη και κοινωνικότερη αποστολή, γιατί η επίδρασή της επεκτείνεται και πέρα από τα πολυτελή κτήρια στις ανάγκες ενός πολύ πιο μεγάλου κύκλου ανθρώπων».

Όμως, τονίζει την προσοχή που πρέπει να λάβει ο αρχιτέκτονας, αποφεύγοντας τα πρόχειρα σχέδια, συλλογιζόμενος τις υλικές ανάγκες που όλες οι κοινωνικές τάξεις κατέχουν εξίσου. Στη μελέτη αυτή, ο αρχιτέκτονας πρέπει να συμπεριλάβει πολλούς παράγοντες, χωρίς να επαναλαμβάνει το ίδιο μοτίβο. « Γι' αυτό και κάθε φορά παρουσιάζεται νέο κάθε θέμα για τον αρχιτέκτονα και ο προορισμός του είναι πάντοτε να δημιουργεί κι όχι ν' αντιγράφει μηχανικά όμοιες περιπτώσεις ή να εφαρμόζει συμβατικούς τύπους».

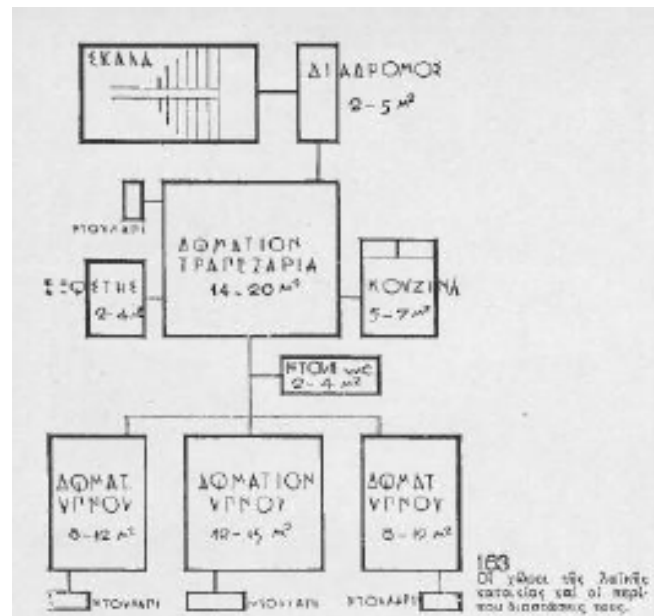
Ο Ι. Β. προτρέπει τους αρχιτέκτονες να εμπνευστούν από τις ξένες χώρες, αλλά κυρίως να λάβουν υπόψιν την ελληνική ζωή, δηλαδή το φως, το κλίμα, τις συνθήκες. Ο συγγραφέας αντιλαμβάνεται την ψυχολογική – πνευματική διάσταση της κατοικίας, η οποία εκτός από στέγαση πρέπει να προσφέρει ψυχική υγεία, ευχαρίστηση και χαρά στους ανθρώπους που την κατοικούν. «Η κοινωνική ανάγκη της λαϊκής κατοικίας πρέπει να θεωρηθεί σαν ευκαιρία να δημιουργηθούν έργα με αρχιτεκτονική πνοή, που θα εμπνέονται από τις σύγχρονες κοινωνικές αντιλήψεις και θα εκφράζουν όλη την εξέλιξη και τις κατακτήσεις της εποχής μας. Έργα που θα δείχνουν αληθινό πολιτισμό και θ' αποτελούν στοιχεία εξωραϊσμού, πραγματικά στολίδια για τις πόλεις».

Στη συνέχεια ο Ι.Β αναφέρεται στην **κατοικία «μίνιμουμ»**, που απασχόλησε πολλούς αρχιτέκτονες στον κόσμο εκείνη την εποχή, η οποία θα μπορούσε να τεθεί σαν πρότυπο για την διαδικασία της ανοικοδόμησης. Πρόκειται για μια κατοικία η οποία προκύπτει από την ανάγκη για την όσο δυνατόν μικρότερη δαπάνη σε συνδυασμό με την όσο δυνατόν περισσότερη άνεση για τους ενοίκους. Για τη μελέτη οι αρχιτέκτονες αναλογίστηκαν τον άνθρωπο και τις κινήσεις του μέσα στο χώρο, ώστε να βρουν τις απαραίτητες ελάχιστες διαστάσεις του χώρου και των αντικειμένων.

εικ. 162

Κατόπιν, κρίνει απαραίτητο η μελέτη να γίνει σε κλίμακα συγκροτημάτων και όχι ξεχωριστά σε κάθε σπίτι. Μέσα από τη γραφή του διαφαίνεται το ενδιαφέρον του για τον άνθρωπο, είτε είναι ο εργάτης – σύζυγος, η γυναίκα, τα παιδιά. Εφόσον αντιλαμβάνεται τις περιορισμένες συνθήκες, όσον αφορά στις διαστάσεις και ανέσεις των χώρων, κρίνει αναγκαία την δημιουργία κοινόχρηστων χώρων και γενικότερα μια μελέτη για συνδυασμό κατοικιών και ανοιχτών χώρων. Την σκέψη του την αποτυπώνει με ένα σχεδιάγραμμα. (βλ. εικ. 168)

εικ. 163 Διάγραμμα Βασιλείου

Συνεχίζει τη μελέτη αναλύοντας τις προτάσεις του για τις **κατόψεις** των λαϊκών κατοικιών. Οι χώροι γίνονται ενιαίοι με διαχωριστικά πάνελ ή μηχανεύεται έξυπνους τρόπους για να μετασχηματίζεται η χρήση κάθε χώρου (π.χ. κρεβάτια που εντοιχίζονται για να μετατραπεί η κρεβατοκάμαρα σε τραπεζαρία). Ο συγγραφέας καθοδηγεί τον αναγνώστη στους χώρους με λεπτομέρεια αναφερόμενος τόσο στις λειτουργικές ανάγκες, όπως το πλύσιμο των ρούχων, μέχρι τις διαστάσεις σε μικροέπιπλα. Είναι εμφανές το ενδιαφέρον που δείχνει για να κάνει πιο άνετη τη ζωή των ενοίκων, ακόμα και να τους προσφέρει μια αίσθηση πολυτέλειας, παρά τις μικρές διαστάσεις. Παράλληλα, κάνει αναφορά και σύγκριση με αντίστοιχα παραδείγματα στο εξωτερικό. Κύρια πηγή έμπνευσης αποτελεί ο Le Corbusier, αφού συχνά παρεμβάλλει σκίτσα του.

« Δε θα πρέπει ίσως ν' αποκλειστεί εντελώς και η ελπίδα να σκεφτεί έπειτα από τον πόλεμο αυτό η ανθρωπότητα πως θα μπορούσαν τα κεφάλαια και το έργο που ξοδεύονται για την αλληλοεξόντωση και τις καταστροφές να χρησιμοποιηθούν για κάτι καλύτερο».

Στη συνέχεια, ο Ι. Β αναλύει τους διάφορους **τύπους κατοικιών** με τα υπέρ και τα κατά που ο ίδιος θεωρεί, είτε πρόκειται για χαμηλά είτε ψηλά κτήρια. Είναι σημαντικό σ' αυτό το σημείο να αναφέρουμε την έκπληξη που προκαλεί ο Ι.Β στον αναγώστη, καθώς ο ίδιος παράλληλα με τον ξεκάθαρο, ορθολογιστικό και λιτό λόγο του, φαίνεται πόσο σε βάθος έχει συλλογιστεί τη μελέτη, πάντα με άξονα τον άνθρωπο σαν κοινωνικό ον. Σ' ένα σημείο αναφέρεται για ειδικές κατηγορίες κατοικιών, εφόσον αντιλαμβάνεται την ύπαρξη είτε ανεπιθύμητων, είτε εργένηδων, γερόντων, πολυμελών οικογενειών, οι οποίοι κάπως πρέπει να ενταχθούν στο κοινωνικό σύνολο. Παράλληλα, αναφέρει παραδείγματα αντιμετώπισης σε Ολλανδία και Βιέννη.

Παρόλο που η μελέτη του Βασιλείου κινείται γύρω από την αστική **κατοικία**, ο ίδιος κρίνει απαραίτητο να συμπεριληφθεί και η **αγροτική**, χωρίς όμως να μεταφερθούν οι τύποι των σπιτιών στις πόλεις. Προτείνει την εξέλιξη των αγροτικών κατοικιών, όπως μεγαλύτερες διαστάσεις στα παράθυρα ή διαχωρισμός σταύλου και σπιτιού, πάντα για την άνεση των αγροτών.

Όσον αφορά στην αστική κατοικία, ο Ι.Β συγκρίνει τις **μονοκατοικίες** με τις **πολυκατοικίες**, χωρίς την προτίμηση του ενός απ' το άλλο, αλλά

κρίνοντας σκόπιμο να εξεταστούν και οι δύο περιπτώσεις και να εφαρμοστούν βάσει ποσοστού. Εντούτοις, κρίνει ότι στις μεγάλες πόλεις είναι πιο οικονομικό να κτιστούν πολυκατοικίες με πολλά πατώματα. Κάποιες χαρές της εξοχής μπορούν να μεταφερθούν στις πόλεις με τη δημιουργία υπαίθρου, πρασίνου, εξωστών, πλατειών, πάρκων, δεντροστοιχίων. «Η κηπούπολη με την έννοια ότι κάθε σπίτι θα έχει τον κήπο του και θα γίνεται σε απόσταση από τα άλλα, πρέπει να θεωρηθεί μία αντικοινωνική σε χρήμα και χρόνο λύση για το πρόβλημα της κατοικίας. Κάθε άνθρωπος ή θα είναι αγρότης και θα ασχολείται με αγροτικές εργασίες μένοντας μακριά από την πόλη ή θα είναι αστός».

Συνεχίζει την αρχιτεκτονική μελέτη με τον προσανατολισμό των σπιτιών, τονίζοντας τη σημασία του **φυσικού φωτός** και τη σωστή διαχείριση – διάταξη των χώρων ανάλογα με τη χρήση. Παρεμβάλλει διαγράμματα με την πορεία του φωτός σε Ελλάδα και εξωτερικό. Κατόπιν, εκφράζει την άποψη του, όπως συχνά λέει στα κείμενά του, για τη **μορφή** των σπιτιών.

«Η εξωτερική μορφή της λαϊκής κατοικίας πρέπει να εκφράζει με την απλότητά της όλη την ιδεολογία του προορισμού της και να έχει όλη τη φρεσκάδα που δίνουν στον ορίζοντα το φως και ο γαλανός ουρανός της Ελλάδος. Οι προσόψεις θα δίνουν την εντύπωση της καθαρότητας και της αλήθειας, με γραμμές και φωτοσκιάσεις αρμονικές, χωρίς μεγάλες ανησυχίες και εξεζητημένα τσακίσματα, με μελετημένη και ανεπιτήδευτη αναλογία των κενών στα πλήρη. Μπορεί να θεωρηθεί εντελώς περιττή κάθε απόπειρα για ψεύτικη διακόσμηση και να λείπει κάθε δημιουργία στοιχείων που δεν είναι

απαραίτητα στην κατασκευή και δεν εξυπηρετούν τεχνικές ή πραγματικές ανάγκες. Το εξωτερικό των σπιτιών, όπως κατά κανόνα σε κάθε αρχιτεκτονικό έργο, θα βγει από το περιεχόμενό τους και όχι η εσωτερική διάταξη από μια προκαθορισμένη εντυπωσιακή μορφή.

Η ομοιογένεια και η ενότητα στην κατασκευή και την εμφάνιση θα βρεθεί τρόπος να μη φτάνουν σε κουραστική μονοτονία ή σε εντύπωση στρατώνα. Στις σύγχρονες κοινωνίες υπάρχει τάση προς τη συλλογική ζωή, που περιορίζει κάπως την ατομικότητα και κάνει τον άνθρωπο να γίνεται ένας αριθμός μέσα στο σύνολο. Για κάθε άνθρωπο όμως, χωρίς να χάνονται οι ευκολίες και τα πλεονεκτήματα που προσφέρει η συλλογική κατοικία, θα πρέπει να γίνεται το σπίτι του ένας ολόκληρος δικός του κόσμος. Όλες μαζί οι κατοικίες θα παρουσιάζουν βέβαια ένα μελετημένο και αρμονικό σύνολο, αλλά κάθε μία χωριστά θα διατηρεί την ανεξαρτησία της και θα μπορεί στο εσωτερικό της τουλάχιστο να παίρνει κάτι από την προσωπικότητα και το χαρακτήρα αυτών που την κατοικούν.

Το καλύτερο και πιο ταιριασμένο στόλισμα για τη λαϊκή κατοικία είναι το πράσινο και τα λουλούδια. Ένα παρτέρι στην είσοδο, λίγες ροδοδάφνες, μερικές γλάστρες στα μπαλκόνια φτάνουν για να δώσουν τον πιο ευχάριστο και χαρούμενο τόνο».

Στο επόμενο κεφάλαιο **Πολεοδομικές απόψεις** ο Ι.Β επεκτείνει τη μελέτη του από την κατοικία στο συνοικισμό, με παράγοντες τον καλό αερισμό, προσανατολισμό, θέα, θέση κάθε κτηρίου, πλατείες, δρόμοι, πράσινο «...για να πάρει μια χαρούμενη αλλά και νοικοκυρεμένη όψη ο

συνοικισμός και να δίνει μια εντύπωση τάξης και ζωντάνιας». Τελειώνει τη σκέψη του τονίζοντας την ανάγκη για εύκολη συγκοινωνία, καθώς πιστεύει ότι είναι ιδανικό ο εργαζόμενος να μένει μακριά από το εργοστάσιο για ψυχολογικούς λόγους.

Εν συνεχεία, οδηγούμαστε στο κεφάλαιο **Η κατασκευή της λαϊκής κατοικίας**, όπου ο Ι.Β από την αρχιτεκτονική θεώρηση των πραγμάτων περνάει στην πρακτική εφαρμογή, θέτει δηλαδή τους τρόπους με τους οποίους θα υλοποιηθούν όσα μας έχει πει μέχρι τώρα. Βασικό στοιχείο για τον Βασιλείου αποτελεί μια συστηματική, μακροπρόθεσμη μελέτη, η οποία δεν θα επιτρέπει σε κανέναν να χτίζει ό,τι θέλει μέσω χρηματοδοτήσεων. Κατά τον Βασιλείου, η εύρεση οικοπέδων για χτίσιμο λαϊκών κατοικιών θα μπορούσε να εξασφαλιστεί με μια γενική αναθεώρηση της νομοθεσίας περί κρατικής οικοπεδικής ιδιοκτησίας. Είναι γνωστό ότι ο πιο σημαντικός παράγοντας για την πραγμάτωση οποιασδήποτε μελέτης είναι ο οικονομικός. Ο Ι.Β προτείνει μια σειρά από μέτρα, που μπορεί να πάρει το κράτος, ώστε «να προκύψει η πιο ικανοποιητική απόδοση με το λιγότερο δυνατό κόστος». Τέλος, προτείνει τη σύσταση ενός νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου, έναν Αυτόνομο Οργανισμό Λαϊκής Κατοικίας, ώστε να κατευθύνει πιο αποτελεσματικά όλα τα ζητήματα σχετικά με την πραγματοποίηση της προκείμενης μελέτης. Ο Ι.Β θεωρεί σημαντικό την επιθεώρηση της κατοικίας, για την προστασία ολόκληρης της εργατικής οικογένειας και αναλύει μια σειρά από αρμοδιότητες, όπου για ακόμα μια φορά φαίνεται το ενδιαφέρον του για την όσο καλύτερη διαβίωση της λαϊκής τάξης.

«Δεν είναι βέβαια δυνατό να προβλεφτεί από τώρα ποιες ακριβώς αντιλήψεις θα επικρατήσουν έπειτα από τον πόλεμο στην Ελλάδα, ούτε πως θα εξελιχθεί η οικονομική κατάσταση του τόπου. Μπορεί όμως να θεωρηθεί βέβαιο ότι οπωσδήποτε θ' αναγνωριστεί σε κάθε εργαζόμενο άνθρωπο το δικαίωμα να ζει σε υγιεινό σπίτι και ότι είναι καθήκον και ηθική υποχρέωση για το Κράτος και την κοινωνία να ικανοποιηθεί η δίκαια αυτή απαίτηση... Η λαϊκή κατοικία από οικονομική άποψη δε μπορεί να χαρακτηριστεί ούτε φιλανθρωπικό έργο ούτε κερδοσκοπική επιχείριση για να τοποθετηθούν κεφάλαια».

Στο τελευταίο του κεφάλαιο, ο Ι.Β παραθέτει μια σειρά από τρόπους ώστε να υλοποιηθεί αυτή η μελέτη. Κατά κάποιον τρόπο, προσπαθεί να πείσει και τον πιο δύσπιστο, με τον έξυπνο, ορθολογιστικό και ανθρωπιστικό πνεύμα που τον χαρακτηρίζει, μιλώντας για την εξυπηρέτηση της εθνικής οικονομίας. Οι προτάσεις του είναι συγκεκριμένες και βαθιά μελετημένες και αφορούν τρόπους ενοικίασης ή ιδιοκτησίας, εύρεση κεφαλαίων, κόστος της λαϊκής κατοικίας, εντοπισμός των αναγκών, τρόπος εξόφλησης οικοδομικών χρεών. Όλα αυτά τα ενισχύει με την παράθεση πινάκων και στατιστικών στοιχείων. Στο λόγο του διακρίνουμε τη συνείδησή του ότι ένα τέτοιο έργο είναι δύσκολο και πολύπλοκο, αλλά η επιθυμία του για την πραγμάτωσή του είναι τόσο μεγάλη που η έρευνα και η μελέτη που έχει καταβάλλει σε συνδυασμό με την αγάπη του για τον άνθρωπο, οδηγεί σε αυτό το βιβλίο που το χαρακτηρίζει η ανθρωπιστική σκέψη από τη μία αλλά και η επιστημονική έρευνα από την άλλη.

«Στο μέλλον με την εξέλιξη που παίρνουν οι αντιλήψεις για τις υποχρεώσεις που έχει το Κράτος προς τους πολίτες, πρέπει οπωσδήποτε να περιλάβει στην κοινωνική πολιτική του και τη λαϊκή κατοικία, γιατί και αυτή αποτελεί μία από τις πιο ζωτικές και απαραίτητες ανάγκες και έναν από τους στοιχειώδεις για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και την κοινωνική δικαιοσύνη και σταθερότητα».

Στα συμπεράσματά του συνοψίζει τη μελέτη του στα εξής σημεία:

- Κατασκευή 100.000 λαϊκών κατοικιών σε 5 χρόνια
- Χρηματοδότηση μέσω δανείων σε εξωτερικό και εσωτερικό ή με μελετημένες φορολογίες
- Ανάγκη σύστασης ενός αυτόνομου οργανισμού λαϊκής κατοικίας
- Ανάγκη ολοκληρωτικής μελέτης και όχι πρόχειρες προσπάθειες
- Μελέτη οικονομικών τρόπων κατασκευής σε συνδυασμό με τη σύγχρονη σκέψη
- Συμμετοχή του Κράτους («το σύνολο της κοινωνίας») για την πληρωμή των δαπανών («γενικό συμφέρον»)
- Ανοικοδόμηση σε ύψος στην πρωτεύουσα για να μην υπάρξουν επιζήμιες επεκτάσεις στο σχέδιο πόλεως

4.2 Απήχηση του βιβλίου εκείνη την εποχή

«Με ιδιαίτερη ευχαρίστηση και ενδιαφέρον εδιάβασα το βιβλίο του συναδέλφου μου Γιάννη Βασιλείου για τη Λαϊκή Κατοικία. Στη μελέτη του αυτή ο Βασιλείου περιγράφει με απλότητα και σοβαρότητα το θέμα του, αναπτύσσοντας συγχρόνως με σεμνότητα τις προσωπικές του ιδέες και παρατηρήσεις γύρω σ' αυτό. Εκδόσεις με τεχνικά και ιδιαίτερα με αρχιτεκτονικά θέματα, σπανίζουν στον τόπο μας και είναι ίσως δικαιολογημένο αυτό μέχρι σήμερα, γιατί προκειμένου για εφηρμοσμένες τέχνες τα βιβλία έπονται των έργων. Και είναι γνωστό ότι μόνο τα τελευταία 25 χρόνια αναπτύχθηκε μία μεγάλη σχετικά αρχιτεκτονική κίνηση στον τόπο μας, εκτός από τα πρώτα μεμονωμένα έργα επί της βασιλείας του Όθωνα που ανήκουν πια στην ιστορία. Γι' αυτό και η έλλειψη αυτή εκδόσεων μέχρι σήμερα δεν μας τρομάζει, ίσως να είναι καλό σημάδι ότι δεν υπάρχει πολύ φιλολογία γύρω από μία τέχνη που τη δικαίωσή της βρίσκει περισσότερο στην πράξη. Άλλωστε η τόσο πλούσια ξένη βιβλιογραφία συμπληρώνει έως ένα βαθμό το κενό αυτό, ας ελπίσουμε δε ότι με τον καιρό και με την εργασία μας θα δημιουργήσουμε και μεις μία δική μας παράδοση και ότι τα βιβλία μας και τα έργα μας δεν θα είναι απομιμήσεις τις περισσότερες φορές μετάφραση ή μίμηση ξένων έργων. Ο μεγάλος όμως οικοδομικός οργανισμός των τελευταίων χρόνων και η κατασκευή πολλών και μεγάλων τεχνικών έργων, που επείγουσες

και ζωτικές ανάγκες επέβαλλαν την εκτέλεσή τους μέσα σε μικρό μάλιστα σχετικώς διάστημα, και ακόμη μεγαλύτερες ανάγκες του παρόντος και του μέλλοντος, επιβάλλουν σήμερα την έρευνα και τη μελέτη των προβλημάτων που τεράστια και επιτακτικά παρουσιάζονται. Η γνώση και η πείρα απ' ότι έγινε, η διαπίστωση των ελλείψεων και των σφαλμάτων μας μαζί με μίαν ενημέρωση σε ό,τι έγινε αντίστοιχα σε άλλες χώρες, είναι μία εργασία απαραίτητη για τη μελέτη των προβλημάτων της αύριον. Αυτό είναι το πνεύμα και ο σκοπός της ευσυνειδητής και ενδιαφέρουσας μελέτης του συναδέλφου Γιάννη Βασιλείου για τη Λαϊκή Κατοικία [...]. Ο συγγραφέας, κάνοντας μία σύντομη αναδρομή στο παρελθόν [...] φτάνει μέχρι την εποχή του 'Α Παγκοσμίου Πολέμου και προχωρεί αναπτύσσοντας διεξοδικότερα και με πολλά παραδείγματα από τις διάφορες χώρες που με σοβαρότητα και με ενδιαφέρον αντιμετώπισαν το ζήτημα της κατοικίας την περίοδο 1919-1939. Σε κεφάλαιο ξεχωριστό για την Ελλάδα, με αρκετούς πίνακας και κανόνες, μας κατατοπίζει στο έργο της Επιτροπής Αποκαταστάσεως Προσφύγων και του Υπουργείου Κρατικής Πρόνοιας [...]. Τελειώνοντας το άρθρο αυτό που το ενδιαφέρον βιβλίο του συναδέλφου Γ. Βασιλείου στάθηκε αφορμή να γραφή, θέλουμε να τονίσουμε τη μεγάλη σημασία που έχουν οι μελέτες εκείνες,

οι οποίες, πέρα από τη γενική θεωρητική θέση των προβλημάτων που ασχολούνται, τοποθετούν και αντιμετωπίζουν το θέμα τους μέσα απ' την πείρα και τη ζωή και ιδιαίτερα μέσα στα πλαίσια και τα δεδομένα της ελληνικής πραγματικότητας, προσφέροντας έτσι μία θετική και ουσιαστική συμβολή στο έργο της αναδημιουργίας της χώρας».

Πάτροκλος Καραντινός
Σχόλιο δημοσιευμένο στο
περιοδικό Τεχνική, Μάιος,
1944⁵²

Ο Γιακουμακάτος στο βιβλίο του παραθέτει και σχολιάζει τις απόψεις της Σ. Καρούζου, του Μ. Καλλιγά και τέλος, του Άρη Κωνσταντινίδη. Η πρώτη σύμφωνα με τον συγγραφέα, «επισημαίνει την απουσία αισθητικής αξιολόγησης και προβληματισμού για τη μορφή της λαϊκής κατοικίας στην Ελλάδα, ενώ ζητάει την απεξάρτηση από τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Αναγνωρίζει, ωστόσο, την καλλιτεχνική εμφάνιση της έκδοσης, καθώς και την επιστημονική σοβαρότητα και το επίπεδο της κοινωνικής συνείδησης που διέπει τη σύνταξη του βιβλίου».

Ο δεύτερος, τον οποίο ο συγγραφέας χαρακτηρίζει αποπλιστικά αναρμόδιο για να κρίνει τη μελέτη του Βασιλείου, «επανέρχεται στο αισθητικό πρόβλημα και επικαλείται μια καθαρή ελληνική μορφή και ελληνικό χαρακτήρα για την ντόπια λαϊκή κατοικία,

52 Γιακουμακάτος Α., Στοιχεία για τη νεότερη ελληνική αρχιτεκτονική, Πάτροκλος Καραντινός, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 2003

ενώ δεν παραλείπει να υπογραμμίσει ότι είχαμε την ατυχή πείρα των νέων σχολείων που χτίστηκαν τα τελευταία χρόνια».

Ο τρίτος, Άρης Κωνσταντινίδης εμφανίζεται πιο διεισδυτικός και οξύς. Σύμφωνα με τον Γιακουμακάτο, ο Κωνσταντινίδης «επισημαίνει την αγοραστική επιτυχία του βιβλίου, η οποία οφείλεται στην παντελή έλλειψη σχετικών εκδόσεων στην Ελλάδα, όπου είναι ιδιαίτερα αισθητό το χαμηλό επίπεδο της επιστημονικής καλλιέργειας και γνώσης. Υποστηρίζει ότι η εργασία του Βασιλείου περιέχει ερασιτεχνικές γενικότητες και αναπτύσσεται γύρω από μια πολεοδομική και αρχιτεκτονική φιλολογία,, που αρκείται στην εύκολη και απρόσωπη βιβλιογραφική ειδησεογραφία, ενώ ταυτόχρονα παραβλέπει βασικές βιβλιογραφικές πηγές παρά την έκταση της βιβλιογραφίας στην οποία παραπέμπει. Η ένσταση του Κωνσταντινίδη διέπεται ουσιαστικά από μια υπερβολή ρεαλισμού, παραγνωρίζοντας την πρωτοφανή συμβολή του Βασιλείου στο επίπεδο της μεθοδολογίας και της επιστημονικής ενημέρωσης...Ο αθηναίος αρχιτέκτων εντοπίζει, ωστόσο, εύστοχα το καίριο πρόβλημα της φτηνής κατοικίας και επικαλείται την ενεργοποίηση της βιομηχανίας για την κατασκευαστικά τυποποιημένη ικανοποίηση των οικιστικών αναγκών, προσάπτοντας ταυτόχρονα στον Βασιλείου την απουσί⁵³της σχετικής προβληματικής από το βιβλίο του. Το σύνθημα της εποχής αυτής για τον Κωνσταντινίδη είναι σπίτια φτηνά - τεχνική αρτιότητα». ²

53 Γιακουμακάτος Α., Στοιχεία για τη νεότερη ελληνική αρχιτεκτονική, Πάτροκλος Καραντινός, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 2003

4.3 Αρχαικό υλικό από σχέδια κτηρίων

ΜΑΤΖΕΣΤΙΚ (πηγή: Εφορεία Νεοτέρων Μνημείων Πάτρας)

εικ. 53. Κάτοψη Β ορόφου (γυμναστήριο), σχέδιο πολ. μηχανικού Κιούρτη Ιωάννη

εικ. 51. Όψη επί της Αγίου Ανδρέου (σχέδια όψεων πολ. μηχανικού Χρήστου Β. Οικονόμου)

εικ. 52. Όψη επί της Αγίου Νικολάου

ΚΤΗΡΙΟ ΤΣΑΜΑΔΟΥ (πηγή: Αριστείδης Ασημακόπουλος, πολιτικός μηχανικός)

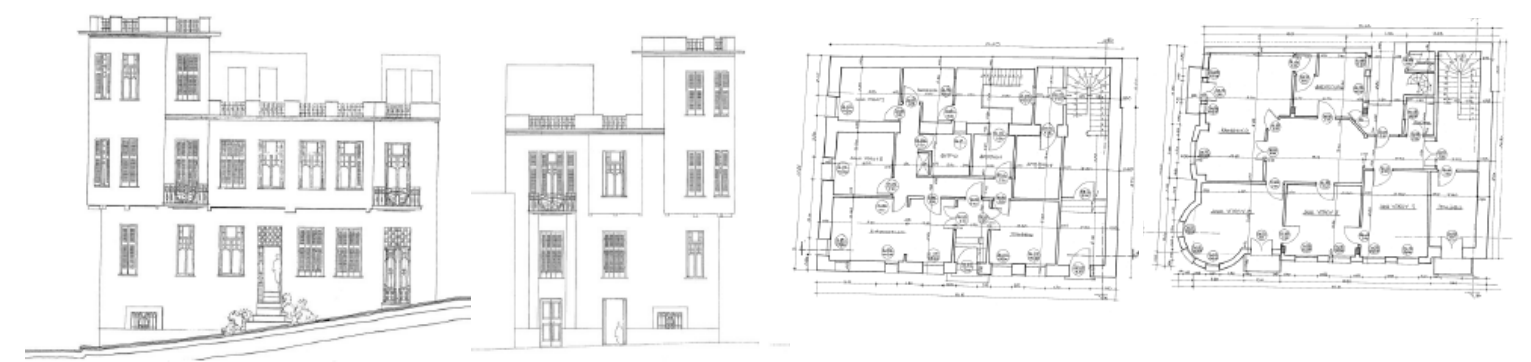

εικ. 63 Όψη επί Αθ. Διάκου (Σχέδια πολ. μηχανικού Αριστείδη Ασημακόπουλου)

εικ. 62 Όψη επί Γούναρη

εικ.61 Κατόψεις Ισογείου, Ορόφου και Στέγης

ΚΤΗΡΙΟ ΒΕΤΣΟΥ (πηγή: Εφορεία Νεοτέρων Μνημείων Πάτρας)

εικ. 67 Όψη επί της Παντανάσσης

εικ. 68 Όψη επί της Α. Υψηλάντου

εικ. 65 Κάτοψη Ισογείου

εικ. 66 Κάτοψη Ορόφου

(σχέδια κατόψεων και όψεων της αρχιτέκτονος μηχανικού Κατερίνας Τζαβάρα)

ΚΤΗΡΙΟ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ (πηγή: πτυχιακή εργασία του τμήματος Ανακαίνισης και Αποκατάστασης Κτιρίων)

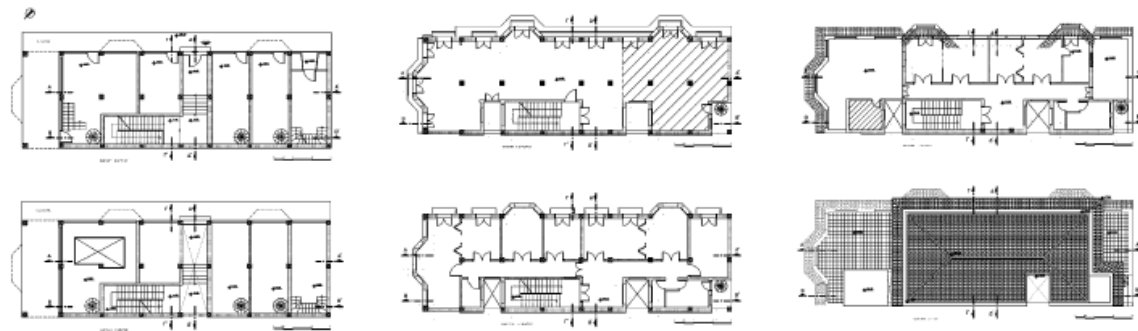
εικ. 79 Όψη επί της Μαιζώνας

εικ. 81 Όψη επί της Ερμού

εικ. 80 Πίσω Όψη

(σχέδια σπουδαστριών Μπότση Νικολέττα και Τσουχνίκα Ελένη)

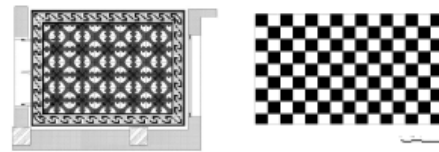
ΚΤΗΡΙΟ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ (πηγή: πτυχιακή εργασία του τμήματος Ανακαίνισης και Αποκατάστασης Κτιρίων)

εικ. 78 Κατόψεις: Ισόγειο, Πατάρια, Οροφοι, Στέγη

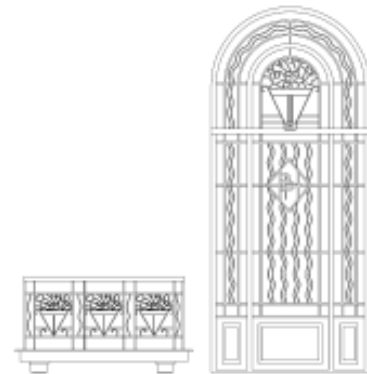

εικ. 87 Γύψινες ροζέτες

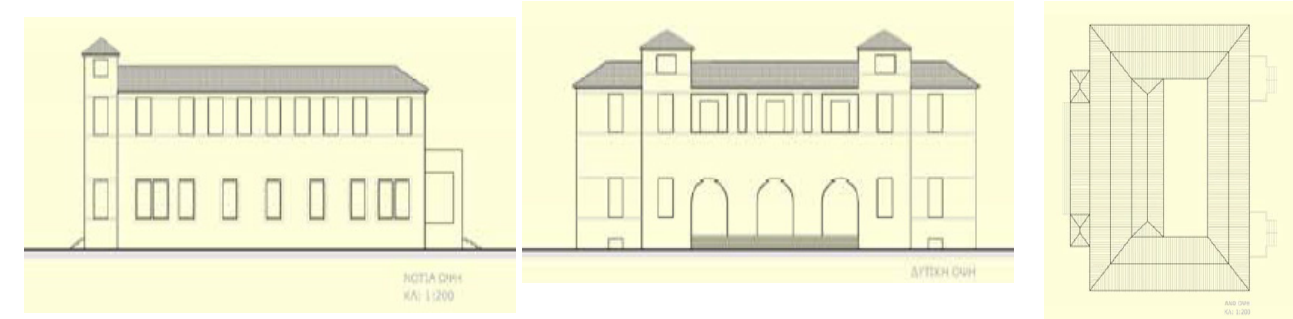
εικ. 88 Πατώματα

(σχέδια σπουδαστριών Μπότση Νικολέττα και Τσουχνίκα Ελένη)

εικ. 89 Εξώστης και Εξώθυρα με στοιχεία αρτ ντεκό

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ ΓΕΡΑΝΙΟ (πηγή: πτυχιακή εργασία)

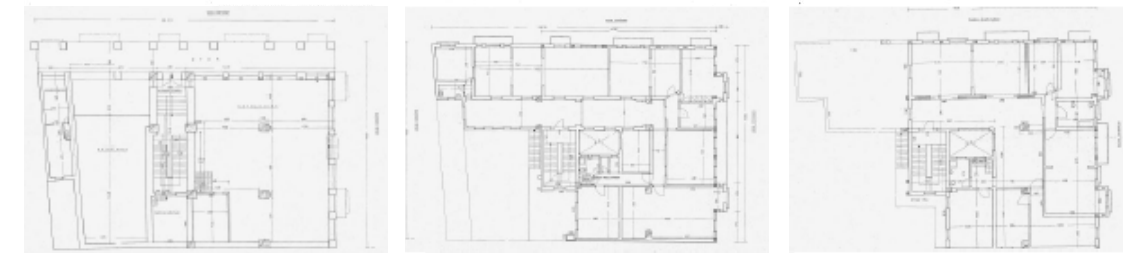
εικ. 92 Όψεις ξενοδοχείου και κάτοψη στέγης

(σχέδια από πτυχιακή εργασία)

ΚΤΗΡΙΟ ΠΡΑΠΟΠΟΥΛΟΥ (πηγή: Εφορεία Νεοτέρων Μνημείων Πάτρας) (σχέδια πολ. μηχανικού Ανδρέα Α. Σταυρουλόπουλου)

εικ. 107 Όψεις επί Κορίνθου και επί Γούναρη

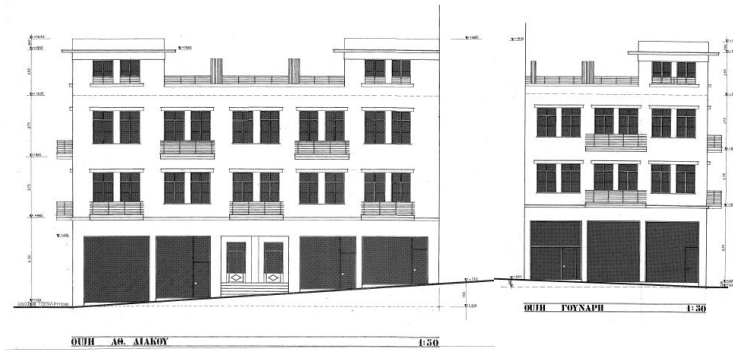

εικ. 104 Κάτοψη Ισογείου

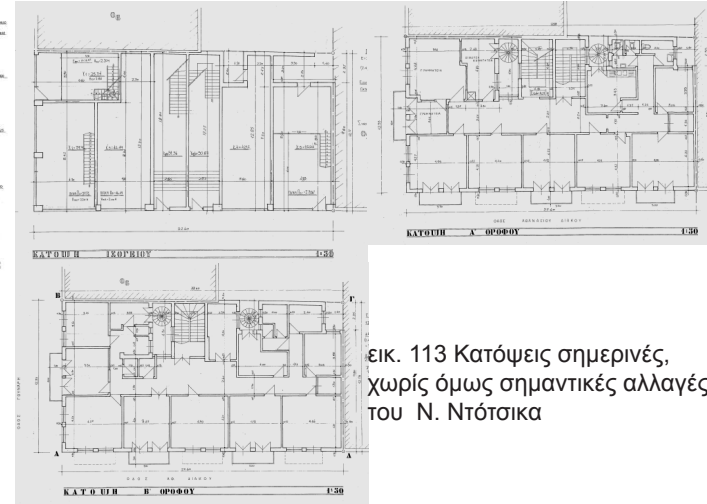
εικ. 105 Κάτοψη Α' Ορόφου

εικ. 106 Κάτοψη Β' Ορόφου

ΚΤΗΡΙΟ ΠΡΑΠΟΠΟΥΛΟΥ (πηγή: Νίκος Ντότσικας, πολιτικός μηχανικός)

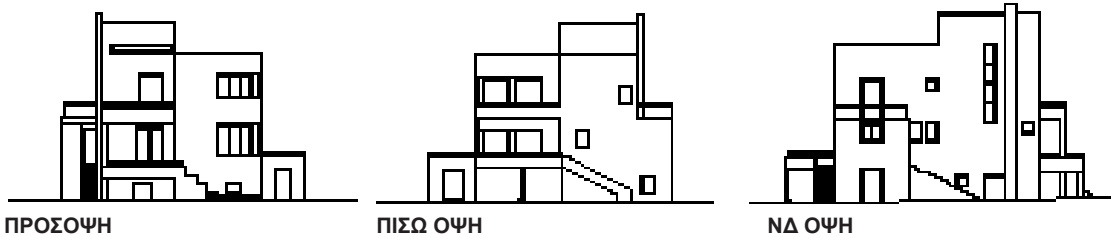

εικ. 114 Όψεις του πολ. μηχανικού Ν. Ντότσικα

εικ. 113 Κατόψεις σημερινές, χωρίς όμως σημαντικές αλλαγές του Ν. Ντότσικα

ΕΞΟΧΙΚΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑ (σκαριφήματα)

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Για την πραγματοποίηση αυτού του βιβλίου, που έγινε στα πλαίσια πτυχιακής εργασίας του τμήματος Πολιτικών Μηχανικών ΤΕ (πρώην Ανακαίνισης και Αποκατάστασης Κτηρίων), τα έτη 2013-15, ευχαριστούμε τους:

Ιδιοκτήτες κτηρίων: Γ. Πραπόπουλο
κ. Κρητικό
οικογένεια Κερμανίδη

πολιτικούς μηχανικούς: Ανδρέας Α. Σταυρουλόπουλος
Νίκος Ντότσικας
Αριστείδης Ασημακόπουλος
Ιωάννης Κιούρτης

καθώς επίσης, τις σπουδάστριες του τμήματος Μπότση Νικολέττα και Τσουχνίκα Ελένη για την έρευνά τους στο κτήριο Β. Η. Ηλιόπουλου το 2009, την Δημοτική Βιβλιοθήκη Πατρών, την Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων Πάτρας

τον προϊστάμενο της Εφορείας Νεωτέρων Μνημείων Ηρακλείου, Σήφη Φανουράκη

και τέλος, την καθηγήτριά μας Λαγογιάννη Δέσποινα για τις πολύτιμες συμβουλές της

Γενική Βιβλιογραφία

Αχαϊκά Χρονικά, 1982-90, Έτος ΙΕ', Τεύχος 44, Μάϊος 1989, Δημοτική Βιβλιοθήκη Πατρών

Αχαϊκά Χρονικά, Έτος ΙΣΤ', Τεύχος 26, Δεκέμβριος 1990, Δημοτική Βιβλιοθήκη Πατρών

Γιακουμακάτος Α., Ο ευρωπαϊκός ρασιοναλισμός και η Ελλάδα του μεσοπολέμου. Μιά συγκριτική θεώρηση της αυτόχθονης σύν-χρονης αρχιτεκτονικής παραγωγής, Αρχιτεκτονικά Θέματα, 16, 1982

Καίκα-Μαντανίκα Γ., Πάτρα 1970-1900: η καθημερινή ζωή της Πάτρας στην αυγή της Μπελ Επόκ, Αχαϊκές εκδόσεις, Πάτρα, 1998

Κωνσταντινίδης Άρης, Για την Αρχιτεκτονική, Δημοσιεύματα σε εφημερίδες, σε περιοδικά και σε βιβλία, 1940-1982, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης

Μαρασλής Αλέκος, Μπουλουτζάς Α., Πάτρα 1900, εκδ Λιβάνης, Αθήνα, 2003
Μιτζάλης Β. Νικόλαος, Η μεσοπολεμική βιομηχανική ανάπτυξη της Πάτρας και οι Μεταλλαγές στον αστικό ιστό της πόλης, εκδ. Περί Τεχνών, Πάτρα, 2007

Μουγγολιάς Ευθ. Ανδρέας, Το Β' Γυμνάσιον εν Πάτραις, Αχαΐα: Δύο αιώνων παρουσία στην νεοελληνική εκπαίδευση, Πάτρα, 1999

Παπαδάτου Γιαννοπούλου Χαρά, Εξέλιξη του σχεδίου πόλεως των Πατρών (1829-1989), Αχαϊκές εκδόσεις, Πάτρα, 1991

Τριανταφύλλου Κων., Αχαϊκά, 1-16, 1937-43, Δημοτική Βιβλιοθήκη Πατρών

Γενική Διαδικτυογραφία

http://morfologia.arch.duth.gr/3o_etos/3o_exam_VI/eklektikismos.pdf
Μορφολογία – Ρυθμολογία, Θεωρία των Αρχιτεκτονικών Μορφών & Ρυθμών

<http://courses.arch.ntua.gr/fsr/136806/H%20%20monterna%20arxitektonikhforeas%20ideologias-ANAKOINOSI.pdf>
Η Μοντέρνα αρχιτεκτονική σαν φορέας και συγχρόνως δημιουργός ιδεολογιών, Γιούλη Ράππη, Επίκουρη Καθηγήτρια Ε.Μ.Π

<http://www.greekarchitects.gr/gr/%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B9%CF%84%CE%B5%CE%BA%CF%84%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CF%82-%CE%BC%CE%B1%CF%F%CF%85-id3523>
Κριτική στην κριτική του μοντέρνου
Η δραστηριότητα ορισμένων συγχρόνων αρχιτεκτόνων, διαφορετικών μεταξύ τους, δείχνει κάποιους δρόμους που αξίζει να διαβούμε, του Κωνσταντίνου Γ. Πατέστου, 31 Οκτώβριος, 2010

<http://www.archisearch.gr/article/634/aris-kwnstantinidis---frank-owen-gehry---taksidi-stin-alitheia-se-enestwta-xrono---dimitris-theodwro.htm>
Άρης Κωνσταντινίδης / Frank Owen Gerhy / Ταξίδι στην αλήθεια σε ενεστώτα χρόνο / Δημήτρης Θεοδώρου / Άγγελος Καλογηράτος / Καθηγητές Π.Τουρνικιώτης - Α.Βοζάνη - Θ.Παγώνης - Ε.Μίχα, 16 Ιανουαρίου 2012

<http://www.kathimerini.gr/341249/article/politismos/arxeio-politismoy/ta-3exasmena-diaman-tia-toy-mesopolemy>
Τα ξεχασμένα διαμάντια του Μεσοπολέμου, του Δημήτρη Ρηγόπουλου, Αρχείο Πολιτισμού, 23.11.2008

<http://www.modmonathens.gr/>
Αθηναϊκές Κατοικίες του Μοντέρνου Κινήματος

epository.tudelft.nl/assets/uuid:e613a1d6-403b-476b.../0696-1421.pdf

http://portal.tee.gr/portal/page/portal/teetkm/GRAFEIO_TYPOY/TEXNOGRAFHMA_2009/TEX-NOGRAGHMA_387/387%2012_13.pdf

<http://courses.arch.ntua.gr/fsr/117723/05%20Modern%20architecture%20in%20Greece%20light%20a.pdf>
Η Μοντέρνα Αρχιτεκτονική στα χρόνια του Μεσοπολέμου

<http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=267374>
Αρχιτεκτονική, Η Αθήνα στα καλύτερά της, Θέρμου Μαρία, Το Βήμα, 10/05/2009

<http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=65967>
Γνώριμα αλλά άγνωστα κτίρια ανάμεσά μας, της Χαράς Τζαναβάρα, Ελευθεροτυπία, Τετάρτη 22 Ιουλίου 2009

<http://www.buildnet.gr/default.asp?pid=136&la=1&catid=113&artid=419&pg=2>
Από τις πόλεις-κατοικίας στις πολυ-κατοικίες, Οι πρώτες πολυκατοικίες του εικοστού αιώνα

Ειδική Βιβλιογραφία

Βασιλείου Ιωάννης, Αμάρτημα στον Άθω, Εστία, 1978

Βασιλείου Ιωάννης, Η Λαϊκή Κατοικία, Κοινωνικές Τεχνικές και Οικονομικές απόψεις- Η Λαϊκή κατοικία σε διάφορες ξένες χώρες και στην Ελλάδα, Αθήνα, 1944

Γατοπούλου Ευγενία, Πανισάς Κων. Γ., Βιγγοπούλου Ιόλη, Συλλογικός τόμος, Πάτρα, από την αρχαιότητα έως σήμερα, Υπό την αιγίδα της πολιτιστικής πρωτεύουσας της Ευρώπης “Πάτρα 2006”, Εκδόσεις Κότινος Α.Ε, Αθήνα 2005

Γιακουμακάτος Α., Στοιχεία για τη νεότερη ελληνική αρχιτεκτονική, Πάτροκλος Καραντινός, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 2003

Λάββας Γ.Π, 19^{ος}-20^{ος} αιώνας- Σύντομη Ιστορία της Αρχιτεκτονικής, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 1986, Ανατύπωση 1996

Παπαευθυμίου Αργ. Ξενοφών, Παναγιώτης Στ. Φωτίου , Η Πάτρα στις αρχές του 20ου αιώνα μέσα από γυάλινες φωτογραφικές πλάκες- ανέκδοτο υλικό. εκδ. Τυρογάτα, Πάτρα 2001

Φανουράκης Σήφης, Ο αρχιτέκτονας Ιωάννης Βασιλείου και η μεσοπολεμική Πάτρα, Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Νόμου Αχαΐας, Δημοτική Βιβλιοθήκη, 28 Ιουλίου-10 Αυγούστου 1992

Φεσσά - Εμμανουήλ Ελένη, Μαρμαράς Εμμανουήλ Β., 12 Έλληνες αρχιτέκτονες του μεσοπολέμου, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2005

Φεσσά - Εμμανουήλ Ελένη, Ελληνική Αρχιτεκτονική Εταιρεία Αρχιτέκτονες του 20ου αιώνα, εκδ. Ποταμός, Αθήνα 2009

Χολέβας Νίκος, Αρχιτεκτονική του Μεσοπολέμου στα Βαλκάνια ,Αθήνα, εκδ. Φιλιππούτης,1994

Πηγές Εικόνων

- 1** Ελένη Φεσσά-Εμμανουήλ, Ελληνική Αρχιτεκτονική Εταιρεία Αρχιτέκτονες του 20ου αιώνα, εκδ. Ποταμός, Αθήνα 2009
- 2** http://morfologia.arch.duth.gr/3o_etos/3o_exam_VI/eklektikismos.pdf
- 3** Το ίδιο
- 4** <http://paliapatra.gr/>
- 5** Το ίδιο
- 6** Το ίδιο
- 7** Το ίδιο
- 8** Το ίδιο
- 9** Το ίδιο
- 10** Το ίδιο
- 11** Γατοπούλου Ευγενία, Πανισάς Κων. Γ., Βιγγοπούλου Ιόλη, Συλλογικός τόμος, Πάτρα, από την αρχαιότητα έως σήμερα, Υπό την αιγίδα της πολιτιστικής πρωτεύουσας της Ευρώπης “Πάτρα 2006”, Εκδόσεις Κότινος Α.Ε, Αθήνα 2005
- 12** Το ίδιο
- 13** Το ίδιο
- 14** Προσωπικό αρχείο, λήψη 2013
- 15** Το ίδιο
- 16** Προσωπικό αρχείο, στοιχεία από Φανουράκης Σήφης, Ο αρχιτέκτονας Ιωάννης Βασιλείου και η μεσοπολεμική Πάτρα, Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Νόμου Αχαΐας, Δημοτική Βιβλιοθήκη, 28 Ιουλίου-10 Αυγούστου 1992
- 17** Το ίδιο
- 18** Το ίδιο
- 19** Το ίδιο
- 20** Το ίδιο

- 21** Το ίδιο
- 22** Το ίδιο
- 23** Προσωπικό αρχείο, λήψη 2013
- 24** Το ίδιο
- 25** Το ίδιο
- 26** Το ίδιο
- 27** Η αρχιτεκτονική στην Πάτρα του Μεσοπολέμου, Αστικές κατοικίες και παράλληλες χρήσεις, Εκπαιδευτικό υλικό παρουσίασης της αρχιτέκτονας Βασιλικής Φαρμάκη
- 28** Το ίδιο
- 29** Το ίδιο
- 30** Το ίδιο
- 31** Το ίδιο
- 32** Το ίδιο
- 33** Το ίδιο
- 34** Το ίδιο
- 34** Το ίδιο
- 35** Το ίδιο
- 36** Το ίδιο
- 37** Το ίδιο
- 38** Το ίδιο
- 39** Το ίδιο
- 40** Το ίδιο
- 41** Το ίδιο
- 42** Το ίδιο
- 43** Το ίδιο
- 44** Το ίδιο
- 45** Ελένη Φεσσά-Εμμανουήλ, Ελληνική Αρχιτεκτονική Εταιρεία Αρχιτέκτονες του 20ου αιώνα, εκδ. Ποταμός, Αθήνα 2009

46 <http://raliapatra.gr/>
47 Το ίδιο
48 Φανουράκης Σήφης, Ο αρχιτέκτονας Ιωάννης Βασιλείου και η μεσοπολεμική Πάτρα, Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Νόμου Αχαΐας, Δημοτική Βιβλιοθήκη, 28 Ιουλίου-10 Αυγούστου 1992
49 <http://raliapatra.gr/>
50 Προσωπικό αρχείο, λήψη 2013
51 Εφορεία Νεοτέρων Μνημείων Πάτρας
52 Το ίδιο
53 Το ίδιο
54 Το ίδιο
55 Προσωπικό αρχείο, λήψη 2013
56 Το ίδιο
57 Λεπτομέρειες προηγούμενων σχεδίων
58 Προσωπικό αρχείο, λήψη 2013
59 Το ίδιο
60 Εφορεία Νεοτέρων Μνημείων Πάτρας
61 Πηγή από πολ. μηχανικό Αριστείδη Ασημακόπουλο
62 Πηγή από πολ. μηχανικό Αριστείδη Ασημακόπουλο
63 Πηγή από πολ. μηχανικό Αριστείδη Ασημακόπουλο
64 Προσωπικό αρχείο, λήψη 2013
65 Εφορεία Νεοτέρων Μνημείων Πάτρας
66 Το ίδιο
67 Το ίδιο
68 Το ίδιο
69 Εφορεία Νεοτέρων Μνημείων Πάτρας
70 Το ίδιο
71 Λεπτομέρειες από σχέδια όψεων
72 Το ίδιο
73 Μιτζάλης Β. Νικόλαος, Η μεσοπολεμική Βιομηχανική ανάπτυξη της Πάτρας και οι Μεταλλαγές στον αστικό ιστό της πόλης, Εκδόσεις περί τεχνών, Πάτρα, 2007
74 Προσωπικό αρχείο, λήψη 2013
75 Το ίδιο
76 Το ίδιο
77 Το ίδιο
78 Πτυχιακή σπουδαστριών Μπότση Νικολέττα και Τσουχνίκα Ελένη για το κτήριο Ηλιόπουλου, 2009
79 Το ίδιο
80 Το ίδιο
81 Το ίδιο
82 Προσωπικό αρχείο, λήψη 2013
83 Το ίδιο
84 Το ίδιο
85 Το ίδιο
86 Το ίδιο
87 Πτυχιακή σπουδαστριών Μπότση Νικολέττα και Τσουχνίκα Ελένη, 2009
88 Το ίδιο
89 Το ίδιο
90 Προσωπικό αρχείο, λήψη 2013
91 Εφορεία Νεοτέρων Μνημείων Πάτρας
92 Πτυχιακή εργασία
93 Εφορεία Νεοτέρων Μνημείων Πάτρας
94 nemertes.lis.upatras.gr/.../ΕΡΓΑΣΙΑ%20Ραππα%20Διο...
95 Μιτζάλης Β. Νικόλαος, Η μεσοπολεμική

Βιομηχανική ανάπτυξη της Πάτρας και οι Μεταλλαγές στον αστικό ιστό της πόλης, Εκδόσεις περί τεχνών, Πάτρα, 2007
96 Προσωπικό αρχείο, λήψη 2013
97 Το ίδιο
98 Το ίδιο
99 Το ίδιο
100 Το ίδιο
101 Το ίδιο
102 Το ίδιο
103 Μιτζάλης Β. Νικόλαος, Η μεσοπολεμική Βιομηχανική ανάπτυξη της Πάτρας και οι Μεταλλαγές στον αστικό ιστό της πόλης, Εκδόσεις περί τεχνών, Πάτρα, 2007
104 Προσωπικό αρχείο, λήψη 2013
105 Εφορεία Νεοτέρων Μνημείων Πάτρας
106 Το ίδιο
107 Το ίδιο
108 Το ίδιο
109 Το ίδιο
110 Το ίδιο
111 Το ίδιο
112 Προσωπικό αρχείο, λήψη 2013
113 Το ίδιο
114 Πηγή από πολ. μηχανικό Ν. Ντότσικα
115 Το ίδιο
116 Προσωπικό αρχείο, λήψη 2013
117 Το ίδιο
118 Το ίδιο
119 <http://www.modmovathens.gr/>
120 Σκαριφήματα, 2014
121 repository.tudelft.nl/assets/uuid:e613a1d6-

403b-476b.../0696-1421.pdf
122 Προσωπικό αρχείο, λήψη 2013
123 Το ίδιο
124 repository.tudelft.nl/assets/uuid:e613a1d6-403b-476b.../0696-1421.pdf
125 Προσωπικό αρχείο, λήψη 2013
126 Το ίδιο
127 Το ίδιο
128 Το ίδιο
129 Το ίδιο
130 https://www.google.gr/search?q=rufert+house+model&es_sm=122&biw=1366&bih=624&source=inms&tbn=isch&sa=X&ei=wn7GVJ3ACIX9ygOg-YKQB-g&ved=0CAYQ_AUoAQ#imgdii=&imgsrc=sWk-qldmToM3jFM%253A%3Bmr7AXxDpccgw5B-M%3Bhttp%253A%252F%252FAtlasofinteriors.polimi-cooperation.org%252Fwp-content%252Fuploads%252F2014%252F03%252Ffloos_rufert_101.jpg%3Bhttp%253A%252F%252Fpixgood.com%252Frufer-house-interior.html%3B1291%3B857
131 <http://www.modmovathens.gr/>
132 Σκαριφήματα, 2014
133 http://www.greatbuildings.com/buildings/Steiner_House.html
134 Το ίδιο
135 <http://archiveofaffinities.tumblr.com/post/4547113268/adolf-loos-rufert-house-elevations-vienna>
136 http://en.wikiarquitectura.com/index.php/Villa_Moller

137 [http://en.wikipedia.org/wiki/Vil
la_M%C3%BCller](http://en.wikipedia.org/wiki/Vil_la_M%C3%BCller)
138 Προσωπικό αρχείο, λήψη 2013
139 Το ίδιο
140 Το ίδιο
141 Το ίδιο
142 Το ίδιο
143 Το ίδιο
144 Το ίδιο
145 Φανουράκης Σήφης, Ο αρχιτέκτονας
Ιωάννης Βασιλείου και η μεσοπολεμική Πάτρα,
Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Νόμου Αχαΐας,
Δημοτική Βιβλιοθήκη, 28 Ιουλίου-10 Αυγούστου
1992
146 Το ίδιο
147 Το ίδιο
148 Το ίδιο
149 Εφορεία Νεοτέρων Μνημείων Πάτρας
150 Προσωπικό αρχείο, λήψη 2014
151 <http://www.modmonathens.gr/>
152 Το ίδιο
153 Το ίδιο
154 [http://www.buildnet.gr/default.as-
p?id=136&la=1&catid=113&artid=419&pg=2](http://www.buildnet.gr/default.asp?id=136&la=1&catid=113&artid=419&pg=2)
155 Προσωπικό αρχείο, λήψη 2014
156 Το ίδιο
157 Το ίδιο
158 Το ίδιο
159 Το ίδιο
160 Το ίδιο
161 Βασιλείου Ιωάννης, Η Λαϊκή Κατοικία,
Κοινωνικές Τεχνικές και Οικονομικές απόψεις- Η

Λαϊκή κατοικία σε διάφορες ξένες χώρες και
στην Ελλάδα, Αθήνα, 1944

162 Το ίδιο

163 Το ίδιο

